Graduaat in het Bibliotheekwezen en
de Documentaire Informatiekunde
Gent

PLEZIERFACTOR 12+

BEMIDDELAARS OVER LEESPLEZIER BIJ ADOLESCENTEN, MET EEN BIJSLUITER VOOR DE BIB.

Isabelle De Gauquier
juni 2011

Centrum voor Volwassenenonderwijs
Vormingsleergang voor sociaal en pedagogisch werk - Gent vzw
Edgard Tinelstraat 92
9040 Gent (Sint-Amandsberg)

Voorwoord

Aan de basis van dit werk ligt de medewerking van heel wat mensen.

Graag wil Dirk Terryn van Canon Cultuurcel, Carlo Van Baelen van het Vlaams Fonds voor de Letteren, Fieke Van Der Gucht en Sofie Dewulf van Stichting Lezen, Ilona Plichart van Wablieft, Belle Kuijken van uitgeverij Querido Vlaanderen, boekhandelaars Hilde Seys (Limerick) en Iris Van Germeersch (I*Boeks), leraar Nederlands Jeroen Roobrouck, onderwijsdidactici Ronald Soetaert en André Mottart van Universiteit Gent, Maja Coltura van Locus, Koen Vandendriessche van Bibnet, Ria Van Daele van openbare bibliotheek Beveren, auteurs Bart Moeyart, Edward van de Vendel en Stijn Vranken en hoofdredacteur van De Leeswelp, Jen De Groeve , uitvoerig bedanken voor de boeiende gesprekken die zij met me voerden.

Mijn projectwerkbegeleider Gerda Dekempe en VSPW-bibliothecaris Rita Sunaert hebben mijn onderwerpskeuze en werkwijze verdedigd. Dankzij hun stem in het overleg over de scriptievoorstellen kreeg ik groen licht.

Mijn klasgenoten van de bibliotheekschool ben ik zeer dankbaar en toegenegen voor de heerlijke studiejaren die we samen hebben genoten.

De jonge, leeslustige Emma Parmentier schreef een mooie getuigenis over haar boekenschrift.

En aan Eddy Bettens ben ik buitengewoon veel inspiratie, coaching en advies schatplichtig .
Zonder zijn voortdurende steun was het nooit gelukt.

En tot slot wens ik mijn moeder en mijn broer uitdrukkelijk te bedanken.
Zij creëerden comfortabele omstandigheden waardoor ik me dit laatste schooljaar volledig kon focussen op dit afstudeerproject.

Inhoudsopgave

Voorwoord *1*

Inhoudsopgave *2*

Bijsluiter *3*

Inleiding *4*

Het beleid *6*

Dirk Terryn (Canon Cultuurcel) 7

Carlo Van Baelen (Vlaams Fonds voor de Letteren) 14

Het onderwijs *20*

Jeroen Roobrouck (leraar Nederlands) 21

Ronald Soetaert (Universiteit Gent) 29

André Mottart (Universiteit Gent) 34

Leesbevordering *41*

Fieke Van der Gucht en Sofie Dewulf (Stichting Lezen) 42

Ilona Plichart (Wablieft) 50

De bibliotheeksector *57*

Ria Van Daele (Bib Beveren) 58

Maja Coltura (Locus) 65

De producenten *71*

Edward van de Vendel (jeugdauteur) 72

Stijn Vranken (podiumdichter) 78

Belle Kuijken (Querido) 83

De literatuurkritiek *89*

Jen De Groeve (Vlabin-VBC) 90

De boekhandelaars *96*

Hilde Seys (Limerick) 97

Iris Van Germeersch (I*Boeks) 102

Conclusie *107*

Literatuurlijst *108*

Bijlagen *115*

Bijsluiter

A

ABC-YOURSELF, 54
ADOLESCENTENROMANS, 75, 86
ADOLESCENTIE ALS LEVENSFASE, 18
ANNIE M.G. SCHMIDTLEZING, 76

B

BAMFORD-ONDERZOEK, 11
BEEFCAKE PUBLISHING, 54
BIBNET, 69
BLIND DATE, 106
BOEK EN JEUGD, 106
BOEKENSCHRIFT, 27, 28
BOEKENZOEKER, 47

C

CANONVORMING, 18
CONSTELLATIES VAN BOEKEN, 102
CONTACT ZONE, 39

D

DAG VAN DE LITERATUUREDUCATIE, 12
DEMYSTIFIËRING, 81
DOELGROEP, 87
DUBBELPUBLIEKSBOEKEN, 88

E

EINDTERMEN, 12

F

FAHRENHEIT451, 46
FLOW, 32

G

GOOD PRACTICES, 64
GRAPHIC NOVEL, 76

H

HERKENNING, 75

I

IBBY, 48
INKTAAP, 11

J

JONGERENBIBLIOTHEEK, 70

K

KEUZEVAARDIGHEID, 63

L

LANGZAME LEZERS, 54
LEEFTIJDSAANDUIDINGEN, 95
LEERPLANNEN, 39
LEESANGST, 32
LEESATTITUDE, 55
LEESFEEST, 62
LEESNUT, 48
LEESOMGEVING, 62
LEESPORTEFEUILLE, 26
LEESWELP, 94
LITERAIRE PRIJZEN, 64
LITERAIR-EDUCATIEVE KRITIEK, 94
LITERATUURONDERWIJS, 32

M

MAATSCHAPPELIJK BELANG, 106
MOEILIJKE LEZERS, 77, 81
MULTIGELETTERDHEID, 33

N

NIEUW LITERATUURONDERWIJS, 39
NIEUWE LEZER, 81

O

ONTLEZING, 18

P

PERSOONLIJKE PLEZIERVERBINTENIS, 33
PISA-ONDERZOEK, 10

R

READER DEVELOPMENT, 46
RICHTLIJNEN BIBLIOTHEEKWERK VOOR JONGEREN, 64

S

SOLIDARITEIT, 75
SUCCESVERWACHTINGEN, 56

T

TOETSING, 25

V

VERPLICHTE LITERATUUR, 25
VERTROUWENSRELATIE, 102
VOORLEZEN, 25
VZW. LADDA, 62

W

WEDDENSCHAP, 46

Z

ZES LITERAIRE COMPETENTIEPROFIELEN, 38

Inleiding

In december 2010 publiceerde de krant De Standaard de resultaten van een recent onderzoek naar de leesvaardigheid van 15-jarigen in 70 landen en grote regio's (het zogenoemde PISA2009-onderzoek). Ook leerlingen uit het Vlaamse onderwijs werden gescreend. Uit de resultaten bleek dat de Vlaamse score voor leesvaardigheid – net zoals in 2000, 2003 en 2006 – uitzonderlijk hoog was, maar dat Vlaamse scholieren gemiddeld zeer weinig plezier aan lezen blijken te beleven.

Die vaststelling heeft leesbevorderaars, bibliotheekmedewerkers en andere bemiddelaars ontgoocheld. Daarvan getuigden enkele reacties in de pers. Helaas verstomde het debat nadat met een beschuldigende vinger naar het onderwijs was gewezen – waarop de onderwijswereld meteen gekwetst had gereageerd.

Leesplezier: waar praten we over?
Het artikel in De Standaard had mijn nieuwsgierigheid gewekt, en de kortstondig opgelaaide discussie had die niet ingelost. Ik bleef met vragen zitten. Wat bedoelen we eigenlijk wanneer we het over 'plezier in lezen' hebben? Hebben alle deelnemers aan het debat het wel over hetzelfde? Zijn er misschien verschillende soorten leesplezier? Leesplezier is een term die achteloos wordt gehanteerd. Hij lijkt evident en concreet genoeg, en wordt daarom met grote vanzelfsprekendheid ingezet als een positieve term. Leesplezier, zo lijkt iedereen te vinden, is een goede zaak. Maar als je de contexten waarin de term wordt gebruikt aandachtiger bekijkt, merk je dat hij niet alleen positieve connotaties heeft. 'Leesplezier mag niet vrijblijvend zijn', lees je wel eens. En bij veel literatuurliefhebbers kan de slogan 'gegarandeerd leesplezier' op de cover een waarschuwingslampje doen branden: het zal waarschijnlijk wel lichte kost zijn... Leesplezier kan dus ook een pejoratieve connotatie hebben. Hoe komt dat? En hoe kunnen we de term fris houden, zodat hij zijn wervende kracht behoudt? Kortom: ik besloot van leesplezier het onderwerp van mijn scriptie te maken.

Twee doelen
Uit diverse onderzoeken blijkt dat de adolescentiefase erg cruciaal is in de leesbiografie. Vaak haken jonge lezers net in deze fase af, terwijl ze in de lagere school misschien nog gretige lezers waren. De reden waarom ze afhaken, zou wel eens kunnen samenhangen met het ontbreken van leesplezier. Daarom besloot ik me in mijn scriptie vooral te focussen op de groep van 15-plussers, de groep bij wie de 'pleziefactor' ook het meest omstreden is.
Zoals de ondertitel aangeeft, heb ik met deze scriptie een tweeledig doel voor ogen. Enerzijds wil ik een caleidoscopisch beeld schetsen van de manieren waarop de term leesplezier wordt gebruikt. Het gaat mij er helemaal niet om een normatieve definitie te ontwerpen. Wel wil ik het begrip leesplezier wat scherper in beeld krijgen. Daarom onderzoek ik hoe de werelden van onderwijs, leesbevordering, bibliotheken, literatuurcritici, uitgevers en boekhandelaars en de auteurs zelf, over leesplezier denken. Anderzijds wil ik het huidige bibliotheekwerk ook suggesties aanreiken om werk te maken van meer leesplezier voor jongeren.

Hoe deze scriptie is opgebouwd

Terwijl ik over leesplezier nadacht, heb ik er heel wat wetenschappelijke theorieën op nageslagen. Die zijn zeer nuttig, omdat ze het begrip 'leesplezier' ontleden en theoretische modellen ontwikkelen waarmee de onderwijswereld en leesbevorderaars aan de slag kunnen. Anderzijds zijn die modellen vaak wat abstract en wortelen ze niet altijd in de praktijk. Daarom besloot ik om vooral ook de spelers uit het veld aan het woord laten. Ik vond 15 experts uit diverse domeinen bereid om tijd vrij te maken voor een interview. In sommige gevallen werden die interviews aangevuld met een uitvoerige mailcorrespondentie.
De neerslag van die interviews vindt u in deze scriptie. Ze zijn gegroepeerd volgens het domein waarin de geïnterviewden actief zijn en volgens hun professionele betrokkenheid bij het leesplezier van jongeren.
Elk interview wordt voorzien van een bijsluiter met enkele glossen. Die vormen als het ware een tweede leeslijn: ze grijpen bepaalde uitspraken, formuleringen of verwijzingen uit de interviews aan om ze kort toe te lichten of te becommentariëren. Die glossen omvatten randnotities, opmerkingen, associaties, citaten en verwijzingen naar mijn literatuurstudie.
Omdat deze scriptie twee 'leeslijnen' omvat – de interviews en de glossen – bleek het ook nodig om de lezer op twee manieren in de scriptie wegwijs te maken. Dat gebeurt ofwel via de inhoudsopgave, ofwel via de index van de glossen.

Het beleid

'Ik heb geluk gehad: ik ben niet uitgelachen, men heeft de ogen niet ten hemel geslagen, men heeft me niet als een ezel behandeld. Men heeft alleen maar een paar 'goede' romans op mijn weg laten slingeren en ervoor opgepast mij de andere te verbieden.' [1] Daniel Pennac

CANON Cultuurcel en het Vlaams Fonds voor de Letteren (VFL) zijn twee belangrijke actoren die het onderwijs- en cultuurbeleid in Vlaanderen mee vorm geven.

Bij Dirk Terryn , die voor CANON het beleidsdomein literatuur opvolgt, was ik aan het juiste adres voor antwoorden op vragen over cultuureducatie. Stimuleert CANON projecten rond literatuureducatie? Is een meer gestructureerd curriculum voor literatuureducatie zinvol en haalbaar? Beschikken leerkrachten over voldoende kennis over het actuele boekenaanbod of zijn er extra kanalen nodig om hen daarover te informeren? Heeft CANON aandacht voor het leesklimaat op scholen? En zullen de negatieve PISA-resultaten tot een actieplan leiden?

Carlo Van Baelen van het Vlaams Fonds voor de Letteren zocht ik op om te ontdekken welk gewicht in het letterenbeleid aan leesplezier wordt gegeven. Het VFL zorgt mee voor kwaliteit in het aanbod, maar bereiken die boeken wel hun beoogde publiek? Hoe zit de relatie tussen het letteren- en het leesbevorderingsbeleid in Vlaanderen in elkaar? Zijn er genoeg kanalen die jongeren over boeken informeren of moet er extra werk worden gemaakt van promotie? Welke rol speelt het zogenoemde 'canondebat', en verloopt die discussie bij ons op dezelfde manier als in Nederland?

[1] *In een adem uit: Het geheim van het lezen* / Daniel Pennac. – Amsterdam: De Brink, 1993. – p. 155
[2] Bron: ~~http://nl.wikipedia.org/wiki/Anne_Bamford~~, en

Dirk Terryn (Canon Cultuurcel)

Antwerpen, 1 maart 2011

Dirk Terryn gaf 15 jaar lang Nederlands in het secundair onderwijs. De laatste 4 jaar combineerde hij dat met graadcoördinatie. Als cultuurgangmaker bracht hij honderden jongeren dichter bij kunst en cultuur, zowel actief als passief. Hij is auteur van educatieve methodes, werkte in een theateratelier voor jongeren en bewerkte met 3 professionele acteurs het boek De Tolbrug *van Aidan Chambers voor het theater. Momenteel werkt hij als stafmedewerker voor CANON Cultuurcel, waar hij onder meer het beleidsdomein literatuur opvolgt. Ik interviewde hem in De Singel in Antwerpen.*

Over een klein uurtje begint hier de uitreiking van de 10de Inktaap. De genomineerde titels zijn niet vanzelfsprekend voor een leesbevorderingproject?
Ja, dat is een duidelijke keuze. De Inktaap nomineert altijd de hoogstgewaardeerde titels van de Gouden Uil, de AKO Literatuurprijs en de Libris Literatuur Prijs. Hiermee ligt de ambitie van de Inktaap wel zeer hoog. Het is voor jongeren een hele uitdaging om de drie volwassenenboeken te lezen. Ze moeten ook leren omgaan met hun weerstand tegen zulke boeken. Soms denk ik ook wel: goh, de thematiek van dat ene boek ligt zo ver van waar zij mee bezig zijn... Toch staan we elk jaar opnieuw versteld over wat ze eruit pikken en over de manier waarop ze ermee omgaan. Dat jongeren die uitdaging blijven aangaan, verrast ons.

Jullie focussen eigenlijk op jongeren die al zeer graag lezen?
Inktaap is een traditie van verschillende partners: CANON Cultuurcel, de Nederlandse Taalunie en de Nederlandse Stichting Lezen. Villanella is de uitvoerende partner voor Vlaanderen, Passionate Bulkboek voor Nederland. We beseffen dat we geen brede doelgroep aanspreken, maar toch vinden we dat ook een project als dit bestaansrecht heeft.
Stichting Lezen Vlaanderen organiseert al jaren het project Fahrenheit 451, dat zich richt op aarzelende lezers in de laatste graden van BSO en TSO. Als we die twee projecten beter bij elkaar kunnen doen aansluiten, schuilen daar zeker kansen in: tussen de twee projecten in zitten nu potentiële lezers die we niet bereiken.
We laten dit jaar ook onderzoeken wat de huidige gebruikersgroepen van de Inktaap zijn. Zijn het de leraren die er in de klas mee werken? Of leeft de Inktaap meer als een leesclub van scholieren die er buiten de lesuren mee aan de slag gaan? Beide scenario's kan men verdedigen. Maar we willen er wel duidelijk zicht op krijgen.

Heeft CANON Cultuurcel nog andere projecten rond literatuureducatie voor jongeren?
Neen, onze projecten richten zich op dit moment vooral op het basisonderwijs. Maar we vinden het wel belangrijk om met alle scholen over onze projecten te communiceren. En we proberen inspirerende studiedagen te organiseren, zoals de Dag van de literatuureducatie. We bekijken wat er al in het veld gebeurt en hoe we waardevolle initiatieven kunnen versterken.

Wordt op die studiedagen vooral over boekengeletterdheid gesproken of hanteren jullie een brede definitie van fictie?
Dat laatste, heel zeker. We hebben bijvoorbeeld Jan Van Looy een lezing laten geven over 'literatuur en gaming'. Of games literaire kwaliteit kunnen hebben is nog niet duidelijk, maar de ontwikkeling is wel interessant en we kunnen ze niet links laten liggen.

In de literatuureducatie bestaan zowel leerlinggerichte als canongerichte methodieken. Bij de eerste staan de motivatie, creativiteit en communicatie van de leerling of lezer centraal. De canongerichte didactiek legt het accent op kennisoverdracht, door middel van

tekstanalyse, literatuurgeschiedenis, enzovoort. Beveelt CANON Cultuurcel een methodiek aan?
Ook een gepassioneerd verhaal over literair erfgoed kan voor ons leerlinggericht zijn, als het bijvoorbeeld aansluit bij thema's waar kinderen en jongeren vandaag mee bezig zijn. Maar ook met goede leesbegeleiding kun je die aansluiting zoeken. We moeten durven vertrekken vanuit de leesvoorkeur van een kind, ook al ligt die misschien wel heel ver af van het literaire werk dat we graag aan bod laten komen. Volgens mij moeten ook populaire boeken een plek krijgen in het onderwijs. Ons leesbevorderingsbeleid kijkt daar nog te veel van weg – of erger nog: het kijkt erop neer. Waarom doet leesbevordering bijvoorbeeld niets met de Harry Potter boeken? Ik vind dat doodjammer. Als er dan eens een rage is, wordt daar niet op ingespeeld. Onbegrijpelijk vind ik dat. Het zijn ook niet de boeken die ik zelf graag lees, maar als vader heb ik van mijn oudste dochters geleerd dat het geen of- verhaal is, maar een en-verhaal. Margo is 15 en zij leest J.K. Rowling en Stephenie Meyer maar ook Edward Van de Vendel en Aidan Chambers. De oudste leest zowel Dirk Bracke als Els Beerten én Dimitri Verhulst. En ze heeft op school genoten van Elsschot.

Denkt u dat leerkrachten voldoende op de hoogte zijn van het huidige aanbod adolescentenliteratuur?
We beseffen dat leerkrachten veel meer behoefte hebben aan informatie over het boekenaanbod – over de hele *range* van boeken: van populair en laagdrempelig tot stevig literair. We moeten uitzoeken hoe we daar werk kunnen van maken. Sommige acties die we al hebben opgezet zijn nog te veel gericht op de club van lezers.
We zijn er ons bij CANON ook van bewust dat het onderwijs soms wel wat correcties, stimulansen of verbeteringen kan gebruiken. Maar hoe pak je dat aan als je met leerkrachten communiceert? We proberen hen zoveel mogelijk te stimuleren. Leraren worden overbevraagd en moeten overal goed in zijn. Iedereen verwacht van leraren dat ze oog krijgen voor de kwaliteiten van hun leerlingen. In onze communicatie moeten we hetzelfde doen: we moeten leerkrachten aanspreken op hun kwaliteiten.

In Nederland heeft enkele jaren een sterk debat gewoed over de literaire canon in het onderwijs. Hoe zit dat in Vlaanderen?
Carlo Van Baelen heeft toen het initiatief genomen om te peilen of daar in Vlaanderen behoefte aan was. Vlaanderen blijkt geen vragende partij om zo'n canondebat te voeren. Wel hebben we gemerkt dat onze eindtermen op het gebied van literair erfgoed zeer vaag blijven. Als ze worden bijgestuurd, moeten we misschien bekijken hoe we ze explicieter kunnen maken, zonder te vervallen in pedagogische bemoeizucht – zonder bijvoorbeeld te specificeren dat leerlingen Hugo Claus of Willem Elsschot moeten lezen. Want als je begint met lijstjes, waar stop je dan? Vaak steekt dan ook een zweem van nationalisme de kop op. Jongeren moeten onze grote Vlaamse schrijvers lezen, zegt men dan. Terwijl het misschien juist heel verrijkend is als ze ook vertaalde literatuur lezen. Kunnen uit het Engels of het Frans vertaalde boeken niet net zo goed bijdragen tot leesontwikkeling?

Zou men een meer gestructureerd curriculum voor literatuureducatie in het secundair onderwijs kunnen ontwikkelen?
Als overheid kunnen wij inspireren, onderzoeken, ideeën en inzichten aanreiken. Wat het onderwijs daarmee doet, is een zaak van de inrichtende machten, die de eindtermen concretiseren in leerplannen. Zij worden daarbij ondersteund door pedagogische begeleiders van de verschillende koepels. Een groot deel van die leerplannen wordt gevoed door inzichten in verband met lezen en voorlezen die onderwijsdidactici en mensen uit het veld hebben aangereikt. Maar lezen is natuurlijk ook maar één aspect van taal. Scholen beslissen autonoom hoe ze de leerdoelen realiseren. De overheid kan suggesties doen, informeren over goede praktijken, als facilitator optreden.

Bovendien moet je als beleidsmaker ook rekening houden met de complexiteit van de plaatselijke realiteit. Van bovenaf kun je natuurlijk

heel gemakkelijk suggesties doen. Maar als je dan zo'n plaatselijke school bezoekt, merk je bijvoorbeeld dat de bibliotheek heel ver weg is of dat er geen bibliotheekmedewerker is waar het mee klikt. Het is dan erg moeilijk om een samenwerking op te bouwen. In zulke gevallen kun je wel laten zien hoe anderen bruggen hebben geslagen en daarbij ook hindernissen hebben overwonnen.

Heeft CANON aandacht voor het leesklimaat (thuis, onder vrienden en op school)?
We onderzoeken eigenlijk – ruimer dan het leesklimaat – wat de plaats is van cultuureducatie in het klimaat van leren. En lezen past daar perfect in. Het onderzoek dat Anne Bamford in 2007 heeft gedaan, ging over cultuureducatie en bevatte heel wat beleidsaanbevelingen. We bekijken nu welk maatschappelijk debat daarover gevoerd kan worden en welke academici in dat brede verhaal willen meedenken. Wie kan ons inzichten aanreiken om onze visie op cultuureducatie te verbreden en om aan te tonen waarom cultuureducatie belangrijk is? Volgens mij ligt de sleutel in dat cultuureducatieve perspectief.
Wiskunde is bijvoorbeeld ook een manier om cultuur over te brengen. Vreemd genoeg is wiskunde nu vooral een systeem van formules en bewijsvoeringen. We zoeken leraren die de cultuureducatieve blik willen integreren in hun vak. Ik denk nu bijvoorbeeld aan een wiskundeleraar die zijn 15-jarigen duidelijk maakt dat wiskunde een manier is om naar de werkelijkheid te kijken. Daarna leert hij ze hoe ze allerlei codes kunnen kraken. Dat sluit heel goed aan bij hun leefwereld en vaak ook bij de boeken die ze lezen. Die leraar krijgt zijn leerlingen mee, ook al zitten ze in de richting humane wetenschappen. Hij slaagt er namelijk in hen te doen vergeten dat ze een wiskundeles volgen. Tegelijk kan die wiskundeleraar aantonen dat hij de eindtermen haalt en dat zijn ex-leerlingen slagen voor een examen statistiek aan de universiteit.
Een van onze vertrekpunten is eigenlijk: onderwijs is de grootste culturele instelling. Als je dat als uitgangspunt neemt, zie je vanzelf kansen en neem je je verantwoordelijkheid op. Je overstijgt dan ook allerlei discussies over vakken en uurtjes. Je krijgt weer de ruimte om weer eens een boek te lezen, zonder het te hoeven 'didactiseren'. Ruimte om bruggen te slaan met andere vakken. Ruimte om te lezen.

Leesplezier en wiskundeplezier zijn indicatoren die ons iets vertellen over de aard van ons onderwijs.
Als we ook het wiskundeplezier zouden meten, stellen we misschien vast dat de wiskundecompetenties van jongeren vooral samenhangen met de houding van 'op je tanden bijten'. Dan blijkt misschien dat ons hele onderwijssysteem heel sterk – en misschien meer dan in het buitenland – gericht is op kennisreproductie, en zeer weinig op creativiteit. Dat jongeren zo weinig plezier ervaren, heeft volgens mij daarmee te maken. Plezier hangt samen met ontdekken en verkennen. Daar is ons onderwijs niet zo sterk in. Brengen die slechte cijfers voor leesplezier niet veel meer aan het licht? Onze leerlingen lossen zeer complexe wiskundige vraagstukken op, maar hun interesse blijft ondermaats. Misschien moeten we dat ook meenemen als we werk willen maken van beter leesonderwijs. Maar een onderwijstraditie verander je niet in een handomdraai. Intussen kunnen we wel uitzoeken hoe we rond leesplezier iets constructiefs kunnen ondernemen.

Hebben de negatieve PISA-resultaten dan al voor nieuwe initiatieven gezorgd?
Op 1 april 2011 houden we een rondetafelgesprek met mensen van diverse organisaties en externen van wie we een frisse visie kunnen verwachten. Je moet oppassen om niet iedereen met de vinger te wijzen. Uit die PISA-resultaten zou je kunnen concluderen dat we allemaal slecht bezig zijn: dan heeft de bibliotheek gefaald, heeft het hele leesbevorderingbeleid gefaald, enzovoort. Hoe ver kun je daarin gaan? Dat lijkt me niet erg vruchtbaar. Tijdens het rondetafeldebat willen we bekijken wat we kunnen doen om de evolutie te keren en waar we op korte termijn moeten inzetten. De uitdaging zal vooral zijn om met de huidige middelen meer samen te realiseren.

Glossen

PISA-ONDERZOEK

Het onderzoeksprogramma Programme for International Student Assessment (PISA) test om de drie jaar de kennis en vaardigheden die essentieel zijn om volwaardig aan de moderne maatschappij te kunnen deelnemen. Afwisselend ligt de focus op leesvaardigheid, wiskunde en wetenschappen. PISA is een project van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO.)

Het hoofddomein van PISA2009 was leesvaardigheid. In totaal namen 470.000 jongeren van 15 aan het onderzoek deel, zowel uit alle OESO-lidstaten als uit 31 partnerlanden.In veel landen geldt de school- of leerplicht maar tot 16 jaar. Daarom worden in de PISA-onderzoeken 15-jarigen getest.
De Vlaamse steekproef betrof 4.596 leerlingen (geboren in 1993) uit 158 scholen, representatief voor het secundair onderwijs (ook BuSo).

Naast de leesvaardigheid onderzocht PISA2009 ook de betrokkenheid bij leesactiviteiten. Dat gebeurde aan de hand van vijf aspecten: leesplezier, de tijd die leerlingen besteden aan lezen voor hun plezier, de verscheidenheid van het materiaal dat leerlingen lezen voor hun plezier, online lezen en lezen voor school (De Meyer en Walrop, 2010, p. 104-120).

De interne motivatie om te lezen wordt in PISA bevraagd aan de hand van elf stellingen. De leerlingen geven aan of ze *helemaal akkoord, akkoord, niet akkoord of helemaal niet akkoord* gaan.
Volgende stellingen worden daarbij gebruikt:

'Ik lees enkel als het moet';
'Lezen is een van mijn favoriete hobby's';
'Ik vind het leuk om met andere mensen over boeken te spreken';
'Ik vind het moeilijk om boeken uit te lezen';
'Ik ben blij wanneer ik een boek krijg als cadeau';
'Voor mij is lezen tijdverlies';
'Ik geniet ervan om naar een boekenwinkel of een bibliotheek te gaan';
'Ik lees enkel om de informatie te krijgen die ik nodig heb';
'Ik kan niet stilzitten en meer dan enkele minuten lezen';
'Ik vind het leuk om mijn mening te geven over boeken die ik gelezen heb';
'Ik vind het leuk om boeken uit te wisselen met vrienden'.

Op alle stellingen over leesplezier is de respons van Vlaamse 15-jarigen negatiever dan gemiddeldDe helft van de Vlaamse leerlingen zegt enkel te lezen ominformatie te verkrijgen en enkel te lezen als het moet. Iets minder dan de helft (41%) van de Vlaamse leerlingen vindt lezen tijdverlies. Slechts 18% van de Vlaamse leerlingen gaat akkoord met de stelling dat lezen een van hun favoriete hobby's is. De score op de PISA-index voor plezier in lezen is voor Vlaanderen het laagst van alle deelnemende landen.

BAMFORD-ONDERZOEK

Anne Bamford is een Australische pedagoge en hoogleraar die onderzocht hoe cultuureducatie inwerkt op sociale stratificatie. In opdracht van de UNESCO publiceerde ze in 2006 haar studie *The Wow Factor: Global research compendium on the impact of the arts in education*. Daarin licht ze de relatie door tussen cultuur en onderwijs. Onderwijsminister Frank Vandenbroucke bestelde bij haar een doorlichting van de kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen, zowel in het onderwijs als daarbuiten. Dat resulteerde in het rapport *Kwaliteit en consistentie - Arts and Cultural Education in Flanders'* (2007). Bamford concludeert daarin dat de kunst- en cultuureducatieve programma's en projecten in Vlaanderen vaak van hoge kwaliteit zijn, maar dat om allerlei redenen niet alle kinderen en jongeren van dat aanbod kunnen genieten. Zij benadrukt het belang van gelijke kansen en inclusie: kunst- en cultuureducatie is er voor *alle* kinderen[2].

DE INKTAAP

De Inktaap is een literaire jongerenprijs voor scholieren. Het project wil leerlingen tussen 15 en 18 jaar confronteren met de hoogst gewaardeerde titels van de Gouden Uil, de AKO Literatuurprijs en de Libris Literatuur Prijs. Uit die drie boeken kiezen jongeren hun winnaar. Enkele doelstellingen van het project zijn: *het stimuleren van smaakontwikkeling van de leerlingen* en *het bevorderen van analytisch vermogen, redeneer- en debattechnieken bij de leerlingen..*

In 2011 waren de genomineerden van de 10de editie Bernard Dewulf - *Kleine dagen* (winnaar Libris Literatuur Prijs 2010), Erwin Mortier - *Godenslaap* (winnaar AKO Literatuurprijs 2009) en Cees Nooteboom - *'s Nachts komen de vossen* (winnaar Gouden Uil 2010).
Alle schooljuryteams worden uitgenodigd op een slotfeest om het project feestelijk af te sluiten met debatten, talkshows en interviews met de auteurs en vertegenwoordigers van de vakjury's van de literaire prijzen. Het hoogtepunt van de dag is de prijsuitreiking van De Inktaap. Die ging dit jaar naar Bernard Dewulf met zijn *Kleine dagen*.

Het project bevat ook een onderdeel 'Knetterende Letteren' waarin scholieren op creatieve wijze kunnen deelnemen aan het literaire debat. Uit hun ingezonden recensies, essays, leesverslagen of filmpjes over een van de genomineerde boeken wordt een winnaar gekozen.
Een van hen was Hadewych Schermann. Zij won een prijs met haar gedicht *Helena Demont*[3], dat gebaseerd is op het hoofdpersonage uit het boek *Godenslaap* van Erwin Mortier

Buiten tijd en buiten ruimte
Onafhankelijk van de rest
Stroomt haar innerlijke wezen
Die dorst met woorden en zinnen lest

Van jongs af aan heeft zij geschreven
Op zoek naar de zin van haar bestaan
Een eeuwig leven schuilt in die zinnen
Die beschrijven hoe haar weg is gegaan

---

[2] Bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Anne_Bamford, en
http://www.ond.vlaanderen.be/publicaties/eDocs/pdf/300.pdf
[3] Bron: http://www.inktaap.nl/www/fileLib/userFiles/File/Godenslaap.pdf

Altijd in twijfel, altijd vol vragen
Nooit eens rust, een oog in de storm
Eeuwig wervelende gedachten
Verwondering is de enige norm

Ze ziet, ze zoekt, ze denkt, ze voelt
En wijsheid is het hoogste goed
Zelfs in oorlog zoekt ze naar schoonheid
Ondanks bommen, verwonding en bloed

Maar wijsheid komt ook met de jaren
Een lijf is niet eeuwig, niets kan beklijven
Toch blijft haar innerlijk in beweging
Want zelfs in ouderdom kan ze nog schrijven

Tot aan het einde houdt ze één wens:
Het schrijven van een oneindige zin
Die alles vertelt, het hele leven
Van voor naar achter, van eind naar begin

De Inktaap bestaat sinds 2001 en is een initiatief van de Nederlandse Taalunie, CANON Cultuurcel, Stichting Lezen Nederland, kunsthuis Villanella en Passionate Bulkboek. De uitreiking van vindt afwisselend in Nederland en in België plaats. Alle informatie (inclusief handleidingen voor docenten) is te vinden op www.inktaap.org

DAG VAN DE LITERATUUREDUCATIE

De Dag van de Literatuureducatie – voorheen een initiatief van CANON Cultuurcel en Stichting Lezen – is voortaan opgenomen in drie projecten van CANON Cultuurcel: de DynamoDagen (voor leerkrachten), de Cultuurdagen (voor studenten lerarenopleiding) en de Dag van de Cultuureducatie (voor professionals, onder wie ook leerkrachten).
Op de Dag van de Cultuureducatie waren dit jaar heel wat auteurs aanwezig: Kader Abdolah, Erwin Mortier en Marita De Sterck. Het thema van dit jaar was identiteit: '*Het nieuwe ik… Groeien in cultuur*'. De Cultuurdagen werden dan weer opgeluisterd door lezingen van Marita Vermeulen, Edward van de Vendel, Erwin Mortier, Marita De Sterck en Tine Mortier. En ook op de DynamoDagen zal eind dit jaar heel wat literatuureducatie op het programma staan. '*Literatuur neemt dus nog steeds een belangrijke plaats in in ons cultuuronderwijs*' (Dirk Terryn, persoonlijke communicatie, 31 mei 2011).

LEESPLEZIER IN DE EINDTERMEN

Wie de eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor Nederlands van het secundair onderwijs doorneemt, stelt vast dat leesplezier als dusdanig maar één enkele keer vermeld wordt.
In de ontwikkelingsdoelen voor de B-stroom van de 1ste graad wordt beoogd dat leerlingen '*leesplezier verwerven voor jeugdliteratuur, historische verhalen, hobbylectuur, stripverhalen,…*' (25[4]).
Voor leerlingen van de A-stroom spreken de eindtermen in het onderdeel 'Lezen' over technische en

[4] *Het literatuuronderwijs in Nederland en Vlaanderen: Een stand van zaken* / Nicolaas, M. en Vanhooren, S.- Nederlandse Taalunie, 2008. - p. 25

functionele leesvaardigheden en komen enkele specifieke competenties ter sprake die voor het literaire lezen van belang zijn, zoals '*een bereidheid om zich in te leven in fictionele tekstsoorten*.'

Voor de 2de en 3de graad bevatten de eindtermen een aparte rubriek 'Literatuur'. Daarin komt het begrip leesplezier echter niet meer ter sprake. Wel luidt het dat leerlingen '*vanuit een tekstervarend en tekstbestuderende manier van lezen volgende zaken herkennen(...)'*. (30[5])
Via de leerplannen geven de verschillende onderwijskoepels hun eigen invulling aan deze eindtermen. Daarover leest u meer in de glosse *Leerplannen.*

[5] *Het literatuuronderwijs in Nederland en Vlaanderen: Een stand van zaken* / Nicolaas, M. en Vanhooren, S.- Nederlandse Taalunie, 2008. - p. 25

Carlo Van Baelen (Vlaams Fonds voor de Letteren)

Antwerpen, 23 maart 2011

Carlo Van Baelen was meer dan 25 jaar actief in het Vlaamse boekwezen, onder meer bij Standaard Boekhandel, Standaard Uitgeverij, Kluwer en de Vlaamse Boekverkopersbond (VBB), voordat hij in 2000 directeur van het Vlaams Fonds voor de Letteren werd. Eind 2011 gaat hij met pensioen.
Dit interview sprak hij uit in persoonlijke naam. Het geeft op geen enkele wijze de visie van het VFL weer.

Wat betekent leesplezier voor u persoonlijk?
Leesplezier is eigenlijk iets heel individueels. Ik kan leesplezier beleven aan een boek waar ik hard moet op zwoegen, maar net zo goed aan een boek dat vlot wegleest. Plezier wordt bepaald door wie je bent, wat je belangrijk vindt, de stemming waarin je op een bepaald moment verkeert, enzovoort. Eenzelfde boek kan voor verschillende mensen heel verschillende betekenissen hebben. In die zin vind ik het moeilijk om leesplezier eenduidig te definiëren. In elk geval gaat het om iets waar je vrijwillig en bewust voor kiest. Iets dat je vanuit een positieve keuze laat voorgaan op de alternatieven die je op dat moment hebt.

Komt leesplezier als dusdanig aan bod in de missie van het Vlaams Fonds voor de Letteren?
Leesplezier zit niet in onze doelstelling. Bij ons staan kwaliteit en kwaliteitsbevordering centraal. Het is niet zo dat de lezer voor ons onbelangrijk is, maar hij is niet onze hoofdfocus. Wij werken aan de aanbodzijde: we ondersteunen de creatie en productie van de letteren. Terwijl Stichting Lezen, het onderwijs en de bibliotheken aan de vraagzijde opereren, aan de kant van de consumptie. Natuurlijk is ook het Vlaams Fonds uiteindelijk wel voor de lezer bezig: een boek komt uiteindelijk bij de lezer terecht, en een literaire manifestatie is bedoeld om lezers in de zaal te krijgen. Maar we gaan dat niet kwantificeren. En we zetten zeker niet alleen in op de boeken die veel lezers bereiken. We gaan voor boeken die literaire kwaliteit bezitten.

Wat vindt u zelf over potentieel leesplezier bij jongeren ?
Goh, die nieuwe groep van de Young Adults... Ik vind het moeilijk om daar iets over te zeggen. Je hoort wel roepen dat veel jongeren afhaken, maar fundamenteel ontbreekt het aan feitenmateriaal. Onderzoekt men ook waarom ze afhaken? Pas als je dat weet, kun je er iets aan doen.

In hun tekst *Het ministerie van Leesplezier* stellen Leyman en Cottyn voor om Stichting Lezen onder het Letterenbeleid te laten ressorteren. Dat lijkt me logisch, ik dacht dat ze zich daar al bevond?
Stichting Lezen is opgericht in 2003 en wij zijn actief sinds 2000. Ik positioneer hun opdracht binnen het letterenbeleid, maar op dit ogenblik vallen ze decretaal onder het participatiedecreet. Dat klopt volgens mij niet. Als je naar hun werking kijkt, zijn ze maar zeer beperkt bezig met doelgroepen zoals kansarmen, allochtonen, cultureel minder actieve groepen, enzovoort. Op de koop toe is dat participatiedecreet een zandbak, zonder een eenduidige beleidsvisie. Men had gewoon een wettelijk kader nodig om een aantal subsidies mogelijk te maken. Maar in mijn visie maakt leesbevordering wezenlijk deel uit van het letterenbeleid. Daarin zit het Vlaams Fonds aan de aanbodzijde, Stichting Lezen aan de consumptiekant, het Letterenhuis en de erfgoedbibliotheken aan de kant van conservatie en de openbare bibliotheken aan de kant van ontsluiting. Ik zou het veel juister vinden om Stichting Lezen in die context te plaatsen. Bovendien zou ik lezen niet uitsluitend instrumenteel inzetten om een ander maatschappelijk, cultureel of sociaal doel te bereiken. Lezen kan misschien wel een rol spelen in emancipatie,

maar in godsnaam, je mag lezen niet daartoe beperken. Daarom ben ik het eens met Leyman en Cottyn als ze leesbevordering in het letterenbeleid willen onderbrengen.

Zodat de actoren meer op elkaar kunnen inspelen?
En elkaar kunnen aanvullen, hun werking op elkaar kunnen afstemmen. Als je in hetzelfde veld bezig bent, lijkt het me logisch dat je met elkaar gaat praten. Maar momenteel zit het dus al structureel niet goed. Bovendien worden er geen duidelijke keuzes gemaakt. Leesbevordering kun je in 3 dimensies omschrijven. Je kunt (1) werken in de breedte: meer mensen aan het lezen krijgen, het aantal lezers maximaliseren, los van wat ze lezen. Je kunt (2) ook in de diepte werken. Dan leg je de nadruk op de kwaliteit van het lezen, van populair tot hoog literair. En je kunt (3) ook werken in de lengte: mensen die lezen meer en langer doen lezen, van minder frequent tot meer frequent.

Op welk domein speelt Stichting Lezen in, denkt u?
Het merkwaardige is dat het beleid daar geen uitspraken over doet. Als ik de werking van Stichting lezen bekijk, heb ik de indruk dat zij vooral in de diepte willen werken. Af en toe hebben ze het wel over verbreding. Als je gaat kijken naar hun acties, dan valt op dat ze zeer sterk op jongeren focussen. Voor 55-plussers, een bekende afhakergroep, ondernemen ze geen enkele actie. Is dat een bewuste keuze? Vinden ze dat niet belangrijk? Ze zeggen: zorg voor een goede aanloop en ze zullen de rest van hun leven wel blijven lezen. Maar klopt dat?

U vindt dus dat Stichting Lezen moet verduidelijken op welke dimensie ze aan leesbevordering willen doen?
Mijn verwijt is vooral dat het beleid taakstellend zou moeten zijn, doelen zou moeten vastleggen. Nu legt het alleen instrumenten op. In hun beheersovereenkomst staan nu allerlei dingen die Stichting Lezen moet doen: de jeugdboekenweek organiseren, de kinder- en jeugdjury opzetten, noem maar op. Voor het VFL heb ik zoiets nooit aanvaard. Het is niet aan de overheid om te zeggen dat we een werkbeursregeling moeten hebben, initiatieven in het buitenland moeten opzetten, enzovoort. Laat het beleid de doelstellingen formuleren, wij ontwikkelen de instrumenten. Dan kun je de resultaten toetsen aan de vooropgestelde doelen. Als het beleid mij de instrumenten oplegt, leggen ze me meteen een excuus in de mond: de resultaten vallen tegen, maar wat wil je, jullie hebben me gedwongen om de verkeerde instrumenten te gebruiken. Ik ben naar de oorlog moeten gaan met een zwaard en een schild, en mijn tegenstander had een mitrailleur – maar ik heb gedaan wat ik kon! Goed, met die oorlogsterminologie ga ik eigenlijk tegen mijn natuur in. *(lacht)* Het belangrijkste is dat je de 'tegenstander' overwint. De instrumenten die je daarvoor inzet, kies je zelf. Misschien moet je hem wel aan het lachen brengen, misschien moet je hem betoveren? *(lacht)* Zoals de opdracht nu geformuleerd is, vind ik hem dubbelzinnig.

Heeft men in Vlaanderen geen debat gevoerd over wat men met leesbevordering wil bereiken?
Het onderwijs heeft zich te lang blindgestaard op leestechniek - AVI en dergelijke. Die invulling van leesbevordering is eenzijdig en fout. Ook leraren vinden dat zoiets contraproductief werkt. Je stopt lezers in een technisch keurslijf, terwijl je hen juist moet verleiden: met inhouden, met dingen die hen boeien. Je moet hen uitdagen om een stapje hoger te zetten dan wat ze gewoon zijn.

Denkt u dat er voor jongeren specifieke factoren zijn die het leesplezier belemmeren?
Volgens mij zou je diverse mogelijke oorzaken kunnen onderzoeken. Heeft het te maken met het ontbreken van begeleiding bij de overgang van jeugdliteratuur naar volwassen literatuur? Als die begeleiding wél gebeurt, is die misschien te sterk gekoppeld aan schoolse verplichtingen? Moeten ze bijvoorbeeld een werkstuk schrijven met hun eigen opinie over het boek dat ze hebben gelezen? Dat is niet evident. Er zijn zelfs erg weinig literatuurcritici die enthousiasmerend kunnen schrijven. Je kunt niet van elke jongere

verwachten dat hij of zij in staat is om een heel kritische recensie te schrijven, die dan op de koop toe ook nog eens gequoteerd wordt. Dat is toch niet de essentie. Plaats lezen in een context van vrijwillige keuze, niet van verplichting.

Vindt u dat voorlezen aan jongeren ook moet kunnen, zelfs in het secundair onderwijs?
Absoluut, zo kunnen ze meteen ervaren of een boek of een genre hen aanspreekt. Je hoort Tom Lanoye niets anders zeggen: Anton Van Wilderode, zijn bevlogen leraar uit het secundair onderwijs, heeft hem aan het lezen gebracht door geregeld voor te lezen in de klas.

Zijn er nog andere factoren die het leesplezier belemmeren?
Je hebt natuurlijk ook concurrerende vormen van vrijetijdsbesteding, en dan geldt vaak de wet van de minste inspanning. En ook de *peergroup* speelt een rol: je bent een *nerd* als je een veel-lezer bent. Vanaf een bepaalde leeftijd zijn het niet meer de ouders die het referentiepunt zijn, maar de vrienden. En de dominante figuren in zo'n groep zijn vaak intellectueel niet de sterkste.

Behalve de Boekenzoeker van Stichting Lezen, hebben jongeren weinig informatiebronnen die hen kunnen helpen kiezen uit het grote boekenaanbod.
We moeten in ieder geval opnieuw bekijken waar jongeren de informatie halen. Zijn er nog andere websites waar ze zich au sérieux genomen voelen, waar ze in hun eigen taal geholpen worden, waar ze feedback kunnen geven? Als dat websites zijn die met sterrenquoteringen werken, dan wettigt het doel de middelen. Dan moet je geen pedagogische principes gaan bovenhalen. Ik vind dat De Leeslijst van Stichting Lezen al erg diep gaat – dat is eigenlijk meer iets voor professionele lezers. Die lijst schoot een beetje zijn doel voorbij. Voor jongeren zijn sociale media en televisie een belangrijk referentiepunt. Die zouden ook meer ingeschakeld kunnen worden.

Hoewel het Vlaams Fonds voor de Letteren zich focust op literair kwaliteitsvolle publicaties, hoor ik u niet zeggen dat dat het streefdoel moet zijn van leesbevordering bij jongeren.
Nee, geef iedereen zijn eigen ritme en groeipad. Als je mensen te snel door de literaire competentieniveaus wil loodsen, haken ze gefrustreerd af. Volgens mij ontbreekt het leerkrachten, bibliothecarissen en leesbevorderaars ook wel aan de kennis om in het huidige aanbod zo'n groeipad uit te tekenen, en anderzijds om te detecteren welk inhoudelijk niveau iemand aankan. Dat is een stuk lastiger dan met het AVI-systeem – het vraagt meer communicatie, opvolging en engagement.

Moeten ze ook meer kunnen inspelen op de interesses van de lezer?
In een aantal gevallen moeten ze ook rekening houden met het feit dat sommige pubers misschien liever pure jongensboeken en pure meisjesboeken lezen. Vanuit een gender-perspectief kun je dat misschien veroordelen, maar als dat de realiteit is, moet je daar misschien vertrekken. Later kun je daarop voortbouwen en nieuwe leesontdekkingen stimuleren.

De leeslijsten op school kunnen zowel stimulerend als remmend zijn. Je hoort boekhandelaars en bibliotheekmedewerkers vaak nog klagen over hoe weinig actueel die verplichte literatuur in veel scholen is.
Ik dacht dat een canondebat daarin voor nieuwe en actuele titels zou kunnen zorgen.
Drie jaar geleden hebben we vanuit het VFL alle actoren – academische wereld, bibliotheken, leesbevorderaars, uitgevers – samengebracht om een Vlaams antwoord te geven op het canondebat in Nederland. Met dat Nederlandse debat waren we niet onverdeeld gelukkig. Waarom niet? Ten eerste: canonisering leidt ook tot verarming: dan zijn het alleen die 100 titels op de lijst die aandacht krijgen. Ten tweede: slechts 12 van de 100 titels waren van Vlaamse schrijvers, wat gewoon niet terecht is. En ten slotte: er was niet aan toeleiding gedacht. Men ging ervan uit dat iedereen Bredero kende en Hadewych zou kunnen situeren.

Van daaruit hebben we een dynamische canonvisie ontwikkeld. Niet eng vastgezet op het Nederlandse taalgebied, maar ook met aandacht voor wereldliteratuur, zoals *Alice in Wonderland*. We hebben toen een pleidooi gehouden om een elektronische canon te maken. We zouden dus niet 100 boeken laten drukken die dan 6 maanden later bij De Slegte liggen. We willen ervoor zorgen dat er zeer goede integrale tekstedities van de canontitels ter beschikking staan op een website. Die kun je dan downloaden, lezen op je i-Pad of e-reader, of 'printen on demand'. En als een uitgever daar een boek van wil maken, kan hij de rechten krijgen. Maar we willen ook zorgen voor toeleiding. Maak aan een 14-jarige duidelijk wie Hadewych was, situeer haar in een context en help mensen toegang krijgen tot die tekst. Ga er niet van uit dat de tekst dat helemaal alleen moet doen.

Ik heb nog nooit van die website gehoord?
Dat project is vastgelopen. Er zijn geen middelen voor. Wij willen dat traject graag verder ontwikkelen, samen met Nederlandse partners. Het is waanzin om het zonder hen te doen. Maar het is dus vastgelopen op een gebrek aan middelen.

Mijn indruk is dat er in Vlaanderen weinig initiatieven en onderzoeken rond leesbevordering gebeuren. Is men in Nederland niet veel actiever?
In Vlaanderen gebeurt amper onderzoek rond boeken. Er is geen enkele universiteit die structureel met boeken bezig is. Ik hoor zelfs dat onze letterenfaculteiten beducht zijn om van hun studenten te eisen dat ze bepaalde boeken gelezen hebben. Moeten ze dan gewoon reproduceren wat de prof in zijn cursus van een boek vindt? Daar voedt je mensen niet mee op tot zelfstandige lezers.

Ligt zoiets aan het beleid, of hebben we zo'n andere leescultuur dan de Nederlanders?
Er wordt wel eens gezegd dat we een andere leescultuur hebben, omdat de Nederlanders vanuit hun protestantse achtergrond met de lectuur van de bijbel worden opgevoed. Maar je moet ook beseffen dat we in Vlaanderen pas sinds 1930 universitair onderwijs in het Nederlands hebben. Lezen en boeken zijn minder in ons dagelijks leven aanwezig dan in Nederland. Neem nu de Boekenweek ginder: er worden 1 miljoen exemplaren van het Boekenweekgeschenk verspreid, een boek van Kader Abdolah. In Vlaanderen hebben we dat een paar keer geprobeerd en dan halen we met veel moeite 12.000 bestellingen. Noem me één politicus die prat gaat op zijn leesgedrag. Als er toevallig eens een wielrenner is die een boek leest, dan wordt die als rariteit opgevoerd. Je ziet het verschil zelfs in de meubelzaken: bij Ikea staan alle kasten vol met dummy's, bij de Vlaamse meubelhandelaar is daar geen sprake van. Het zit veel minder in onze cultuur. Boeken lezen is voor velen ook nog tijdverlies. 'Doe eens iets zinnigs in plaats van te lezen': in sommige milieus hoor je dat zeker nog. Lezen is niet iets wat mensen spontaan doen, blijkbaar. Uiteindelijk is lezen elitair: het vraagt tijd, geld en intelligentie. Dat zijn 3 schaarse producten

Glossen

ONTLEZING

Lezen jongeren eigenlijk wel steeds minder?
Als we het leesgedrag van adolescenten vernauwen tot de consumptie van literaire werken, dan is dat de voorbije halve eeuw inderdaad radicaal veranderd. Lazen jongeren in de jaren '50 nog meer dan oudere leeftijdsgroepen, dan lezen ze vandaag juist het minst van al. De ontlezing voltrekt zich het sterkst onder adolescenten (Raukema, Schram & Stalpers 2002 ; Witte 2008).
Wim Meeus, als hoogleraar verbonden aan de Capaciteitsgroep Kinder- en Jeugdstudies van de Universiteit Utrecht, nuanceert het beeld dat tieners bijna niet meer lezen. Hij stelt dat het antwoord op deze vraag heel erg afhankelijk is van de definitie die we aan lezen geven. Rekenen we daaronder '*het tot zich nemen van allerlei vormen van het geschreven woord, inclusief dus het lezen van e-mails, internetteksten en chatsessies, dan is de leesconsumptie absoluut toegenomen*.' (Meeus, 2002, p. 28).
Kijken we naar het gebruikersonderzoek en het marketingplan van LOCUS, dan merken we een sterk dalende trend van het aantal jonge gebruikers tussen de 18 en 29 jaar. Openbare bibliotheken worden door veel tieners geassocieerd met schoolopdrachten en het lezen van boeken voor een lijst (Stalpers, 2002). Dat verplichte lezen wordt ervaren als schadelijk voor het leesplezier (Raukema, Schram en Stalpers, 2002).

ADOLESCENTIE ALS LEVENSFASE

Volgens Meeus is de afname van het literaire lezen bij jongeren niet te wijten aan hun afnemende competentie, maar is zij het gevolg van de ingrijpende verandering van de adolescentie als levensfase. Onze westerse samenlevingen hebben sinds 1950 een metamorfose ondergaan, als gevolg van diverse maatschappelijk en culturele evoluties. In vergelijking met 1950 gaan jongeren gemiddeld 6 jaar langer naar school, nemen ze al vanaf hun 11de deel aan de jeugdcultuur – en niet pas vanaf hun 18de – en gaan ze al op hun 16de experimenteren met seks en relatievorming, terwijl ze dat in 1950 gemiddeld pas op hun 23ste deden. Daarnaast zijn de gezinnen kleiner geworden, nam het gezinsbudget ongelooflijk toe en is als gevolg van de 'consumptieve mogelijkheden' van jongeren een jongerenmarkt ontstaan, met een specifiek kleding-, muziek-, uitgaans- en vakantie-aanbod. (Ook in de boekenbranche is het aanbod voor deze groep toegenomen). (Meeus, 2002, p. 32-35)
Volgens Meeus moeten we de afname van het leesgedrag in die context situeren. Ook het volume vrije tijd van jongeren nam af. Uit cijfers van het Sociaal Planbureau in Nederland (SPB, 2002) blijkt dat zij in vergelijking met 1975 gemiddeld 4 uur per week meer spenderen aan studie, werk en zorgtaken. De resterende vrije tijd wordt gevoelig anders ingevuld. Het SPB onderscheidt 6 vrijetijdsactiviteiten: lezen, elektronische media, sociale contacten binnenshuis, uitgaan, sport en reizen. Lezen is gezakt van de 2de naar de laatste plaats. Las een adolescent in 1975 gemiddeld 4,7 uur per week, in 1995 was dat al gedaald naar 2 uur. De concurrentie komt vooral van het gebruik van elektronische media: computer en televisie.

CANONVORMING

Vooral wanneer het niet uitmondt in verplichte lectuurlijsten kan het debat over de (jeugd)literaire canon zinvol zijn. Canonvorming is immers verrijkend: ze biedt oriëntatie, selectie en profilering. (Mooij, 1993)
In canonvormingsprocessen speelt de literatuurkritiek een cruciale rol. Als de criticus zijn taak ernstig opneemt, geeft hij of zij niet alleen een omschrijving van de inhoud, het thema, de stijl en de compositie

van een werk: hij of zij plaatst een pas verschenen boek ook in de jeugdliteraire traditie en draagt zo actief bij aan de canonvorming. Die toetsing weegt mee in het aanschafbeleid van bibliotheken en boekhandelaars, heeft invloed op het literatuuronderwijs en houdt het gesprek over (jeugd)literatuur rijk en levendig.

.

Het onderwijs

'Altijd weer heb ik mensen die van boeken en lezen houden, horen zeggen: ik heb geluk gehad. Ik had die geweldige leraar die mij op het spoor van boeken heeft gezet.'[6] Doris Lessing

Hoe wek je als leraar Nederlands interesse voor boeken bij je leerlingen? Via een enthousiaste ouder kwam ik op het spoor van Jeroen Roobrouck, leraar aan een middelbare school in Gent. Ik wilde van hem graag horen hoe hij in zijn klas met boeken omgaat. Wat doet hij om het leesplezier te stimuleren? Houdt hij rekening met de leesmotivatie van leerlingen? Werkt hij met een lijst van verplichte lectuur, of mogen de leerlingen zelf boeken kiezen? Krijgen ook graphic novels een kans? Welke verwerkingsopdrachten koppelt hij aan die lectuur? Van leraren wordt nu eenmaal verwacht dat ze aandacht besteden aan de literaire canon – valt dat te verzoenen met leesplezier? Is er in de klas ruimte voor gemeenschappelijke leeservaringen? En hoe is het leesklimaat op school?

Om meer zicht te krijgen op het actuele literatuuronderwijs en op de competenties die van leerkrachten worden verwacht, legde ik mijn oor ook te luisteren bij onderwijsdeskundigen. Ronald Soetaert en André Mottart vertelden me hoe zij het begrip leesplezier interpreteren. Zijn er nieuwe didactische modellen voor het literatuuronderwijs en houden die rekening met leesplezier? Hoe staan beide deskundigen tegenover de aanpak die men in Nederland gekozen heeft? Waarom gebeurt er in Vlaanderen zo weinig wetenschappelijk onderzoek rond lezen en leesbevordering? Is er vernieuwing in de literatuureducatie nodig en op welke manier wordt daar werk van gemaakt?

[6] Bron: notitieschrift *Lezen nu en nog heel lang* (Stichting Lezen)

Jeroen Roobrouck (leraar Nederlands)

Gent, 22 maart 2011

Jeroen Roobrouck studeerde Germaanse en geeft sinds 5 jaar Nederlands – eerst in het Klein Seminarie in Roeselare, vervolgens in het Koninklijk Atheneum in de Voskenslaan in Gent. Daar geeft hij les in het vierde jaar (ASO en TSO) en in enkele klassen van het 5de jaar (richting sport).

Wat is jouw persoonlijke definitie van leesplezier? En draag je die uit als leraar?
Leesplezier heeft voor mij vooral te maken met het spreken over boeken. Ik vind het zelf altijd plezant om van gedachten te wisselen met iemand die hetzelfde boek gelezen heeft. Dat probeer ik met mijn leerlingen ook te doen. Op school moesten wij vroeger een boek kiezen uit een lijst en daarover dan een bespreking schrijven. Heel individueel dus. Lezen is natuurlijk iets solitairs, maar de jeugd van nu houdt daar niet zo van. Die zoeken voortdurend contact met mekaar, zitten onder hun bank te sms'en. Dus vind ik dat ze met elkaar ook moeten praten over wat ze lezen.

Vanuit een gemeenschappelijke leeservaring?
In het begin van het jaar spreek ik met hen af dat ze allemaal een boek kiezen uit het oeuvre van Elsschot. Dat vinden ze helemaal niet leuk – tot ze het gelezen hebben. Dan vinden ze het misschien nog altijd geen goed boek, maar ze ontdekken wel dat het prettig is om erover te discussiëren. Alle scholieren van het 4de middelbaar hebben dan Elsschot gelezen – sommigen zelfs meerdere titels – en er volgt dan een groot debat. Dat is de opstart.
Ik geloof wel dat zoiets effect heeft: sommige leerlingen vragen als kerstcadeau dan Elsschots *Verzameld Werk*. In de Latijnse heb je namelijk al gevorderde lezers die verschillende lagen in een verhaal begrijpen. Ook in de technische klassen lezen ze Elsschot, maar ze kiezen dan iets van 80 pagina's. Of ze er plezier aan beleven weet ik niet, maar ze kunnen er alvast over meepraten. Dat is al een begin.
De sportjongeren van het 5de jaar moeten drie boeken lezen – al vind ik dat 'moeten' nogal dom. Ook bij hen is het eerste boek iets van Elsschot. Het tweede boek mogen ze zelf kiezen: vaak is dat dan een biografie van een bekende sporter. Het derde boek kiezen ze uit een lijst met boeken die ik zelf heb gelezen en goed vind. Sommige pikken daar dan *De Aanslag* van Mulisch uit, vooral omdat het vrij dun is. Maar achteraf zijn ze er wel tevreden over. Ze raden het zelfs aan aan hun vrienden.

Hoe help je leerlingen bij de keuze van hun tweede boek?
Oh, ik vertel voortdurend wat ik zelf lees. Toch als het om volwassenenliteratuur gaat die ook voor jongeren toegankelijk is. Ik durf ook wel naar verfilmde romans verwijzen, zoals *The Lord of the flies*. Daar kunnen ze dan op Youtube fragmenten van bekijken. Over kinderen die aanspoelen op een eiland, daar hun eigen samenleving opbouwen en elkaar ten slotte de kop inslaan. Als ze dat boek van William Golding gelezen hebben zie je wel aan hun ogen dat ze onder de indruk waren. Dat is vaak ook zo met boeken van de Italiaanse schrijver Niccolo Ammaniti, die zeer bombastisch maar vlot schrijft. De verfilming van een van zijn bestsellers – *Ik ben niet bang* – kreeg een Oscar voor de beste buitenlandse film. Je kunt zelden een hele klas aan het lezen krijgen, maar soms zie je wel dat 2 of 3 leerlingen een boek heel erg de moeite vonden. Dat is het beste resultaat dat ik kan bereiken.
De Latijnse klas is wel een uitzondering. Soms is mijn les na 40 minuten gedaan en moet ik nog 10 minuten zien te overbruggen. Die groep zegt dan spontaan: ' Laat maar meneer, we hebben een boek bij.' En dan halen ze van die dikke fantasyboeken uit hun boekentas.

In die klas is het echt niet moeilijk om ze nieuwsgierig te maken en ze aan het lezen te krijgen. Toen iemand een cd meebracht van Bob Dylan vroeg ik of ze wisten hoe hij aan die naam kwam. En als ik dan vertel over Dylan Thomas, dan gaan ze daar spontaan naar op zoek. Dat is plezant. Heel hun agenda staat vol met titels.

Las je ook leesmomenten in in de klas?
Ik doe dat met kortverhalen. Ik heb een hele portefeuille met goeie kortverhalen die we dan samen in de klas lezen. In groepjes moeten ze dan vier algemene vragen beantwoorden. Dat werpt ongelooflijk veel vruchten af. Ze leren allerlei soorten teksten kennen. Er zitten ook veel allochtone jongeren in de klas, dus Kader Abdolah en Hafid Bouazza komen ook aan bod.
Ik begin het schooljaar met columns. Dat vind ik een goeie instap: het is een genre waar in Nederland heel terecht meer belang aan gehecht wordt. Dan lees ik bijvoorbeeld Martin Brils *Rokjesdag* voor in het TSO, zodat ze snappen dat columns niet wereldvreemd zijn. Want dat denken die gasten dus: dat ik geen leven heb, omdat ik boeken lees! Zij zijn 17 jaar, hebben een Blackberry, moeten 4 keer per week voetballen, in het weekend uitgaan, Facebook checken… Jongeren in het TSO zijn vaak directer in hun emoties en het is goed als je hen leert hoe ze daar iets mee kunnen doen. Ze snappen niet waarom iemand aan een tafel gaat zitten om een boek te schrijven. Je kunt toch 1000 dingen doen die veel leuker zijn? Maar als ze dan zelf een keer wat schrijven en zien hoe het werkt, gaat er een deurtje open. Dat is wat ik bij hen probeer: deuren openzetten.

Welke methodieken hanteer je voor schrijfopdrachten?
In het 4de jaar moeten ze over een aantal stijlrichtingen leren, over het surrealisme bijvoorbeeld. Dan doe ik oefeningen in *écriture automatique:* ze kijken wat er in hun broekzak zit – een muntje van 20 cent of een gsm – en dan moeten ze daar alles over opschrijven wat hen te binnen schiet. Eerst hebben ze geen inspiratie, maar als ik hen zeg dat het toch niets uitmaakt, dat ze het gewoon moeten proberen, lukt het vaak toch. Daarna schrappen ze en zetten ze fragmenten bij elkaar. Dat levert dan vaak fantastisch mooie gedichten op over een gsm. Vanaf volgend jaar ga ik die verzamelen in een wiki op het digitale leerplatform van school. Ze publiceren in het schoolkrantje is geen goed idee. Dat maakt hen verlegen, daar willen ze dan hun naam dan niet onder zetten. Sommigen beginnen echt te blozen als je hen zegt dat ze iets goed geschreven hebben.

Dus je creëert ruimte in de klas om te lezen en te schrijven?
Vroeger zei ik: schrijf dat thuis en geef het volgende week af. Maar soms is het beter om ze gewoon eens rustig in de klas te doen schrijven, zodat ze niet gestoord of afgeleid worden. In een appartement met kartonnen muren lukt het niet altijd om te werken, zelfs als ze dat zouden willen.

Welke verwerkingsopdrachten krijgen ze bij hun tweede en derde boek?
Voor het boek dat ze zelf vrij mogen kiezen, moeten ze aan de hand van een powerpointpresentatie iets meer vertellen over de auteur en hun leeservaring en een samenvatting van het verhaal geven. Eigenlijk moeten ze het boek proberen te verkopen. Sommigen zeggen dan bijvoorbeeld dat ze het niet aanraden, maar ze kunnen motiveren waarom niet.
Voor het derde boek moeten ze wel een tekstanalyse maken. Dat is dus maar één keer, aan het eind van het schooljaar. Als voorbereiding geef ik dan een luistertekst van Jeffrey Archer. Het gaat om een liefdesrelaas - pas aan het eind ontdekken ze dat de ik-verteller een poes is. Die tekst gebruik ik dan om begrippen zoals ruimte en motief concreet te maken. Dat is echt nodig: definities zijn te abstract, je moet ze illustreren. De tekst van Archer is daar heel geschikt voor: daarna snappen ze het en zijn ze echt gemotiveerd om aan hun boek te beginnen.
Ik vertel hen dan meteen ook dat ze misschien geen motief in hun boek zullen ontdekken. Maar dan zullen ze er tenminste goed over nagedacht hebben. Als ze dan kunnen uitleggen waarom ze geen motief hebben gevonden, ben ik tevreden.

Je stelt hen gerust dat er niet één juist antwoord is?
Precies. Het is altijd een boutade van mij dat in het vak Nederlands één plus één drie mag zijn. En dat vinden ze wel plezant.

Koppel je ook creatieve verwerkingsopdrachten aan de boeken die ze gelezen hebben?
Ik hou niet zo van de klassieke taken zoals: schrijf een andere achterflaptekst of schrijf een brief aan het personage. Dat vinden ze kinderachtig. De meeste respons krijg je met maquetteopdrachten. Dan moeten ze een bepaalde scene uit een boek reconstrueren. Dat zijn toffe vertelmomenten. Zo had een groepje de woonkamer van het huis uit *Villa Des Roses* nagebouwd, met de personages als Playmobilpoppetjes. Omdat er iets creatiefs aan gekoppeld is, ervaren ze het niet als een inspanning.

Lukt het om te differentiëren in een klas?
Je kunt niet anders! In de loop van het jaar leer je ze beter kennen en ontdek je ook andere invalshoeken. Soms moet je op maat van de leerling werken om het boek aan te raden dat hem of haar smaakt. Een jongen die heel erg 'into blues' was, heeft met plezier de graphic novel *De gitaar van Bo Diddley* gelezen (van Chauzy en Villard).
Fantasy is eigenlijk de grootste gemene deler. Dat wordt overal gelezen, van TSO tot de Latijnse, ook al zijn die boeken vuistdik. Blijkbaar leest dat heel vlot weg, met eenvoudige thema's: verliefdheid, de strijd van het kleine goede tegen het grote kwade, enzovoort.
Identificatie is eigenlijk zeer belangrijk. Bij Elsschot vinden ze dat natuurlijk minder, behalve dan in *De Ontgoocheling*, met het kleine Kareltje dat gepest wordt op school en zijn best niet doet.
Kortverhalen lenen zich nog het best om te differentiëren. Het is minder arbeidsintensief en toch gaat er een hele wereld voor hen open. Zelfs de donkere verhalen van een Amerikaanse schrijver als Raymond Carver vinden ze leuk om te lezen, dat voelen ze aan, ze kunnen zich identificeren met de vervreemding die hij oproept. Maar een heel boek aanvoelen, dat is vaak te veel gevraagd.
Lessen rond kortverhalen zijn echt fantastisch. Dan zit de hele klas 50 minuten lang te lezen.
Moesten ze daar niet aan wennen? Zie je een evolutie in de loop van het jaar?
In het begin zeuren ze wel eens dat ze zich niet kunnen concentreren. Tegenwoordig is dat geen probleem meer. Dan voel ik dat ze ervan genieten! Die stilte is dan ongelooflijk. Het gebeurt niet vaak dat het helemaal stil is in een school. Eigenlijk doen ze hard hun best, maar je mag hen niet te veel in hun handen duwen. Ze willen zelf hun keuzes maken. Dat is belangrijk. Als ze zelf iets gezocht en gevonden hebben, levert dat een grotere succeservaring op. En dat is altijd een goeie motivator. Ik merk dat hun analyse van hun derde boek aan het eind van het jaar vaak volwassener klinkt. Ik ben altijd onder de indruk: je ziet ze groeien en hun onzekerheid overwinnen. Dan denk ik: misschien gaan ze in hun zomervakantie wel een boek lezen en hebben ze daar dan meer aan dan vorig jaar. Zo zijn er nu een heleboel meisjes Murakami aan het lezen. Het begint zowat een ondergronds leesclubje te worden.

Komen er adolescentenromans aan bod in jouw lessen?
Weinig. Met die Elsschot-boeken probeer ik hen in het begin van het jaar op een ander spoor te krijgen. Anders komen ze in het vierde jaar nog aanzetten met Dirk Bracke, Carry Slee of Harry Potter. Hun tweede boek mogen ze dus wel vrij kiezen, en dan leer ik bij: zelf weet ik niets af van adolescentenliteratuur. Ik krijg tips van hen en dat is leuk.
De kwalitatieve jeugdromans worden wel sterk beconcurreerd door chicklit en boeken die gekoppeld zijn aan tv-series, zoals de vampierverhalen van Stephenie Meyer.

Werk je ook met graphic novels?
Het is persoonlijk mijn meest geliefde genre! In mijn jeugd heb ik alleen strips gelezen, verder niets. In Oostduinkerke – waar ik ben opgegroeid – was er geen stripwinkel. Na lang zoeken vond ik in Oostende een winkeltje waar ze echte undergroundstrips hadden, met wilde

verhalen over sex , drugs en rock en roll. Dat vond ik super. Ik heb zelf ook gepubliceerd in *Plots*, een Gents stripmagazine.
Maar ik stel vast dat graphic novels nauwelijks aanslaan bij mijn scholieren. Ik vind dat zeer vreemd. Blijkbaar lezen ze alleen, zonder de tekeningen te bekijken. Terwijl ik net geïnteresseerd ben in dat tekenwerk. Ze zijn niet vertrouwd met het medium of met de esthetiek van beeldtaal.

En als je hen een graphic novel aanreikt met een verhaal dat ze in romanvorm hebben gelezen?
Nee, ze gaan geen twee keer hetzelfde lezen. Op Youtube staat het hele eerste hoofdstuk van *De Avonden*, voorgelezen door Reve zelf. Best wel saai. Maar als beeld krijg je de sequenties van de verstripping te zien, zodat het echt wel tot leven komt. Maar dat doet de jongeren niets. Ze vinden het ongelooflijk traag en saai. Blijkbaar moet je toch als kind plezier hebben beleefd aan aan Suske & Wiske en Robbedoes om later nog strips te smaken.
Het is natuurlijk ook wel zo dat veel van die graphic novels zeer volwassen onderwerpen behandelen. Dat gaat soms hun petje te boven. Edmond Baudoin is wel een goed alternatief, met zijn dromerige, romantische beelden, met dat escapistische waar jongeren op die leeftijd wel open voor staan. Maar in een TSO slaat dat niet aan: ze verkiezen mangastrips, en dan nog het liefst in tekenfilmvorm

Hoe is het leesklimaat op het Koninklijk Atheneum eigenlijk?
Over het algemeen is dat nog niet zo sterk. De schoolbibliotheek is eigenlijk een veredelde computerzaal. En er staan wel Vlaamse klassiekers zoals Ernest Claes, maar de actuelere titels hebben allemaal dezelfde rode kaft: uitgeverijen doen ons aanbiedingen tegen spotprijzen, maar de vormgeving spreekt helemaal niet aan. We hebben wel een groene oase. Dat is een lokaal dat vroeger als studiezaal dienstdeed, waar ze 's middags kunnen zitten als het buiten koud is. Er zitten ook wel vaak jongeren te lezen, hoewel het er dus nooit stil is. Misschien is het een goed idee om daar wat graphic novels te zetten.
(*lacht*)

Glossen

VERPLICHTE LITERATUUR

De leerplannen Nederlands van de verschillende onderwijskoepels schrijven voor hoeveel literaire werken leerlingen in een bepaalde graad buiten de reguliere contactmomenten moeten lezen en verwerken. In de leerplannen valt dit onder de term *huislectuur*. (Nicolaas en Vanhooren, 2008)
Welke werken dat precies moeten zijn, wordt in geen enkel onderwijsnet geëxpliciteerd. Leraren Nederlands kunnen dus autonoom bepalen welke keuzevrijheid ze hun leerlingen bieden.

'*Ik lees graag, maar ik weet nu al dat er in de klas kinderen zijn voor wie dit het laatste boek is dat ze in lange tijd gelezen zullen hebben'*, zegt Elisabeth Vandenbroeke (14 jaar) Iedereen in de klas moest een werk van Schoemans lezen. Zij had 'Flavius ontvoerd' gekozen. De meesten waren niet echt enthousiast. (persoonlijke communicatie met haar moeder, 1 juni 2011)

'*De leesverplichting (…) moet gezien worden als een extern motief, een leesbelemmerende factor. Van een echte leesmotivatie is dus niet of nauwelijks sprake*.' (van Woerkom, 2004, p. 110)

TOETSING

In het Vlaamse onderwijs is niet officieel vastgelegd hoe examens, toetsen en evaluaties er moeten uitzien. De leerplannen geven wel suggesties. Er werd tot nog toe geen onderzoek gedaan naar hoe leerkrachten eigen testen en toetsen opstellen voor het onderdeel literatuur. Wel is volgens Nicolaa en Vanhooren (2008, p. 41) 'informeel geweten dat de kennis van en over literatuur nog vaak getoetst wordt aan de hand van testen waarbij reproductie centraal staat.'

'*Misschien zou de maatstaf van ons leesgedrag niet het aantal boeken dat we gelezen hebben moeten zijn, maar de toestand waarin ze ons achterlaten. Wat maakt het uit hoe gecultiveerd en up-to-date we zijn, of hoeveel boeken we hebben gelezen? Waar het om gaat is hoe we voelen, hoe we zien, wat we na het lezen doen; of de straat en de wolken en het bestaan van anderen iets voor ons betekenen; of lezen ons fysiek, levendiger maakt.'* (Zaid, 2006, p. 20)

VOORLEZEN AAN JONGEREN

Daniel Pennac schreef met zijn boek *In een adem uit* (1993) een enthousiast pleidooi over hoe je het natuurlijke proces van ademloos luisteren kunt inzetten om jongeren aan het lezen te krijgen. In een verzameling bezielde fragmenten schetst hij hoe je de aarzelende adolescente lezer warm kunt maken. '*Lees romans voor aan het publiek dat meent dat het niet van lezen houdt vanwege de angst om het niet te begrijpen'* (Pennac, 1993, p. 121). Anders gezegd: voorlezen als verzoening met het lezen. Sindsdien wordt het belang van voorlezen aan jongeren stilaan steeds breder erkend. '*Het is een misvatting te denken dat voorlezen alleen maar nodig is in de eerste fasen van het leesonderwijs. Het leesproces is zo ingewikkeld en bevat zoveel meer dan het technisch leren lezen dat voorlezen in alle jaren van onderwijs noodzakelijk blijft'*, schrijft Aidan Chambers[7].

[7] Geciteerd door Leyman en Cottyn in hun artikel '*Het ministerie van leesplezier'* in *DWB* 1 (2011).

Ook jeugdauteur Marita De Sterck is een vurig pleitbezorger: '*Razend moeilijk is het om het effect van negatieve leeservaringen achteraf recht te breien. Er is volgens mij slechts één remedie: voorlezen met als enige opdracht: luisteren en nog eens luisteren.* (De Sterck, 1997, p. 81). Diezelfde voorwaarde heeft Pennac ook beklemtoond: '*Je mag er niks voor vragen. Absoluut niks. Geen letter huiswerk opgeven. Het lezen als cadeau beschouwen. Nieuwsgierigheid kun je niet forceren, die maak je wakker'* (Pennac, 1993, p. 120).

Bij onze noorderburen hebben Stichting Lezen en het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum (APS) onderzoek gedaan naar de methodiek van interactief voorlezen in het voorbereidend beroepsonderwijs[8]
De methode is gebaseerd op het werk van Aidan Chambers. Het gaat om het voorlezen van verhalen met 'prikkelende vragen' voor, tijdens en na het lezen: vragen die leerlingen aan het denken zetten, die hen helpen het verhaal (beter) te begrijpen en die een gesprek op gang brengen.
In het onderzoek staat de vraag centraal of deze aanpak bijdraagt tot het leesplezier van de leerlingen en of interactief voorlezen de deskundigheid van docenten vergroot en hun betrokkenheid bij het taalbeleid versterkt. De training Interactief voorlezen werd inmiddels uitgevoerd in drie pilootscholen en positief geëvalueerd[9]:
'*Leerlingen en docenten zijn over het voorlezen erg enthousiast; Leerlingen willen het verhaal zo graag horen, dat ze de interactie tijdens het voorlezen niet altijd prettig vinden. Achteraf over een boek praten vinden ze over het algemeen leuker; De onderzoeksperiode was erg kort waardoor de leeshouding (nog) niet merkbaar is veranderd; Docenten benadrukken het belang van het juiste boek, maar vinden het lastig een geschikt boek te kiezen – ook omdat leerlingen zulke verschillende voorkeuren hebben; Leerlingen waarderen uitleg van moeilijke woorden maar docenten vinden het lastig om daarvoor het juiste moment te kiezen;Didactische vaardigheden van docenten zijn volgens hen door de training en het voorlezen uitgebreid, maar ze stuiten nog op problemen – de periode was te kort om het interactieve aspect volledig in de vingers te krijgen; De docenten zien een duidelijk pedagogisch effect in de klas. Ze willen interactief voorlezen op hun school structureel een plek geven.' (*Jansen en Klinkenberg, 2010)

LEESPORTEFEUILLE

De leesportefeuille (ook wel het leesdossier of -portfolio genoemd) is een didactische werkvorm die de laatste jaren in het literatuuronderwijs sterk in zwang is geraakt. Ze bestaat uit een bundeling van opdrachten die een leerling moet uitvoeren naar aanleiding van de huislectuur. De leesportefeuille kan onder meer bevatten: een overzicht van de boeken die de leerling heeft gelezen en de lees(ervarings)verslagen daarvan, actuele informatie en secundaire literatuur over deze titels (o.a. recensies), een leesautobiografie, enzovoort. Zo'n leesdossier maakt dus het leesgedrag en de leesgroei van de individuele leerling zichtbaar (Nicolaas en Vanhooren, 2008).

Persoonlijk lijkt het me zinvol dat de leesportefeuille met de leerling meegroeit, door zijn of haar schoolcarrière heen. Dat zou betekenen dat de leerlingen aan het begin van nieuw schooljaar niet starten met een blanco dossier, maar voortbouwen op het dossier dat ze in de vorige jaren hebben aangelegd. Zowel de leerling als zijn jaarlijks wisselende docenten krijgen zo een vollediger zicht op het leestraject dat al is bewandeld. Ik zou er zelfs voor pleiten dat kinderen al op jonge leeftijd hun leesbiografie in een of andere vorm gaan vastleggen.

[8] Bron: ~~http://www.lezeninhetvmbo.nl~~
[9] Bron: Hannah Jansen en Lucienne Klinkenberg, samenvatting te vinden op bovenvermelde site.

HET BOEKENSCHRIFT 1

In een leesdagboek of boekenschrift maakt iemand aantekeningen van alle boeken die hij of zij door de jaren heen leest. Er zijn wel meer mensen die het doen, maar zelden weten ze het van elkaar. Ook de Nederlandse wetenschapsjournalist Felix Eijgenraam (1957-1994) dacht dat hij een van de weinigen was met deze gewoonte. Op zijn ontboezeming in het artikel *De plezierfactor (*NRC Handelsblad, 1989) kwam echter '*een lawine bekentenissen van verbaasde en geamuseerde boekenschrifthouders.(...) Bijna alle briefschrijvers hadden, net als ik, altijd gemeend alleen te staan in deze afwijking, de enige gek of malloot te zijn die zich overgaf aan een dergelijke tic of zotte gewoonte'* (Eijgenraam, 1990, p. 41).
Het jaar nadien publiceerde hij *De plezierfactor: Nut en genot van het boekenschrift* (1990), een handzaam boekje van 70 pagina's waarin hij een inventarisatie maakte van het boekenschrift in al zijn verschijningsvormen. Aan bod kwamen een selectie van de lezersreacties op zijn artikel, foto's van hun boekenschriften, een overzicht van mogelijke werkwijzen en voorbeelden van bekende auteurs met zelfde 'afwijking'.

Hoe houd je een boekenschrift bij? Het principe is eenvoudig. Je moet de gewoonte ontwikkelen om na het uitlezen van elk boek, de auteur, de titel en de datum te noteren. Voor boekenschrifthouders wordt dit een rituele handeling. '*Ze verzacht bijvoorbeeld het onaangename gevoel van leegte na het lezen van de laatste pagina*' (ibid., p. 11).

Iedereen heeft zijn eigen uiteenlopende drijfveren om een boekenschrift bij te houden. Maar het meest gehoorde motief (in de lezersbrieven) is '*de wens om de boeken en omstandigheden waaronder ze gelezen werden op een later tijdstip te kunnen oproepen'* (ibid., p. 42). Het lezen van je boekenschrift zou minstens zo plezierig zijn als het doorbladeren van je dagboeken en fotoalbums. Een enkele titel is vaak in staat om herinnering op te roepen '*aan de heerlijke uren doorgebracht met Madame Bovary*.' (ibid., p. 9). Herinneringen die zonder boekenschrift onherroepelijk zouden vervagen. Maar ook titels en auteurs worden dankzij het boekenschrift behoed voor de vergeetput. Wie een uitgebreid bestand bijhoudt, kan er steeds uit putten om titels aan te bevelen bij vrienden en kennissen.

Menig boekenschrifthouder hanteert een bepaald waarderingssysteem om zijn boeken te beoordelen. Die waardering is uiterst subjectief, maar dat is juist de bedoeling. Eijgenraam heeft een sterrensysteem van 4 categorieën (0, 1, 2 en 3). Hij benadrukt dat niet het aantal klassen van belang is: je moet er alleen voor zorgen dat je beoordeling streng en consistent blijft. Wie een sterrensysteem hanteert, kan ook jaarlijks de plezierfactor uitrekenen, '*wat niets anders is dan het aantal uitgedeelde sterren gedeeld door het aantal gelezen boeken*' (ibid., p. 16).

Dat het boekenschrift dat over een langere periode is volgehouden een intiem document wordt, beschrijft Eijgenraam zo: '*Een boekenschrift weerspiegelt haarfijn het karakter van de bezitter. Het laat in alle objectiviteit de ontwikkelingsgang van diens literaire voor- en afkeuren zien, alsook de opkomst en het verdwijnen en van opeenvolgende interesses. De bijeengelezen titels vormen een volkomen unieke combinatie. De inhoud van een boekenschrift is kortom een identiteitskenmerk, specifieker dan een handtekening of vingerafdruk. (...) Fascinerend hoeveel intimiteit er in een droge opsomming van louter titels schuil kan gaan. Het is juist de nietsontziende volledigheid die een boekenschrift tot een boeiend of zelfs ontroerend document maakt'* (ibid., p.10).

Tot slot een wijze raad van Felix Eijgenraam: begin op tijd met je boekenschrift. '*Wie eenmaal tot het boekenschrift is bekeerd, houdt daar niet licht meer mee op en zal maar een ding betreuren: dat hij er niet eerder mee begonnen is*' (ibid., p. 17).

HET BOEKENSCHRIFT 2

Emma Parmentier, 13 jaar :

' Ik hou het schriftje (dat ik eveneens een boekenschrift noem), al bij sinds 2007. Het idee kwam eigenlijk van mijn moeder, die het boekje ook al bijhield. Het leek me wel leuk om het dan ook te doen, aangezien ik al sinds kinds af aan heel erg graag boeken lees.
Het leuke aan het schriftje is dat je na enkele jaren terug kan blikken op vroeger. Ik merkte dan ook op dat ik bijvoorbeeld vroeger meer boeken las dan nu. Toen ik dit zag, werd ik meteen opnieuw aangezet meer boeken te lezen. Ondertussen staan er al zo'n negentig boeken in.
Wat ik precies in het boekje schrijf, is het volgende: eerst schrijf ik het cijfertje van het boek op, zodat ik een duidelijk overzicht krijg van het aantal boeken dat ik tot dan toe gelezen heb. Daarna schrijf ik de datum op waarop ik het boek gelezen heb, met daarachter de auteur en de titel van het boek. Wat ik nooit heb opgeschreven, is mijn persoonlijk oordeel van het boek, dit komt omdat ik dat niet zo nodig vind, want als ik opnieuw de titels van de boeken lees, weet ik meestal ook nog wel wat ik van het boek vond. En als ik na 20 pagina's nog niet diep verzonken ben in m'n boek, betekent dit meestal dat ik het boek maar niks vind, waarna ik er dan ook onmiddellijk mee stop.
Tot 2 jaar geleden zat ik ook in de KJV (Kinder- en Jeugdjury Vlaanderen) ,waarin we elke maand twee boeken meekregen om te lezen. Hierbij werd dan ook een blaadje papier bijgevoegd, waarop allerlei inhoudelijke vraagjes opstonden die beantwoord moesten worden, hierbij moesten we ook in enkele zinnen opschrijven wat we van het boek vonden. Op het einde van elk jaar vond dan ook 'n speciale dag plaats, waarbij prijzen werden uitgereikt aan de auteurs van de boeken die we moesten lezen, die prijzen werden natuurlijk mede mogelijk gemaakt door ons, want we moesten ook punten zetten op de boeken. Het boek met de meeste punten, won dan. De boeken die ik las op de KJV schreef ik natuurlijk ook op in mijn boekenschrift, maar het grote verschil met de boeken die ik vrijwillig koos, is dat hierbij ook boeken zaten die ik totaal niet graag las. Verder is mijn boekenschrift helemaal niet persoonlijk en mag iedereen erin kijken, ik ben er namelijk trots op dat ik zoveel boeken lees, maar ik vind het ook heel jammer dat ik verder geen leeftijdsgenootjes ken die het ook bijhouden. '

Ronald Soetaert (Universiteit Gent)

Gent, 29 maart 2011

Prof. dr. Ronald Soetaert is gewoon hoogleraar bij de vakgroep Onderwijskunde van de Universiteit Gent. Zijn onderwijs en onderzoek focussen op cultuur, media en educatie, met bijzondere aandacht voor retoriek en verhalen. Recente onderzoeksthema's zijn: literatuuronderwijs in digitale tijden, representatie van onderwijs in o.a. film, tv en graphic novels, games als vorm van cultuur, sociale media & cultuur. Ronald Soetaert was tot vorig jaar voorzitter van de Stichting Lezen. Momenteel is hij lid van de Raad van de Nederlandse Taalunie.

Hoe bekijkt u als onderwijsdeskundige en retoricus het begrip leesplezier?
Leesplezier is een moeilijk te hanteren begrip. Het is tegelijk eenvoudig en moeilijk te definiëren. Laat ik dat uitleggen aan de hand van twee stellingen.

Om te beginnen een taalkundig opmerking: ik vind dat het woord plezier op zichzelf niets zegt. Neem nu deze pen. Ik kan er bepaalde dingen mee doen, zodat die pen 'goed' is voor mij. Maar als ik hem ga gebruiken om in het auditorium op het bord te schrijven, is hij helemaal niet goed. Iets 'goed' of 'plezierig' vinden hangt dus af van de functie die je eraan geeft.
Als mensen zeggen dat ze het plezierig vinden om te lezen, dan betekent dat voor de een misschien dat hij graag uit de werkelijkheid wegvlucht, en voor de ander dat hij echt iets te weten willen komen over bijvoorbeeld de moeilijke situatie in Latijns-Amerika. Kortom: plezier is een leeg woord dat ingevuld wordt door een context en een functie. Jij vindt dit een goed boek? Vervang 'goed' door de functie die het voor jou vervult. Bijvoorbeeld: troost, informatie, spanning, ontsnapping, enzovoort. Dan kun je over een boek zeggen: dat moet je echt eens lezen, want het geeft je een zeer goed beeld van liefde, oorlog, schuld, armoede, noem maar op. Dat is dan niet alleen je drijfveer om iets te lezen: je doet ook iets met je lectuur. Die functies maken een boek plezierig – al moet je daarnaast ook nog van het genre houden.
Mijn tweede stelling is iets genuanceerder. Met gezond verstand begrijpen we allemaal wat we met plezier bedoelen. In *De cultuur van het lezen* beschrijf ik lezen als een soort gereedschap dat je kunt gebruiken. Als dat gereedschap spoort met wat je zelf wilt, dan is dat gereedschap plezierig en goed. Met lezen is daarnaast ook een sensueel plezier verbonden, een plezier dat met de zintuigen te maken heeft. En je kunt verschillende lezerstypes herkennen. Als ik niets bij heb om te lezen, dan word ik zenuwachtig: ik zal dan om het even wat zoeken, als ik het maar kan lezen. Ik ben geobsedeerd door lezen. Sommige kinderen hebben dat ook: als die in de auto zitten, lezen ze alles wat ze zien, ook opschriften en affiches en wegwijzers. Andere kinderen hebben daar helemaal geen oog voor.

Die leeshonger zie je vooral bij kinderen die net hebben leren lezen.
Bij kinderen zie je dat er aanvankelijk een paar basisfuncties worden ingevuld, bijvoorbeeld fantaseren en wegdromen. Hoe ouder ze worden, hoe meer die functies evolueren naar 'reflectie op'. In de adolescentie haken ze vlug af omdat sommige van die basisfuncties worden ingevuld door films en games – en die zijn vaak toegankelijker. Je hoort mij niet zeggen dat ze daarom minder goed zijn.

Welke persoonsgebonden aspecten hebben volgens u een invloed op de functies die lezen kan hebben?
Karaktertrekken spelen zeker een rol. Als sommige mensen zich in probleemsituaties bevinden, gaan ze met een boek in een hoekje zitten en erover nadenken via dat boek. Anderen gaan in zo'n geval praten met een vriend of vriendin, nog anderen gaan voetballen, lopen of wande-

len. Bij adolescenten zijn het eerder meisjes die blijven lezen dan jongens.

Het heeft ook te maken met je sociale situatie. Als je bijvoorbeeld geen broers of zussen hebt, zul je je soms wat vervelen en niet weten wat te doen. Je pakt dan maar een boek, uit verveling – maar misschien ga je op de duur zelfs graag lezen. Het hangt ook samen met wat je plezierig vindt. Zelfs de meest complexe roman of film heeft een soort glijmiddel van plezier: een liefdesintrige, mooi gefilmde beelden, een prachtige actrice. Dat zorgt voor geboeide aandacht, en dat creëert ruimte voor andere functies. Jongeren trainen die functies door veel te lezen, ook ontspanningslectuur. Maar dankzij die leestraining zijn ze klaar om een stap verder te zetten.

Zodat ze behoefte krijgen aan andere lectuur?
Ja, want functies verslijten! In een van de projecten van mijn vakgroep kijk ik samen met studenten naar films over school en onderwijs. En dan stellen we vast dat veel van die films een vast sjabloon hebben: de leraar komt in een moeilijke klas terecht, maar aan het eind kan hij de leerlingen 'redden'. Ook het Pygmalionmotief – de leraar die verliefd wordt op de leerlinge die hij zelf heeft 'gemodelleerd' – is zo'n sjabloon, denk maar aan films zoals *Educating Rita* of *My fair lady*. Als je een aantal films gezien hebt, is die functie voor jou versleten: je kent het sjabloon immers. Ofwel zeg je: ik wil er nog wel eentje zien, ik wil me ontspannen door te genieten van een sjabloon dat ik herken. Maar je kunt ook oog krijgen voor een film die het vaste sjabloon omdraait. Op een bepaald moment kon ik dus films tonen zoals *Le goût des autres* of *Half Nelson*, waarin het juist de leraar is die in moeilijkheden zit en de leerling die hem of haar helpt. Studenten hebben dat door en reageren positief: dat is knap bekeken, dat is een originele variant! Maar daarvoor moeten ze wel eerst het stereotiepe sjabloon verteerd hebben – anders denken ze dat het cliché zelf ook origineel is.

De PISA-onderzoeken hebben voor de vierde keer op rij leesplezier bij jongeren gemeten. Wat denkt u daarover?
Ik geloof niet dat je op die manier leesplezier in kaart kunt brengen. Ik ken bijvoorbeeld kinderen die op school zeer slecht scoren op leesvaardigheid, maar die wel de ingewikkelde handleiding van hun brommer kunnen lezen. Als je de functie – en de zin – van een bepaalde vorm van lezen niet inziet, dan vind je die teksten niet leuk. Hoe ga je dat dan meten? Met vragen en statistieken? Zelf kan ik niet antwoorden op de vraag of ik lezen plezierig vind. Ik vind het natuurlijk wel plezierig om bepaalde soorten teksten te lezen, in bepaalde omstandigheden – maar een algemeen leesplezier? Hoe kun je daar nu op antwoorden? Waarom verwacht je dan dat kinderen en jongeren daar wel op kunnen antwoorden? Ze zullen zeggen dat ze veel liever naar de film gaan. Als je dan doorvraagt, blijkt dat ze die of die roman wél goed vonden. Hoe kun je daar nu iets uit besluiten? Zelfs vaardigheden meten is een heel moeilijke zaak, vind ik, al zal ik dat nooit helemaal wegwuiven. Het kan zinvol zijn om te meten of iemand een achterstand heeft voor bepaalde vaardigheden in bepaalde gebieden. Maar als je dieper wilt gaan en ook concepten wilt meten? Leesplezier is zo'n rijk concept, met zoveel verschillende nuances. Voor elk van die nuances zou je een ander woord moeten verzinnen. Maar het zijn er gewoon te veel.

Betreurt u het dat er in Vlaanderen veel minder onderzoek wordt gevoerd naar literatuureducatie dan in ons omringende landen?
Ik moet voor onderzoek pleiten, maar als ik onderzoeken lees heb ik vaak het gevoel dat ons dat niet veel wijzer maakt. Ik zou soms liever de nodige middelen krijgen om dingen in de praktijk uit te proberen. Of we literatuuronderwijs vanuit een breder perspectief moeten geven, bijvoorbeeld. Daar zou ik wel materiaal voor willen ontwikkelen. Dat lijkt me relevanter dan bijvoorbeeld te onderzoeken hoe leerlingen en ouders tegen het literatuuronderwijs aankijken.

Waarom vindt u dat minder relevant?
Tegen de tijd dat zo'n onderzoek is afgerond, hebben we alweer een ander type leerlingen in

de klas. Bovendien heeft men de hardnekkige neiging om altijd eerst de stand van zaken in kaart te brengen voordat men iets concreets voorstelt. Wat kom je in hemelsnaam te weten met vragen als 'Hou je van lezen? Hou je niet van lezen?'. En dan die eeuwige vergelijkingen met vroeger... Vroeger was er geen tv en internet, en vroeger bestond dat soort enquêtes niet. Het is altijd zo geweest: als er 20 leerlingen in een klas zaten, had je er 2 of 3 die veel lazen, terwijl de anderen niet of veel minder lazen.

Maar onderzoek dat nieuwe middelen toetst wordt ook niet gedaan, of wel?
Nee, omdat men in de verwetenschappelijking meestal kiest voor meetbare gegevens en voor een model van *evidence based research*. Een onderzoek moet dan vooraf en achteraf worden gedaan, met controlegroepen. Als je met literatuur en kunst bezig bent, lukt dat niet zo goed: dat gaat veel meer over betekenisconstructie en conversatie. Dat is niet te meten: daar moet je kwalitatief onderzoek voor doen.

Welk onderzoek vindt u momenteel relevant?
Ik zou graag willen kijken naar wat er op blogs en in games gebeurt, hoe daar betekenissen gezocht worden. We leven tenslotte in een soort aandachtseconomie – dat concept heeft me sterk beïnvloed. Elk medium, elke tak van kunst en cultuur eist aandacht. Daar zou men in het onderwijs over moeten nadenken. Iedereen pleit voor het belang van architectuur, ballet, klassieke muziek, film, televisie, populaire cultuur... Dan moeten we eigenlijk modellen ontwikkelen om daar in het curriculum ruimte voor te creëren. Dat is boeiender dan telkens opnieuw vast te stellen dat de een graag leest en de ander niet. Goed, ik beweer niet dat zoiets zinloos is, het is nuttig om het te weten. Maar als elk onderzoek daarover gaat...

De discussie over canon versus leesplezier laait de jongste tijd weer op. Ik ben benieuwd naar uw stem daarin.
Ik denk dat iedereen die theoretisch bezig is er wel voor pleit om leerlinggerichtheid en leesplezier centraal te stellen. Maar in de praktijk loopt het vaak anders. Toen ik 25 was, lag het accent helemaal op leesplezier en de autonomie van de leerling. Misschien is er intussen een slingerbeweging geweest en zegt men nu: dat was typisch iets voor '68, we moeten leerstof hebben. Met de verrechtsing, de nieuwe aandacht voor de nationale geschiedenis en het literaire canon zie je het al gebeuren. Ook in Nederland. Toen ik vroeger in Vlaanderen een lezing gaf, pleitte ik voor leerling-gerichtheid, terwijl ik in Nederland juist voor meer leerstofgerichtheid pleitte. Ik ben voor leesplezier, maar met aandacht voor kenniselementen. In het onderwijs kan je er niet mee volstaan de leerlingen de traditie – het literaire erfgoed – aan te reiken en te hopen dat ze er later wel plezier aan zullen beleven. Je moet laten zien dat de canon ook nu interessant is, ook voor leerlingen anno 2011. Plezier kun je tenslotte ook verdiepen door de context wat te verkennen: wat is er toen gebeurd, welke stromingen en genres vonden plaats, enzovoort. Langs de omweg van de canon en de traditie kun je zo het leesplezier verdiepen.

Glossen

Flow

'Zelfs de meest complexe roman of film heeft een soort glijmiddel van plezier [...] dat zorgt voor geboeide aandacht.'
In hun studie *Waarom is lezen plezierig?* schetsen Tellegen en Frankhuisen (2002) twee vormen van leesaandacht: intentionele concentratie en geboeide aandacht. De eerste vorm houdt in dat de lezer zich (met een bepaalde intentie voor ogen) verplicht voelt een tekst te lezen. Dat kost inspanning en energie. Enerzijds moet hij zich inspannen om de aandacht bij de tekst te houden en niet af te dwalen. Anderzijds moet hij de geselecteerde informatie vasthouden in het kortetermijngeheugen en ze actief verwerken. Dat wordt als vermoeiend ervaren en kan niet onbeperkt worden voortgezet (Tellegen, 1997).
Geboeide aandacht daarentegen is een flow-ervaring (Csikszentmihalyi, 1975): ze zorgt ervoor dat iemand opgaat in het lezen. Het lijkt alsof de lezer daarvoor geen energie nodig heeft: het lezen verloopt moeiteloos, als vanzelf. Hij is zo betrokken dat hij wordt opgeslorpt door het verhaal. Zowel de tijd als de omgeving worden uit het oog verloren. Het hoeft niemand te verbazen dat ook het lezen van informatieve teksten aanleiding kan zijn voor flow-ervaring. (McQuillan en Conde, 1996)
Binnen de context van leesbevordering is het bovendien interessant om weten dat (1) intentionele concentratie niet blijkt bij te dragen tot leesplezier (Catsburg en Tellegen, 1988); en (2) geboeid kunnen lezen een noodzakelijke voorwaarde is voor de ontwikkeling tot rijpere lezer (Muth, 1996).

Leesangst

'Vandaag de dag hoor ik bij de leesmensen, maar als ik het zo hardop zeg, wil ik het ook meteen relativeren. Mijn weg naar het boek was een kronkelweg... Als ik u erover vertel, lijkt het een ik-verhaal, maar het is veel eerder een elckerlijcverhaal. Er zijn zoveel jonge mensen die moeite met lezen hebben en zich van het boek afkeren, omdat ze denken dat het hun wereld niet is. Ze zijn allergisch voor praatjes dat lezen je leven kan verrijken. Ze spelen de onverschillige, maar als je doorvraagt blijkt hun nonchalance eerder gebaseerd op angst dan desinteresse. Ze zijn te zeer geïmponeerd: je alleen terugtrekken uit de groep met een boek, die concentratie, dat brave stilzitten... hoe breng je het op? Er is zoveel dat om aandacht vraagt: televisie, internet, film, muziek, seks.' - Adriaan Van Dis (2000, p. 369)

Literatuuronderwijs

In zijn essay *De cultuur van het lezen* (2006, p. 17) legt Soetaert uit dat we binnen het literatuuronderwijs drie didactische modellen kunnen onderscheiden. Het gaat met name om een manier van werken die gericht is op (1) het cultureel erfgoed; (2) de persoonlijke respons; (3) de cultuurkritiek.
Bij de eerste primeert kennis van de literatuurgeschiedenis en kennisoverdracht waardoor lezers de vaardigheid ontwikkelen om de betekenissen van de auteur te achterhalen. Het model 'persoonlijke respons' is een lezer- en leerlinggerichte methode met aandacht voor de tekstervaring, leesmotivatie, creatieve verwerking en communicatie hierover. Het model 'literatuurkritiek' tenslotte gaat uit van de gedachte dat teksten verschillende betekenissen bevatten, subjectieve constructies zijn waar de lezer zijn eigen betekenissen aan geeft.
Een rigide keuze tussen deze modellen is natuurlijk beperkend; Wie enkel inzet op kennisoverdracht ziet leerlingen afhaken. Wie strikt leerlinggericht werkt kan een afname van kennis en competentie verwach-

ten.
Persoonlijk ben ik het eens met Soetaert. Het lijkt me weinig zinvol om de verschillende methodes duaal tegenover mekaar te stellen. Met een gedifferentieerde, eclectische manier van werken zal de individuele leraar met zijn concrete groep individuele leerlingen het beste resultaat behalen.
Soetaert laat in zijn essay Jaap Kruithof aan het woord die in zijn roman *Het Slotfeest* duidelijk aan de kant van de traditie staat. *'Het onderwijs moet niet draaien om wat het kind interesseert maar om wat hem als volwassene dient te interesseren: om wat cultuur inhoudt.'* (Kruithof, 2004, p.33)

PERSOONLIJKE PLEZIERVERBINTENIS

Welke didactische methodisch een bemiddelaar ook voorstaat, essentieel is dat hij zijn 'persoonlijke plezierverbintenis' overbrengt op jongeren. Met die term verwijst Marita De Sterck (1997, p. 94) naar het noodzakelijke talent om 'het gevoel van vervoering en verrijking dat grootse literatuur bij je oproept' (ibid.) over te dragen op anderen. 'Bestaat literatuur bij gratie van verlangens en emotie, literatuureducatie (...) gedijt het best bij oogcontact, bij de gedrevenheid van een menselijke stem' (ibid.). Ze verwijst daarbij naar Roland Barthes werk *Het plezier van de tekst (1986*): 'Barthes verdedigt met passie een zinnelijke tekstbenadering, een opgaan in plezier en genot tegenover de onverschillige, harteloze tekstbejegening' (ibid.).

Dit pleidooi van Barthes en De Sterck ligt me na aan het hart. Ik beschouw de persoonlijke plezierverbintenis als het sleutelelement in de aanpak van succesvolle bemiddelaars, of dat nu boekhandelaars, bibmedewerkers, leerkrachten of ouders zijn.

MULTIGELETTERDHEID

De New London Group was een groep interdisciplinaire denkers die er in 1996 op aandrong dat men het bestaan zou erkennen van verschillende of veelvoudige 'geletterdheden'. Globalisering, digitalisering en mediatisering hebben ingrijpende sociale veranderingen teweeggebracht. Onze huidige samenleving stelt daardoor grotere eisen dan de basisvaardigheden lezen en schrijven – de traditionele invulling van geletterdheid. Mensen moeten een veelheid aan geletterdheden beheersen: functionele geletterdheid, visuele geletterdheid, digitale geletterdheid, enzovoort.
De New London Group problematiseerde daarom de enkelvoudige geletterdheid en stelde meteen ook de ideologie in vraag er achter schuilgaat: de geconstrueerde realiteiten, de dominante perspectieven en de belangen die ermee samenhangen. In de hedendaagse samenleving verdedigen zij de veelheid aan culturen, media, genres en discoursen vanuit een postmodern perspectief. Dat impliceert dat ook de leraar het autoritaire model moet inruilen voor samenwerking met leerlingen. Wanneer hij of zij vertrekt vanuit hùn geletterdheden en focust op de manier waarop zij die inzetten en gebruiken, kunnen ze misschien zelfs samen onderhandelen over het curriculum. Progressieve pedagogen pleiten dan ook voor een leerlinggericht onderwijs waarin scholieren inspraak krijgen in de keuze van de inhouden.[10]

[10] Bron:*Geletterd lezen. Van enkelvoud naar meervoud* / André Mottart en Ronald Soetaert
IN *Lezen en leesgedrag van adolescenten en jongvolwassenen* / Raukema, A., Schram, D. & Stalpers, C. (red.). - . Delft: Uitgeverij Eburon, 2002. - p.249-262

André Mottart (Universiteit Gent)

Gent, 24 maart 2011

Prof. Dr. André Mottart is verbonden aan de vakgroep Onderwijskunde van de Universiteit Gent. Hij is licentiaat Germaanse Filologie en doctor in de Pedagogische wetenschappen. Hij doceert didactiek van taalonderwijs in de universitaire lerarenopleiding, communicatievaardigheden in de faculteiten Wetenschappen en Ingenieurswetenschappen & academische geletterdheid in de faculteit Psychologie- en Pedagogische Wetenschappen. Voordien gaf hij negentien jaar les in het secundair onderwijs (Nederlands, Duits en Esthetica).

Ik interviewde André Mottart over de invloedrijke maar omstreden opvattingen van de Nederlandse literatuurpedagoog Theo Witte. Die had in zijn proefschrift *Het oog van de meester* zes niveaus van literaire competentie vooropgesteld: (1) belevend lezen,(2) herkennend lezen, (3) reflecterend lezen, (4) interpreterend lezen, (5) letterkundig lezen en (6) academisch lezen. Met zijn website *lezenvoordelijst.nl* bouwt Witte daarop verder.

Hoe vult u het begrip leesplezier in? Wat betekent dat voor u als lezer? En wat zou het kunnen inhouden voor adolescenten?
Ik zie lezen als een van de vele mogelijkheden om de wereld te ontdekken, naast film, muziek, kunst, enzovoort. Is dat plezierig? Misschien. Voor sommigen wel, voor anderen minder. In ieder geval komt het tegemoet aan mijn nieuwsgierigheid naar wat andere mensen denken of naar wat hen beweegt. Voor adolescenten is dat niet anders. Het is een van de vele mogelijkheden om het ik te overstijgen, te bevragen, te bevredigen... om welke reden dan ook. Maar plezier kun je niet afdwingen. Als jongeren meer kijk- dan leesplezier ervaren, dan is dat maar zo.

Maakt de theorie van Theo Witte kans in Vlaanderen?
Neen, en het is ook wel een beetje door mijn schuld dat ze zich in Vlaanderen niet heeft doorgezet. Het probleem met die lijst is dat ze niet zo erg wetenschappelijk is. Waar zijn de criteria voor die niveaus? Ik heb gezien hoe die boekenlijst tot stand is gekomen. Dat inschalen van die canontitels is eigenlijk een beetje nattevingerwerk van een aantal docenten. Bepaalde boeken kun je op alle niveaus lezen. Het vermeende niveau van een boek en het vermeende niveau van een lezer worden daar door mekaar gehusseld.
Johan Van Iseghem – een collega van de Katholieke Universiteit Leuven – en ik hebben hem voorgesteld dat ze het geen niveaus maar perspectieven zouden noemen. Als je bijvoorbeeld vanuit het perspectief 'entertainment' wilt lezen, dan kun je een lijstje opmaken van boeken die daar waarschijnlijk wel voor kunnen zorgen. Maar in Nederland zijn die niveaus uitgegroeid tot onbetwiste waarheden. Bovendien had de Nederlandse overheid het systeem al overgenomen in het Referentiekader voor Taal.

Blijkbaar is er in Nederland een beweging van lezersgerichte didactiek naar meer tekstgerichte literatuureducatie. Daarin krijgt de canon dan ook weer meer gewicht.
En dat stadium zijn wij in Vlaanderen nu net voorbij. Zeker als je hier de literatuurmethodes in de handboeken voor het secundair onderwijs bekijkt, zul je zien dat die canon er helemaal niet meer zo sterk in zit als in Nederland. Een ander verschil is dat wij ook buitenlandse auteurs opnemen. In Nederland draait alles nog altijd uitsluitend rond literatuur die oorspronkelijk in het Nederlands is geschreven.

Wat is uw advies aan Theo Witte?
Ik heb hem aangeraden zijn theorie weer te geven in een cirkel, en te vertellen dat je op die

manier kúnt lezen. Als je er een stringent 'groeiverhaal' van maakt, heb je ook boeken nodig die daarin passen. Zelfs dan blijft een definitie nodig van de verschillende functies die het lezen op een bepaald niveau kan hebben: wat is identificatie, entertainment, reflectie door boeken?

Toch begrijp ik dat men tegemoet wil komen aan de vraag van docenten Nederlands.

Het is een gemakkelijheidsoplossing. Leerkrachten denken dan: 'Ik ga ze dit boek laten lezen, en dan hebben ze dat niveau bereikt'. Maar is dat wel zo? Heeft dat boek precies dat niveau? Heeft die leerling achteraf dat niveau? Bovendien is een van de grote mantra's van het leesplezier: laat ze zelf kiezen wat ze willen lezen. Terwijl Theo Witte nu weer een canon van 100 boeken maakt. Ik heb 19 jaar lesgegeven in het middelbaar onderwijs. Om bijvoorbeeld een schrijver als Elsschot goed te kunnen lezen, moet je al wat ouder zijn, vind ik. Leerlingen in het secundair kunnen natuurlijk wel het verhaal navertellen, maar de ironie, die precies de enorme rijkdom van Elschots werk uitmaakt, hoeveel adolescenten snappen die?

Dus zijn grote argument 'Geef kinderen geen boek dat ze nog niet aan kunnen', dat wordt in zijn theorie evenmin gerealiseerd?
De fout zit hem in die koppeling tussen het niveau van het boek en het niveau van de leerling. En het is weer een canonisering, weer een lijst die met de natte vinger is samengesteld. Ze wordt niet gescreend op degelijkheid, zodat je weer een soort eenheidsworst creëert.
Theo Witte had ons geïnviteerd voor een joint venture met Vlaanderen, met steun van de Nederlandse Taalunie. Wij hebben besloten om niet met hem in zee te gaan. Via Stichting Lezen is hij dan wel op Europees niveau gaan aankloppen en daar heeft hij gehoor gevonden. Nu heeft hij een internationaal project, waaraan vooral landen deelnemen die op onderwijsgebied nogal conservatief zijn.
Ik beweer natuurlijk niet dat zijn proefschrift waardeloos is. Hij heeft de verdienste het literatuuronderwijs grondig te hebben doorgelicht met oog voor theorie én praktijk. Maar de bewering achteraf, de generalisering die hij maakt vind ik niet kunnen.

Kunt u zich dan wel vinden in het idee om het startniveau van een leerling te onderzoeken?
Het probleem is dat lezen iets zeer persoonlijks is en dat het heel moeilijk is om te definiëren wat je onder 'niveau' verstaat. Ik kan niet zeggen op welk niveau ik sta. Iedereen haalt iets anders uit zijn lectuur. Je kunt testen of iemand het verhaal kan navertellen en of hij zijn leeservaring kan verwoorden. Daar kun je het een en ander uit afleiden. Maar of je veel verder kunt gaan? Dat betwijfel ik. De vraag is ook wat het doel van literatuureducatie in het leerplichtonderwijs moet zijn. In elk geval is dat een ander doel dan in de universitaire opleiding taal- en letterkunde.

Die doelen staan toch in de eindtermen?
Die staan zeer vaag in de eindtermen, ik heb ze geschreven. (*lacht*) 'Leerlingen kunnen op een tekstervarende en tekstbestuderende manier bepaalde dingen met tekst. Zoals..' en dan zijn er een aantal mogelijkheden. Maar er zijn nog zo veel andere mogelijkheden. Het doel in Vlaanderen was duidelijk – laat de leraar als 'intellectueel' zelf zijn literatuurcurriculum samenstellen –enfin, daar stonden ze toen (1999) toch achter, misschien gaan ze dat binnenkort wel veranderen. Misschien zal het een beetje conservatiever worden, dat hangt af van hoe de politieke constellatie in ons land evolueert.
Nu worden de eindtermen voor de 1ste en 2de graad herschreven. Als het einddoel leesplezier is – leesvoldoening vind ik beter: dat doel is misschien iets gemakkelijker te realiseren – dan heb je die niveaus niet nodig. Want als je leerlingen gaat verplichten om naar niveau 4 te klimmen, is het plezier meteen weg. Dat wringt, zeker als je lezen beschouwt als iets dat plezierig zou moeten zijn, als ontspanning of als verrijking. Met taalvaardigheid is dat anders: daar kun je beargumenteren dat leerlingen moeten groeien, want als ze verder willen studeren, zullen ze een tekst op een hoger niveau moeten kunnen begrijpen en zelf produceren. Het leerplichton-

derwijs vereist dat je hen daarop voorbereidt. Maar voor lezen is het anders. We moeten toch ook niet op 6 niveaus naar schilderijen kunnen kijken? Ik begrijp natuurlijk wel dat leraren wat meer grip willen krijgen op hun literatuuronderwijs. Dat is ook de reden dat leraren het systeem van Witte omarmen.

Maar veel leraren lezen misschien zelf minder. Als ik nascholing geef aan leraren bots ik toch altijd op onwetendheid. Ze zijn 20 jaar geleden afgestudeerd en teren nog altijd op de kennis die ze toen hebben opgedaan. 'Je kunt dat toch allemaal niet bijhouden?' zeggen ze me dan. Ik antwoord dan: maar je kunt toch gewoon spreken met de leerlingen over wat ze graag lezen? Dat ze niets graag lezen, geloof ik niet. Ze gaan toch naar films. Is hun favoriete genre de oorlogsfilm? Wel, dan lees je met hen een boek over de oorlog. En dan geven de leraren zichzelf bloot: 'Ja maar, ik ken geen geschikt oorlogsboek!' Wat een flauw excuus is: bibliotheken hebben vaak themalijsten. En ik vind dat een leraar Nederlands toch minstens 1 keer per week een literatuurbijlage moet lezen. Dat is de gemakkelijkste manier om op de hoogte te blijven van het nieuwe aanbod.

Wat me frappeert, is dat literatuurdidactiek niet standaard opgenomen is in het curriculum van de lerarenopleiding. Slechts enkele scholen geven hun studenten mee hoe ze literatuuronderwijs kunnen bieden.
Dat is zo. In de hogescholen en CVO's doen ze daarmee wat ze willen. En dat is deplorabel: als het om leesbevordering gaat, zijn regenten en bachelors de sleutelfiguren. Zij onderwijzen in de 1ste en 2de graad, en daar zit hem nu net het probleem. Met de Universiteit Gent hebben we nu een project opgezet samen met de Hogeschool Gent, de Hogeschool West-Vlaanderen en een CVO, Het Perspectief in Gent. Elke partner maakt een module die de andere partners dan voor hun lerarenopleiding kunnen overnemen. Dat project zal dus 4 modules rond 4 facetten van het literatuuronderwijs opleveren, waarmee we onze leraren literatuurdidactisch wat beter kunnen scholen. De Hogeschool Gent zal een module rond adolescentenliteratuur uitwerken. Het CVO biedt een lespakket 'Zinvol omgaan met de canon via het begrip van de contactzone'. Met de UG leveren we een module rond nieuwe media, bijvoorbeeld blogs rond literatuur, zodat de leraren niet alleen meer teksten en handboeken hoeven te gebruiken. En de Hogeschool West reikt een programma aan rond graphic novels. Er zal ook een elektronische leeromgeving worden opgezet.

Zullen uit die 4 modules ook beleidsaanbevelingen voortvloeien?
We zullen zien. Ik ga er wel onderzoek aan koppelen en artikels over publiceren.

Ik las dat het Vlaamse literatuuronderwijs grotendeels lezersgericht werkt. Maar is dat in de praktijk echt zo?
Ik zal niet zeggen dat er geen collega's zijn die wat conservatiever denken en die maar al te graag in dat verhaal van Theo Witte zouden meegaan.

En de handboeken die op de markt komen, zijn die lezersgericht? Met open vragen, creatieve verwerkingsopdrachten en zo?
Dat is een complex verhaal. Ik heb bijvoorbeeld meegewerkt aan Markant, marktleider in de 1ste en de 2de graad. Voor de 3de graad is er geen marktleider: licentiaten en masters maken hun eigen cursus en kopiëren daarvoor schaamteloos uit allerlei handboeken. (*lacht*) Ook voor het technisch onderwijs is Markant marktleider. Ik ben erbij gehaald om wat vernieuwing in te voeren. Je botst dan op een conservatief auteursteam en op de uitgeverij, die over die conservatieve inslag waakt omwille van de verkoopcijfers. Het meest vooruitstrevende boek (deel 6) verkoopt het slechtst. Het blijft dus een evenwichtsoefening, al vind ik die wel boeiend.

Moet ik bij progressieve didactiek denken aan Aidan Chambers en zo? De actieve dialoog?
Ja. Zo heb je nu van Helger Bonset *Nederlands in de onderbouw*: een allesomvattende didactiek. De uitdaging voor literatuuronderwijs is: hoe kunnen we het leesniveau opkrikken, zodat jon-

geren kwaliteitsvollere fictie kunnen lezen, zonder dat in een afdwingbaar schema te proppen, maar ook zonder dat het allemaal té vrijblijvend wordt. Dat is de grote vraag waar we over moeten blijven nadenken. Want de voorstellen van Witte werken volgens mij niet.

Er wordt dus geen genoegen genomen met goede cijfers voor leesvaardigheid?
Fictie is iets waar je geen punten voor kunt geven, en niet zou mogen geven.

Maar leraren willen dat wel.
Eigenlijk zou er maar één aspect beoordeeld mogen worden: of de leerlingen hun best doen. Voetbalplezier dwing je toch ook niet af door punten te geven?

Heeft dat ook met onze schoolcultuur te maken, denkt u?
Zeker en vast. Vroeger was de grote overgang die van de kleuterklas naar het eerste leerjaar. Nu ligt de grote cesuur tussen het 6de leerjaar en het 1ste middelbaar. Wat zie je in de kleuterklas: iedereen loopt vrij rond, speelt met mekaar, er is daar een leuke sfeer. Kinderen leren omdat ze willen leren. In de basisschool is dat voor een groot deel ook al gerealiseerd, zelfs in de traditionele scholen: denk maar aan het hoekenwerk en het contractwerk. Maar in het 1ste middelbaar is dat voorbij. Ze worden achter elkaar gezet zoals in een autobus, twee aan twee. Luisteren en zwijgen, en alles draait om punten. Ook in het literatuuronderwijs. Om op school aan leesbevordering te doen, zou je het lezen eigenlijk uit het puntencurriculum moeten halen. Hoe zorg je ervoor dat mensen in een leerplichtsetting iets willen omarmen, vrijwillig van iets willen proeven? Dat is volgens mij de grote uitdaging.

Wekelijkse vrije leestijd in de klas zou wel een positief effect kunnen hebben.
Zulke momenten zouden vaker georganiseerd moeten worden. In 1977 gaf ik les in een technische school in Eeklo – de leerplicht gold toen nog tot 16 jaar. In die tijd bepaalde het leerplan nog hoeveel boeken ze moesten lezen. Dat interesseerde hen geen fluit. Ik heb toen dat vrije lezen ingevoerd. Op vrijdagnamiddag gingen we naar de bib, en daar liet ik hen om het even wat lezen. Kies maar iets uit, zei ik hen, als je niets kiest zal ik wel iets kiezen. En dan lazen ze dus en dat vonden ze leuk. Later kon ik hen zelfs zover krijgen dat ze vertelden over wat ze hadden gelezen. Sommigen deden dat goed en anderen niet, maar niemand werd daarvoor afgestraft. Ik vrees wel dat heel weinig leraren daartoe bereid zijn. Dat vergt openheid: ze moeten afstappen van het strikte 'ik wil dat ze dat leren bij mij'.

Zijn de leraren die dat wél aandurven dan witte raven?
In zekere zin wel. Al zal de volgende generatie misschien wat anders in elkaar zitten. Meer dan een kwart van de leraren gaat de komende 10 jaar met pensioen. Ik heb het opgegeven om op nascholingen mijn energie in die groep te steken. Ik heb de indruk dat de studenten aan de lerarenopleiding gemiddeld ook opener staan. In een interview met *De Standaard* heb ik ooit gezegd: als je er niet iets spannend mee kunt doen, geef je beter géén Guido Gezelle in de klas - er is al zo weinig tijd, en er zijn auteurs genoeg. Daar is toen veel reactie op gekomen. Sommige leraren vonden het heiligschennis als ze hoorden dat ik Vondel niet meer gaf. Ligt dat bij jou nog op jouw nachtkasje, vroeg ik hen dan.
Met Vondel deed ik wél iets als er in Gent een opvoering van hem te zien was. Ik herinner me *Adam in ballingschap*, met een monoloog van een uur. Dat is nog net behapbaar voor leerlingen. In de klas werkte ik dan met de krantenrecensies. Zo leerden ze wat toneeltermen, ze beseften het belang van Vondel en hadden tegelijk het gevoel dat zo'n klassieke auteur nog leefde: zijn werk werd immers nog opgevoerd. Het is geen lijk dat je uit de kast hebt gehaald.

Stichting Lezen nam in *De Leeslijst* voor het ASO toch ook 19de-eeuwse titels .
Ik heb daar niets tegen hoor, maar ik vind dat je er iets spannends mee moet doen. Het mag niet gewoon zijn: '*Lees ne keer nen ouwen boek…*'

Glossen

ZES LITERAIRE COMPETENTIEPROFIELEN

Theo Witte, vakdidacticus en onderzoeker aan de universiteit van Groningen, deed onderzoek naar de literaire ontwikkeling van leerlingen in de Tweede Fase van het voortgezet onderwijs. Die stemt overeen met het 3de' 4de en 5de jaar middelbaar bij ons. Met zijn proefschrift *Het oog van de meester* (2008) wil hij de kennis over de literaire socialisatie van adolescenten uitbreiden en tegelijk een didactisch instrument aanreiken waarmee docenten de literaire ontwikkeling van leerlingen optimaal kunnen stimuleren. Daarmee speelt hij in op een discussie in Nederland, die naast het canondebat wordt gevoerd. Velen twijfelen immers aan het nut en de noodzaak van literatuuronderwijs om leerlingen literaire bagage mee te geven.

Witte ontwikkelde zes literaire competentieniveaus of -profielen. Die moeten docenten en leerlingen in staat stellen om zich te oriënteren in het literaire ontwikkelingsproces. Door rekening te houden met het startniveau van de individuele leerlingen kan de docent ervoor zorgen dat hun verwerkingscapaciteit niet overbelast wordt, maar evenmin wordt onderschat.

Elk van de zes competentieniveaus wordt getypeerd als een bepaalde manier van lezen: (1) belevend lezen, (2) herkennend lezen, (3) reflecterend lezen, (4) interpreterend lezen, (5) letterkundig lezen en (6) academisch lezen. De literatuuropvatting en het leesmotief van de leerling evolueren mee. Gaandeweg ontdekt de leerling dat het lezen verschillende functies heeft en tegemoetkomt aan verschillende behoeften: je kunt je ermee vermaken (niveau 1), je leefwereld erin herkennen en zelfbevestiging vinden (niveau 2), je horizon ermee verbreden (niveau 3), er diepere betekenissen in ontdekken en esthetisch van genieten (niveau 4), je er letterkundig en cultuurhistorisch in verdiepen (niveau 5) en je er intellectueel mee voeden (niveau 6).

Het didactisch instrument reikt de bouwstenen aan voor een proces waarin elk niveau de basis legt voor het volgende. Nieuwe kennis, ervaring of competenties worden geïntegreerd in de bagage die de leerling al heeft verworven. Op de site lezenvoordelijst.nl verzamelt een docentenpanel praktijkkennis over welke boeken indicatief zijn voor de diverse niveaus. Momenteel zijn zo'n 200 titels van Nederlandstalige canonauteurs ingeschaald. De site bevat ook leesdossieropdrachten. Per niveau wordt toegelicht welke literaire competenties de docenten bij de leerling mogen veronderstellen.

Witte reikt hiermee een nieuw en meer gestructureerd curriculum voor het literatuuronderwijs aan, dat zowel bij de sector als bij de Nederlandse overheid veel succes heeft. Dankzij een investering van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap konden de initiatiefnemers van de site een landelijk trainingsprogramma voor het literatuuronderwijs ontwikkelen. De site wordt ook ondersteund door Stichting Lezen.

Mijn aanvankelijk enthousiasme over dit project is na het gesprek met André Mottart sterk genuanceerd. Ik begrijp waarom onze onderwijsdidactici sceptisch zijn en het instrument niet wensen te implementeren in het Vlaamse literatuuronderwijs.

LEESPLEZIER IN DE LEERPLANNEN

Leesplezier vertaalt zich in de leerplannen als een lezersgerichte literatuurbenadering. In opdracht van de Nederlandse Taalunie namen Nicolaas en Vanhooren in 2008 de leerplannen van de vier grote Vlaamse onderwijskoepels voor het vak Nederlands van het secundair onderwijs onder de loep. Als kenmerken van lezersgerichte didactiek vermelden zij:
- competentiegericht werken, met respect voor de boekenkeuze en de leescultuur van elke individuele lezer;
- suggestieve i.p.v. verplichte leeslijsten;
- geen traditionele boekbesprekingen, maar leesdossiers, leesportfolio's en leesautobiografieën waarin naast de analyse van enkele formele aspecten van literatuur ook ruimte is voor het expliciteren van leeservaringen.

Na hun doorlichting concluderen Nicolaas en Vanhooren dat in alle leerplannen Nederlands de nadruk wordt gelegd op lezersgericht literatuuronderwijs waarin 'voortdurend gezocht wordt naar een goede balans tussen tekstgerichte en lezersgerichte vaardigheden. Dit vanuit de opvatting dat de ene vaardigheid de andere niet uitsluit, maar dat ze elkaar integendeel versterken' (Nicolaas en Vanhooren, 2008, p. 40). Toch maken zij een sceptische kanttekening: 'Maar of dat ook betekent dat het er in de onderwijspraktijk steeds op die manier aan toe gaat, laten we hier in het midden' (ibid.).

CONTACT ZONE

Antropologe Mary Louise Pratt pleit in haar essay 'Arts of the Contact Zone' (1991) voor een communicatiemodel waarin kennis geconstrueerd wordt in plaats van zomaar overgedragen. Mottart en Soetaert (2002) vinden het concept van de *contact zone* relevant om met een nieuwe blik naar onderwijsinhouden te kijken. Leerlingen en leerkrachten nemen immers deel aan het onderwijs vanuit verschillende (hoge en lage) culturen, en met diverse geletterdheden. Daarom steunen deze onderwijsdidactici het pleidooi van Bizzell (1994) om ook het literatuurcurriculum als een *contact zone* vorm te geven. Zo ontstaat een ruimte waarin niet meer in hokjes over literatuur wordt nagedacht, maar waar een productieve dialoog kan groeien: 'Een ruimte waarin gedeelde kennis gecreëerd en bediscussieerd wordt' (Soetaert en Mottart, 2002, p. 252). Voor de leraar zien zij een rol weggelegd als antropoloog 'die niet alleen zijn eigen cultuur onderzoekt maar ook voortdurend onderzoek doet naar verschuivingen in de cultuur die hem omringt, en uiteraard de verschuivingen binnen jongerenculturen'.

NIEUW LITERATUURONDERWIJS

Het project waarover Mottart spreekt heeft als titel *Een nieuw literatuuronderwijs voor een nieuwe leescultuur.* In het aanvraagdossier lees ik – ruw samengevat – over de probleemstelling en de onderliggende onderwijscontext het volgende.
Vrijwel alle literatuurdocenten in het secundair onderwijs willen interesse voor literatuur en leesplezier realiseren bij hun leerlingen . Zoals onder meer blijkt uit de negatieve PISA-resultaten wordt dat doel in de praktijk lang niet altijd gehaald. Dat het literatuuronderwijs tekortschiet, heeft ook implicaties voor scholieren die na hun secundaire loopbaan voor de lerarenopleiding kiezen. Zij zullen er op hun beurt niet in slagen om het leesplezier bij hun leerlingen aan te wakkeren. Daardoor komen we in een vicieuze cirkel terecht en wordt kwaliteitsvol literatuuronderwijs onmogelijk.

De doelstelling en ondertitel van het project luidt dan ook: *Onderzoek naar en ontwikkeling van handelingsoriëntaties ter verbetering van de lerarenopleiding en het literatuuronderwijs*. Het gaat dus om een praktijkgericht vakdidactisch project, dat de negatieve spiraal wil helpen doorbreken. Dat gebeurt door lesmodules – en onderwijsmaterialen – te ontwikkelen waarmee lerarenopleiders hun studenten interessante en uitdagende literaire vormingsmomenten kunnen geven en hen tegelijkertijd motiveren voor het literatuuronderwijs. Het project richt zich op de vakdidactieken 'Nederlands' en 'Moderne Vreemde Talen'.

Zoals in het interview werd gezegd, hebben de vier deelnemende partners elk een module uitgewerkt waarin telkens één specifiek thema wordt belicht:
module 1: correcties op de literaire canon - Mercator PVCO;
module 2: adolescentenliteratuur - Hogeschool Gent;
module 3: literatuur en de beeldcultuur - Hogeschool West-Vlaanderen;
module 4: literatuur en digitalisering - Universiteit Gent.
In het nieuwe academiejaar dat in september 2011 begint, zullen de vier partners niet alleen hun eigen module maar ook de drie andere modules implementeren in hun lerarenopleiding. De evaluatie zal gebeuren op basis van opmerkingen en suggesties van de leraren-in-opleiding, de lectoren en de praktijkassistenten. Na de evaluatie worden de modules aangevuld, bijgestuurd en geoptimaliseerd.

Ten slotte is er ook aandacht voor 'een brede terbeschikkingstelling van de projectopbrengsten', zodat ook de associatiepartners die niet bij het project betrokken zijn en leraren in functie nieuwe inzichten en inspiratie vinden om hun literatuuronderwijs uitdagend vorm te geven. Daartoe zullen de vier modules (met de bijhorende materialen) ter beschikking worden gesteld op een online omgeving. Die zal toegankelijk zijn voor alle lerarenopleidingen die deel uitmaken van de Associatie Universiteit Gent.
De resultaten van het project zullen worden gepresenteerd op de 25ste Conferentie van Het Schoolvak Nederlands (Den Haag, 25 en 26 november 2011) en op de Dag van het Literatuuronderwijs en/of op de Dag van de Literatuureducatie.

Leesbevordering

'Voorlezen dient geen doel. Is het resultaat van de evolutie, een verschijnsel der natuur. Doet zich elke dag voor. De zon gaat pas echt onder als er voorgelezen is.'[11] Carel Peeters

Waar beter dan bij Stichting Lezen kon ik mijn licht opsteken over de relatie tussen leesbevordering en leesplezier? Fieke Van der Gucht en Sofie Dewulf vertelden me waarom je bij 'eerste hulp aan aarzelende lezers' maar beter leesplezier als uitgangspunt kunt nemen. Tegelijk waarschuwden ze ervoor om leesplezier al te vrijblijvend in te vullen. Ook de diversiteit van het boekenaanbod en het stimuleren van keuzevaardigheden kwamen aan bod. Ze vertelden me over coalities in het leesbevorderingsbeleid en gaven me meteen ook achtergrondinformatie mee over projecten als Fahrenheit451 , De Weddenschap en Boekenzoeker.org.

Ilona Plichart is coördinatrice van Wablieft, het Centrum voor Duidelijke Taal. Zij vindt dat iedereen recht heeft op goede boeken – ook mensen die laaggeletterd zijn of door hun achtergrond moeite hebben met lezen. Die groep mensen omvat ook mensen met een anderstalige achtergrond. Ik vroeg haar waarom Wablieft een boekenreeks heeft opgezet, en of die boeken ook jongeren bereiken. Vraagt leesplezier bij anderstalige jongeren om een specifieke aanpak? Welke jeugdschrijvers engageren zich rond multiculturaliteit? Is het aanbod aan boeken voor laaggeletterden groot genoeg? En hoe kunnen we ervoor zorgen dat de expertise die her en der rond leesbevordering bij anderstaligen wordt opgebouwd doorstroomt?

[11] *ABC van het voorlezen* / Carel Peeters. – Amsterdam: De Harmonie, 1999. – p. 20.

Fieke Van der Gucht en Sofie Dewulf

(Stichting Lezen)

Antwerpen, 7 april 2011

Fieke Van der Gucht is germaniste. Ze werkte aan de UGent en de Arteveldehogeschool. Vandaag coördineert ze De Weddenschap, verzorgt de redactie van teksten en begeleidt de stages bij Stichting Lezen.
Sofie Dewulf studeerde Germaanse Talen en Cultuurmanagement. Sofie staat bij Stichting Lezen in voor de externe communicatie, de perscontacten en de internationale werking.

Wat betekent de term leesplezier voor Stichting Lezen?
Fieke Van Der Gucht: De term leesplezier klinkt soms een beetje wollig. We zijn er natuurlijk van overtuigd dat je in eerste instantie moet kúnnen lezen. Anderzijds blijkt ook dat als je graag leest, je ook gemakkelijker leert lezen. Die twee dingen hangen heel nauw samen.
In Groot-Brittannië grijpen de bibliotheken terug op de principes van de Reader Development. Heel lang is *Reading* Development in zwang geweest: men bekeek wat mensen lazen en probeerde dat te verbeteren. Maar in 1993 stelde Rachel Van Riel voor het eerst de term *Reader* Development voor. Dat is een leesbevorderingsmethode die vertrekt vanuit de lezer en zijn of haar belevingswereld – en niet vanuit het boek of de auteur. Men wil mensen een positieve leeservaring bezorgen. Bij de ene lezer zal dat het best met een populaire titel kunnen, bij de andere het best met een heel uitdagend boek. In eerste instantie is het niet zozeer van belang *wat* je leest, maar *dat* je leest. Ik zeg wel in eerste instantie: het is wel de bedoeling dat mensen, eens ze een paar positieve leeservaringen achter de rug hebben, een stapje verder worden gebracht. Op de site boekenzoeker.org lees je commentaren zoals *'Ik lees normaal nooit. Maar voor de boeken van Pieter Aspe maak ik een uitzondering.'* Dat is die uitzondering die blijkbaar leesplezier verschaft en waarop je dan voort kunt bouwen, bijvoorbeeld door een heel ander spannend boek ernaast te plaatsen, zodat mensen hun horizon verruimen.
Sofie Dewulf: In de AVI-fasering wordt zo sterk gefocust op het leesnut en de technische vaardigheden dat de verhalen zelf soms een beetje over het hoofd worden gezien. Als je dat doortrekt naar adolescenten kun je ook kritiek hebben op de theorie van Theo Witte en zijn project *Lezen voor de lijst*.

Hoe staan jullie eigenlijk tegenover zijn theorie van de 6 literaire competentieprofielen?
Sofie: Ik begrijp wel dat het veld en zeker het onderwijs behoefte hebben aan zo'n theorie. Ze willen leerlingen een plek kunnen toewijzen in een ontwikkelingstraject. Ook wel vanuit de bekommernis dat ze hen een boek willen kunnen aanreiken dat bij hen past.

En daarbij rekening willen houden met hun startniveau?
Sofie: Ja, maar het systeem bant tegelijk ook alle creativiteit en zorgt zelfs voor een zekere rigiditeit. Dat vind ik een brug te ver. Met de leeslijst die we nu al een paar jaar hanteren, willen we dat bewust niet doen.

Daar zit een grotere diversiteit van genres in?
Sofie: Ja, er staan zowel graphic novels op als vertaalde werken en non-fictie. Die lijst is ook wel afgestemd op de eindtermen, maar altijd met de boodschap: dit is één lijst, het had net zo goed een andere kunnen zijn. Bij elk boek op de lijst geven we bovendien 2 andere suggesties. We willen dus wel wat oriëntatie bieden, want het aanbod is gigantisch. Je kunt niet van elke individuele leerkracht of bibliotheekmedewerker verwachten dat hij of zij dat door en door

kent. Daar willen we natuurlijk bij helpen. Maar tegelijk willen we onze lijst ook wat relativeren.

Bij Theo Witte is die relativering minder zichtbaar.
Sofie: Zeker ook omdat hij zijn theorie meteen implementeert in een heel schoolsysteem. Nu, het feit dat hij zoveel weerklank krijgt, wijst erop dat het onderwijs aan zoiets behoefte heeft. Ook al is er veel terechte kritiek.

Er staan alleen maar Nederlandse auteurs op die lijst.
Sofie: Dat komt dan weer omdat er in Nederland volgens de eindtermen geen vertaalde boeken meer gelezen moeten worden.
Fieke: In de laatste jaren van het middelbaar onderwijs zijn adolescentenboeken en non-fictie daar ook niet toegestaan. In Vlaanderen staan leraren dat voor moeilijke lezers soms wel toe. Onderzoek heeft uitgewezen dat voor mensen die echt moeite hebben met lezen het leesplezier nu net in het leesnut zit. We hoorden onlangs een schoolbibliothecaris vertellen dat een jongen die niet van lezen houdt, toch elke dag een stuk komt lezen in de biografie van Enzo Ferrari omdat hij helemaal gek is van die auto's. Dat is misschien geen grote literatuur, maar dankzij dat boek heeft hij wel ontdekt dat een boek hem meer kon bieden dan wat er op internet te vinden is. Het gaat er om iets te vinden dat bij de lezer aansluit.

Kennen jullie praktijkvoorbeelden van leerkrachten die in de klas blijven voorlezen, ook al hebben jongeren de basisvaardigheden van het lezen al onder de knie?
Fieke: Ik hoor wel van leerkrachten die op vrijdag naar aanleiding van De Weddenschap een boek meebrengen waar ze zelf heel enthousiast over zijn. Die lezen daar dan een stuk uit voor als *teaser*. Meestal gaat het om klassen met moeilijke lezers, jongeren met dyslexie of anderstalige nieuwkomers: door zelf voor te lezen, drukken ze de jongeren niet de hele tijd de neus op het feit dat ze nog niet goed kunnen lezen. Zo helpen ze hen over de barrière van het technische leesniveau heen en laten ze hen kennismaken met boeiende inhouden.

Sofie: We horen dat wel vaker. Ik denk dat er wel degelijk een draagvlak voor bestaat. Op het rondetafelgesprek *Lezen in het onderwijs*, georganiseerd door Canon, is dat ook aan bod gekomen: dat leesplezier op zich ook een plek moet krijgen in een klas, zonder dat het altijd gekoppeld moet zijn aan de eindtermen. Dat hangt natuurlijk af van individuele leerkrachten en persoonlijke interesses.
Fieke: In de lerarenopleiding voor kleuteronderwijzers heb ik gemerkt dat er heel veel aandacht gaat naar hoe je verhalen kunt brengen – via poppenkast en zo. De meeste studenten voor die opleiding komen uit BSO en TSO. En dan merk je dat het lezen van een prentenboek voor sommige studenten hun eerste positieve leeservaring vormt!

In de eindtermen voor het secundair onderwijs wordt leesplezier enkel voor de 1ste graad expliciet vermeld. Iemand vertelde me dat Stichting Lezen bezwaar zou hebben om leesplezier vrijblijvend in de eindtermen op te nemen.
Sofie: We willen het structureel stimuleren. **Fieke**: Met De Weddenschap, bijvoorbeeld: we geven in eerste instantie mee dat het systeem zo flexibel mogelijk moet worden ingezet: jongeren mogen kiezen wat ze lezen. Tegelijk maken we reclame voor de Boekenzoeker, waar ze volgens hun hobby's en interesses naar passende titels kunnen zoeken. We willen altijd een breder kader aanreiken, zonder al te dwingend te werken. Voor de Boekenzoeker ontwikkelen we ook handleidingen voor leerkrachten, zodat het niet bij een eenmalige bezoek blijft.

En zodat jongeren ook gestimuleerd worden in hun keuzevaardigheden. Want een boek vinden dat inspeelt op je verwachtingen draagt bij aan die positieve leeservaring.
Fieke: Ja, de drie bekende Vlamingen die hebben meegedaan aan De Weddenschap geven in de afsluitende filmpjes ook aan dat het ene boek hen minder beviel, maar het andere echt helemaal hun ding was. Het is dan ook fijn om te horen dat sommige leraren hun leerlingen de kans

geven om een ander boek te kiezen als het eerste boek hen echt niet bevalt.

Zoals Danniel Pennac ook pleit voor het recht om te stoppen met lezen.
Sofie: Ja, dat is een van de tien *Rechten van de lezer,* zoals hij ze heeft genoemd.
Fieke: Met de Weddenschap hebben we ook bewust gekozen voor bekende Vlamingen die niet meteen het profiel hebben van getrainde lezers.
Sofie: Iemand als Hilde Debaerdemaker leest wel graag, maar heeft een vorm van dyslexie. En ze is daar ook publiek mee naar buiten gekomen naar aanleiding van De Weddenschap. Wat natuurlijk voor veel scholieren een hart onder de riem is.
Fieke: Zowel de jongeren als de BV's krijgen bij De Weddenschap de vrijheid om te kiezen wat ze lezen. Als wij met onze boekenkoffer naar onze drie bekende Vlamingen stappen, houden we ook rekening met hun voorkeuren. Zo wisten we dat Hilde Debaerdemaker wel eens huilt bij een boek. Daarom hebben we er een *tearjerker* bij gestopt. En Brahim gaf aan dat hij alleen non-fictie leest: vooral over sportdiëten, management en muziek. Hem gaven we daarom *Knagende vragen* en een strip over Michael Jackson.

Hoe kiezen jullie elk jaar die drie bekende Vlamingen?
Fieke: We polsen bij leerkrachten en leerlingen om te weten wie er op dat moment populair is en door wie ze graag een keertje uitgedaagd willen worden. Tussen droom en daad staan helaas soms financiële en praktische bezwaren: als ze naar Koen Wauters vragen, is dat voor ons te hoog gegrepen. (*lacht*) Toen ze indertijd Veerle Baetens vroegen, hebben we wel een andere acteur van de tv-serie *Sara* kunnen strikken: Matteo Simoni. Allochtone leerlingen kijken vooral naar satellietzenders en zijn minder vertrouwd met bekende Vlamingen. Dat maakt het er niet gemakkelijker op.
Los daarvan: jongeren stellen het enorm op prijs dat iemand Eline De Munck tijd maakt voor hen en haar handtekening in hun boek wil zetten.
Sofie: We zoeken natuurlijk ook wel BV's die echt in het project geloven. Mensen die tijdens een schoolbezoek gepassioneerd en interactief over boeken en leesplezier komen praten, en die niet in de eerste plaats als ster in het middelpunt willen staan.
Fieke: BV's zijn mensen die niet meteen met het opgeheven vingertje klaarstaan. Ze geven de boodschap dat lezen fijn kan zijn, maar dat ze zelf niet altijd tijd hebben of misschien ook zelf wel moeilijke lezers zijn geweest.

Even terug naar het beleid. Ik kan uit jullie missie niet duidelijk opmaken welk soort lezen de Stichting Lezen wil bevorderen. Als ik De Leeslijst en de lijst voor de Kinder- en Jeugdjury Vlaanderen (KJV) bekijk, dan lijkt het me te gaan om leesbevordering in de diepte: meer literair lezen dus. Maar aangezien jullie nu onder het participatiedecreet vallen, zou ik meer projecten verwachten voor boektwijfelaars en mensen die nog niet lezen.
Sofie: Het is een én-én-verhaal. De KJV richt zich tot kinderen en jongeren die al graag lezen en die een jaar lang de kans krijgen om 10 boeken te beoordelen die ze niet zelf hebben gekozen. Voor veel kinderen is dat een hele drempel. De kinderen in de jury staan open voor nieuwe boeken: die willen we een brede smaak laten ontwikkelen en we willen hen tegelijk de woordenschat aanreiken om hun leeservaring uit te drukken. De Weddenschap staat dan weer aan de andere kant van het spectrum. Daarin maakt het bijna niet uit welk boek je leest, als je het maar met plezier leest. Ook het project *Iedereen Leest* is zeer breed, omdat mensen tips geven aan andere mensen. Dat kan een kookboek zijn, maar net zo goed de nieuwste Herman Brusselmans.
Au fond is onze opdracht: het leesklimaat verbeteren. En 'klimaat' gaat zowel in de breedte als in de diepte. Het middel om die doorgaande leeslijn te bewerkstelligen is voor ons het partnerschap met instanties uit onderwijs en cultuur en – bij een project als Boekbaby's – uit welzijn. We willen structureel werken: bij wijze van spreken van de wieg tot mensen volwassen zijn en

daarna. En elk project heeft zijn eigen aanpak en stijl om die doelstelling te verwezenlijken.

Heeft Stichting Lezen ook de ambitie om nieuwe doelgroepen aan te spreken, 55-plussers bijvoorbeeld?
Sofie: Er is zéér veel ambitie. Onze missie – het leesklimaat verbeteren – is redelijk vaag, en daar kan ontzettend veel onder vallen. Maar we zijn beperkt in middelen en personeel. Tegelijk werken we in een landschap waar al veel gebeurt: denk maar aan Linc, Locus, Wablieft, Leesweb...
Fieke: We zetten meestal in op aarzelende lezers. We beseffen dat daar veel lezers bij zitten die ook technische leesproblemen hebben. Dat is de doelgroep van Wablieft, met wie we een partnerschap hebben uitgebouwd. Samen zoeken we geschikte titels voor de rubriek *Ik leer Nederlands* van de Boekenzoeker.

Ja, maar zulke coalities zijn nog zeldzaam in de leesbevordering. Het veld lijkt enorm versnipperd.
Sofie: Dat is waar. Er zijn veel organisaties die aan leesbevordering werken. Dat vergt afstemming. Versnippering is negatief, maar tegelijk kun je ook zeggen dat er ontzettend veel gebeurd, al werkt men dan misschien naast elkaar. Je kunt mensen ook naar elkaar doorverwijzen. Daarom vinden we het erg belangrijk om het hele veld zo volledig mogelijk in kaart te brengen. Als we ergens een hiaat zien, of er komt een vraag van een school of bibliotheek, naar wie kunnen we dan doorverwijzen? Kunnen we allianties aangaan om die nood op te vangen? Stichting Lezen is een projectorganisatie, maar ook wel een aanspreekpunt. We proberen ook bruggen te slaan.

De Leeslijst zal niet worden voortgezet. Waarom niet?
Sofie: Het bereik van die site is helaas zeer beperkt. Vanuit Nederland komt nu sinds 2 jaar de Dioraphte Jongerenliteratuurprijs (DJP). Die zet 'young adult'- literatuur in de kijker, maar gaat tegelijk ook breder. Als we stoppen met De Leeslijst, dan is dat zeker niet omdat we die doelgroep laten vallen. Maar als we via DJP aan schaalvergroting kunnen doen, heeft dat ook wel voordelen: breder lezen, meer bereik, meer scholen, meer bibliotheken die deelnemen, CJP als partner... De DJP heeft trouwens net zo goed een omkadering met lessuggesties. En sinds dit jaar zitten in de vakjury van de DJP Nederlanders én Vlamingen. Er is ook een ook een publieksprijs aan gekoppeld, waarin jongeren een stem krijgen.

Ik heb naar aanleiding van dit gesprek de Boekenzoeker eens heel grondig doorgenomen en ben echt wel enthousiaster dan ooit over die site. Hoeveel titels staan er eigenlijk in totaal ongeveer op? En zijn er cijfers over het maandelijkse aantal bezoekers?
Fieke: Er staan intussen meer dan 3000 titels op en volgens onze statistieken krijgt de site gemiddeld 31.400 unieke bezoekers per maand: ongeveer 2/3 uit Vlaanderen en 1/3 uit Nederland. Dat zijn de cijfers voor de hele site, met de drie groepen: 8-12 jaar, 12-15 jaar en 15-18 jaar. Met de Boekenzoeker sluiten we aan bij wat in het Groot-Brittannië rond Reader Development gebeurt: we vertrekken vanuit de hobby's en interesses van de lezers. Wie op de Boekenzoeker naar de groep voor 15-18 gaat en doorklikt naar de Fahrenheitclub zal merken dat de verschillende ingangen samen het antwoord vormen op de vraag die we leerlingen ooit hebben gesteld: Waarom lees je niet? Zij antwoordden daarop: 'Ik sport liever, ik kijk liever naar een film, ik trek liever met mijn lief op'. Van dat laatste hebben we dan gemaakt: 'Ik hou meer van romantiek'. En omdat die formule op de site zoveel succes had, hebben we ze doorgetrokken naar de drie leeftijdsgroepen. Bovendien heeft elke groep een unieke redactie van mensen uit het werkveld die met die doelgroep in contact staan. We zorgen ervoor dat er op de Boekenzoeker genoeg populaire titels staan. Als kinderen en jongeren die herkennen, worden ze getriggerd om door te klikken naar andere boeken uit dezelfde categorie.

Glossen

READER DEVELOPMENT IN EEN NOTENDOP

Reader Development is een lezersgerichte leesbevorderingsmethode uit Groot-Brittannië die in 1993 door Rachel Van Riel ontwikkeld werd. Niet het boek maar de lezer en zijn belevingswereld zijn het uitgangspunt. Het credo van de bemiddelaar is mensen zoveel mogelijk positieve leeservaringen bezorgen. Hij probeert hen het juiste boek op het juiste moment aan te bieden. Binnen de filosofie van Reader Development hebben leesbevorderaars respect voor de lezer en álles wat hij leest maar tegelijkertijd proberen ze hem of haar iets nieuws te laten ontdekken dat voldoende aansluit bij wat vertrouwd is. (Messely, 2002)

FAHRENHEIT451

Fahrenheit451 is een alternatief leesbevorderingsproject dat opstartte in 2002. *Met het project Fahrenheit451 [dat werd opgestart in 2002] wil Stichting Lezen het imago van boeken en lezen aanpakken. En van lezen een waardig alternatief maken voor andere vrijetijdsbestedingen bij een doelgroep die doorgaans moeilijk tot lezen. In dit project staan 15-plussers uit bso en tso centraal. Fahrenheit451 speelt in op hun interesses en leefwereld en maakt gebruik van nieuwe media en Bekende Lezers. Zo wil Stichting Lezen hen met de hulp van leerkrachten en bibmedewerkers aan het lezen brengen*.'
De ingrediënten van het project zijn:
- De Weddenschap (sinds 2009)
- *'Fahrenheit451-club':* boekenadvies op maat van aarzelende lezers op www.boekenzoeker.org.
- Het maandelijks e-zine
- Een tweejaarlijkse studiedag over lezen en leesbevordering in het beroeps- en technisch onderwijs.
- Diverse materialen: affiches, folders en gadgets bij De Weddenschap, affiches en kaartjes om de Boekenzoeker 15+ te promoten.[12]

DE WEDDENSCHAP

De Weddenschap is een leesbevorderingscampagne die kadert in de Fahrenheit451-filosofie. Stichting Lezen wed dat leerlingen uit de 2de en 3de graad van het beroeps- en technisch onderwijs méér kunnen lezen dan in de leerplannen voorgeschreven staat. Drie Bekende Vlamingen dagen aarzelende lezers uit om drie boeken te lezen op zes maanden tijd. Inzet is het bezoek van een Bekende Vlaming aan de winnende klas om leeservaringen uit te wisselen.
Dit schooljaar waren An Lemmens. Brahim en Hilde De Baerdemaeker de ambassadeurs van De Weddenschap. Drie mensen met een verschillend lezersprofiel, zodat elk soort lezer in de doelgroep zich aangesproken kon voelen. Met deze campagne wil Stichting Lezen tonen dat er voor iedereen een boek is, dus ook voor aarzelende lezers. Er wordt dan ook bewust voor gekozen om zowel de 3 BV's als de deelnemers aan de weddenschap vrij te laten in hun boekenkeuze.

[12] Bron: http://www.fahrenheit451.be/

Elke leerling die besluit de weddenschap aan te gaan, kan zich registreren op de website en filmpjes bekijken waarin de BV's zichzelf en hun boeken voorstellen. Scholieren kunnen zowel individueel als in klasverband deelnemen aan de Weddenschap. .

Scholen die De Weddenschap inbedden in een cultuureducatief project kunnen financiële steun krijgen van Canon Cultuurcel, op basis van het subsidieproject Dynamo3.[13]

De eerste editie van De Weddenschap (2009-2010) werd gekoppeld aan een onderzoek door Els De Waegeneer (UGent). Zij onderzocht het profiel, het leesgedrag en de leesvoorkeuren van de deelnemende scholieren. Samen met een schets van het concept en het verloop van De Weddenschap bundelde Stichting Lezen de conclusies van De Waegeneer in een rapport dat u kan downloaden op de site van Fahrenheit 451.

BOEKENZOEKER.ORG

Boekenzoeker.org is een website van Stichting Lezen waar lezers van 8 tot 18 jaar leestips kunnen vinden die passen bij hun persoonlijke interesses en stemmingen. Ik bespreek deze site uitvoerig omdat hij waardevol en uniek is binnen het Nederlands taalgebied.

De zoekmachine is afgestemd op 3 leeftijdscategorieën. Op die manier bestaat de Boekenzoeker eigenlijk uit 3 catalogussen met een eigen gebruiksvriendelijke en aangepaste vormgeving.
Zo kunnen kinderen van 8 tot 12 jaar kiezen uit het menu: 'Zoek je een boek over een gevoel?' of 'Zoek je een boek over een onderwerp?' Klikken ze verder op 'gevoel', dan krijgen ze de keuze uit: dapper, anders, verliefd, vrolijk, bang, boos, verdrietig ziek of pesten. Willen ze zoeken op onderwerp, dan kiezen ze uit het menu: andere landen, fantasie, sport, oorlog, verrassing, school, je eigen lijf, weet-boeken, vroeger, familie, doe-boeken, dieren & natuur, spannend, vriendschap of gedichten. Vaak wordt er binnen die secties nog verder gedifferentieerd. Zo geeft de categorie 'anders' ook nog keuze uit: 'Bijzonder anders' (anders zijn is niet altijd prettig, maar in deze boeken is 'anders' iets om trots op te zijn!) en 'Eenzaam anders' (anders zijn dan de anderen is soms wel leuk, maar je voelt je er ook wel eenzaam door…). Wie kiest voor het onderwerp 'vroeger' kan dan weer verfijnen binnen 'Heel lang geleden', 'Door de eeuwen heen' of 'Toen oma nog klein was'. Kinderen en hun bemiddelaars krijgen op die manier voortreffelijke wegwijzers aangereikt waarmee ze in het gigantische boekenaanbod kunnen grasduinen en er zich in kunnen oriënteren.

Welke informatie verschaft de website op titelniveau?
Elke titelbeschrijving toont een afbeelding van de cover, geeft een korte inhoud, vermeldt de richtleeftijd en geeft verwante boekentips. Positief is ook dat aan elke titel de mogelijkheid is gekoppeld om een score te geven, een commentaar te schrijven, een boekentip te versturen naar een vriend, de titel toe te voegen aan je eigen boekenlijstje – die lijstjes kunnen gemakkelijk worden geprint – of een link te plaatsen bij je profiel op diverse sociale netwerksites. Het ziet er naar uit dat Stichting Lezen de ambitie heeft om in de toekomst van elk boek een fragment geven, want daarvoor is al een icoon voorzien. Voorlopig is die functie nog niet in werking.

De Boekenzoeker voor 12- tot 15-jarigen heeft een gelijkaardige opbouw, maar reikt ook categorieën aan zoals 'Films','Klassiekers', 'Problemen en ellende', enzovoort. Ook hier vind je originele subcategori-

[13] Bron: ~~http://www.fahrenheit451.be/deweddenschap/index.html~~

een: onder 'Problemen en ellende' kan je kiezen tussen 'Jouw en mijn problemen' (wat kan beter troosten dan een diep tragisch verhaal?) of 'Wereldproblemen' (hongersnood, overstromingen, onrecht: verhalen die je met de neus op de feiten drukken).

De Boekenzoeker voor jongeren van 15 tot 18 jaar opent met 3 verschillende bezoekersprofielen: de doorwinterde lezer, de boektwijfelaar die verrast wil worden en Fahrenheit 451-jongeren.
Extra's binnen deze leeftijdscategorie zijn:
- de vele links naar aanverwante websites, zoals bijvoorbeeld ~~www.leesmij.nu~~, *'Hangplek voor boeken, hun schrijvers en hun lezers'*
- De korte introductie van elke titel wordt gevolgd door een motivering *'waarom zou ik dit boek lezen?'*
- en voor de Fahrenheit451 jongeren voorziet de zoekmachine ook een segment fotoboeken en strips (onder de titel: 'Geen woorden maar beelden') en een aanbod voor anderstalige jongeren. ('Ik leer Nederlands') De redactie hiervan verloopt in samenwerking met Ilona Plichart van Wablieft! .
In bijlage vindt u de Boekenzoeker-handleiding die Stichting Lezen schreef voor leerkrachten en bibmedewerkers.

Boekenzoeker.org krijgt steun van de Nederlandse Taalunie en Stichting Lezen Nederland.

LEESPLEZIER IN HET LEESNUT!

Stichting Lezen voegt bij al haar leesbevorderingsprojecten een inspirerende handleiding voor bemiddelaars. Daarin ontbreekt nooit de aandacht voor technisch moeilijke lezers. Bij het project De Weddenschap onderstreept men o.a. het belang van leesnut: '*Creëer de behoefte om te lezen'*. De achterliggende redenering is dat lezen interessant wordt wanneer jongeren het als een middel zien om een doel te bereiken. Als ze iets informatiefs moeten lezen om te kunnen doen wat ze leuk vinden, heeft het lezen een concrete functie. Daarbij komt nog dat non-fictieboeken meestal opgebouwd zijn uit korte tekstblokken die rijkelijk en fris geïllustreerd zijn.

In zijn lijvige bijbel *Leesbeesten en boekenfeesten: Hoe werken (met) kinder- en jeugdboeken* (2007) licht Jan Van Coillie uitvoerig toe welke meerwaarde informatieve boeken kunnen hebben. Ze spelen in op de menselijke nieuwsgierigheid en wanneer de stijl uitnodigend en levendig is, zal de lezer zich nauw betrokken voelen bij het onderwerp. Natuurlijk zijn er binnen het genre kwaliteitsverschillen. *'De sterkste zorgen ook voor een meeslepende en prikkelende verwoording met treffende voorbeelden, veelzeggende details, anekdotes, verhelderende vergelijkingen, citaten en aanspreking van de lezers.'* (Van Coillie, 2007, p. 313) In het jongste decennium is er zelfs een nieuw genre in opmars: de literaire non-fictie, met auteurs als Midas Dekkers, Bibi Dumon Tak , Bas Haring, Joke Van Leeuwen en Ditte Merle voorop. Hun werk biedt dankzij *'verrassende informatie, originele invalshoek, humoristische illustraties, frisse verteltoon, heldere stijl en speelse vondsten'* leesplezier voor jong en oud. (Van Coillie, 2007, p. 313)

IBBY

IBBY staat voor *International Board on Books for Young people* en werd in 1953 opgericht door de Duitse journaliste Jella Lepman met als doel: *'bruggen slaan tussen kinderen van waar ook ter wereld middels het lezen van kinderboeken van hoge kwaliteit'*. Als niet-gouvernementele organisatie maakt IBBY deel uit van UNESCO en UNICEF en ondersteunt zij de Internationale Conventie van de Rechten van het Kind. Op aandringen van IBBY werd aan het recht van kinderen op educatie en toegang tot informatie een resolutie toegevoegd die alle naties oproept om werk te maken van de promotie en distributie van kinder-

boeken.

Op de site van Stichting Lezen Vlaanderen staat de missie van IBBY in volgende doelstellingen omschreven: ' *Door middel van jeugdboeken bijdragen aan een groter internationaal begrip; ernaar streven om alle kinderen toegang te geven tot kwaliteitsvolle jeugdliteratuur; de productie en distributie van kwaliteitsvolle jeugdboeken aanmoedigen (vooral in ontwikkelingslanden); de deskundigheid met betrekking tot jeugdliteratuur bevorderen bij mensen die met kinderen en kinderboeken werken; onderzoek naar jeugdliteratuur stimuleren*.'[14]

IBBY is het enige internationale podium voor wie zich professioneel met kinderboeken bezighoudt: auteurs, illustratoren, vertalers, kinderboekhandelaren, uitgevers, bibliothecarissen, critici en wetenschappers. Inmiddels is de organisatie vertegenwoordigd in meer dan 65 landen, verspreid over alle werelddelen. Elk land heeft een nationale sectie die een bijdrage levert aan IBBY-activiteiten zoals het voordragen van kandidaten voor verschillende prijzen, het organiseren van congressen, netwerkvorming, workshops, enzovoort.

De klemtonen van IBBY Vlaanderen zijn:
- *'de kennis van de Vlaamse lezers bevorderen door buitenlandse jeugdboeken beschikbaar te maken en buitenlandse auteurs en illustratoren aan een Vlaams publiek voor te stellen;*
- *Vlaamse auteurs en illustratoren stimuleren en steunen om in het buitenland door te breken;*
- *de productie en verspreiding van jeugdboeken in ontwikkelingslanden stimuleren door middel van een jaarlijkse financiële bijdrage aan IBBY internationaal (in de vorm van het lidgeld);*
- *een sociaal-maatschappelijk engagement opnemen, vanuit het besef dat ook in onze regio nog niet alle kinderen toegang hebben tot kwaliteitsvolle jeugdboeken, in het bijzonder de kinderen voor wie Nederlands niet de eerste taal is*.'[15]

De voornaamste activiteiten van IBBY Nederland zijn: het uitreiken van de Jenny Smelik-IBBY prijs, de publicatiereeks *Literatuur zonder leeftijd*, het organiseren van de cursus *Oordelen over kinder- en jeugdboeken* en de jaarlijkse Annie M.G. Schmidtlezingen.

[14] http://www.stichtinglezen.be/content.aspx?l=007.009.001
[15] Ibid.

Ilona Plichart (Wablieft)

Mechelen, 6 april 2011

Ilona Plichart is de coördinatrice van Wablieft. Wablieft, het Centrum voor Duidelijke Taal maakt deel uit van de vzw Vlaams Ondersteuningscentrum voor het Volwassenenonderwijs (Vocvo). Ilona combineert bij Wablieft verschillende diploma's en ervaringen. Ze studeerde Germaanse Talen, Internationale Politiek en Vrouwenstudies en deed professionele ervaring op in leesbevordering, in onderzoek naar laaggeletterdheid en in de ngo-wereld.

Het moto van jullie boekenproject luidt: *Omdat lezen leuk is*. Leesplezier lijkt een bewuste beleidskeuze?
Wablieft is een onderdeel van VOCVO, het Vlaams Ondersteuningscentrum voor het Volwassenenonderwijs. In het volwassenenonderwijs en ook in het secundair onderwijs zijn er relatief strikte leerplannen en opleidingsdoelen. Daarnaast is er leesplezier, en dat kun je niet meteen in één opleidingsdoel vatten. Daarom wil Wablieft erop inspelen. Leesplezier is een belangrijke sleutel om de leesvaardigheid te verhogen. Dat blijkt ook uit onderzoek.

Ik besef ook wel het voor docenten niet altijd gemakkelijk is om op leesplezier in te zetten. Je mag nog zo'n gedreven docent zijn, aan het eind van het jaar moeten je cursisten of leerlingen wel de onderwijsdoelen hebben behaald. Je moet altijd schipperen. Daarom staan op onze website ook lesmodellen die laten zien hoe je met onze boeken aan de slag kunt gaan. In die lessuggesties werken we rond leesplezier en interpretatie, maar uitbreiding van de woordenschat en kennis van de wereld komen ook aan bod. We hebben natuurlijk ook heel veel individuele lezers en voor hen moet het leesplezier op de eerste plaats komen. We hopen altijd dat ze daarna nog eens een boek vastpakken – misschien geen Wablieftboek meer, maar een moeilijker boek. Wablieftboeken kunnen voor veel beginnende lezers een opstap zijn en mensen zin doen krijgen in lezen. De reacties die we van lezers krijgen, bevestigen dat.

Hoe bekijken jullie de negatieve PISA-resultaten?
Behalve de lage cijfers voor leesplezier betreuren wij ook heel erg dat de percentages voor analfabetisme en laaggeletterdheid al 20 jaar even hoog blijven. Uit onderzoek blijkt bovendien dat de leesvaardigheid van jongeren in het BSO na hun 14de niet meer toeneemt. Dat staat natuurlijk in verband met de negatieve schoolervaringen en met de schoolmoeheid die daaruit voortvloeit. Daarom vind ik leesplezier ook zo belangrijk.

Het leesplezier bij allochtone adolescenten vraagt wellicht specifieke aandacht?
De eerste vraag is natuurlijk in welk niveau ze zitten: ASO, TSO of BSO. Je hebt anderstalige nieuwkomers die na de onthaalklas doorstromen naar BSO en soms TSO. Er zijn meisjes die thuis nog heel erg afgeschermd worden en nauwelijks buiten komen. Zij lezen vaak veel, als tijdverdrijf. Maar in Antwerpen ken ik meisjes die amper naar de bib mogen zonder begeleiding. Je hebt ook allochtone jongeren die vlot Nederlands spreken, maar niet meteen een boek naar hun gading vinden. In die groep zitten tieners die zoeken naar identificatie, ontspanning en ontsnapping. Hoewel ze niet altijd als allochtonen bestempeld willen worden, gaan ze wel vaak op zoek naar auteurs met namen die 'allochtoon' klinken. Helaas zijn die in het Nederlandstalig gebied dun gezaaid. Als er al boeken zijn van allochtone auteurs zijn het vaak vertalingen.

Welke allochtone auteurs zijn bekend in Vlaanderen?
In Vlaanderen hebben we slechts 2 of 3 allochtone auteurs: Rachida Lamrabet - de veel gele-

zen wordt – en Chika Unigwe, die jongeren minder vaak lezen. Ramsy Nasr slaat niet zo erg aan. Jongeren vinden hem wat te elitair, denk ik.

En in Nederland?
Daar zijn er wel meer dan in Vlaanderen. De chicklit van Najoua Bijjir, bijvoorbeeld: die wordt ook in Vlaanderen gelezen. Nu, het aanbod is in Nederland ook niet gigantisch, hoor, maar Nederland is gewoon iets multicultureler en dat stroomt wel een beetje door. Sommige schrijvers situeren hun boeken wel resoluut in Noord-Nederland. Als Vlaamse lezers uit zijn op identificatie, kunnen ze het daar wel moeilijker mee hebben.

Het aanbod van boeken voor laaggeletterden is nogal schaars, vermoed ik?
Dat is inderdaad niet zo groot. De Nederlandse uitgeverij Eenvoudig Communiceren geeft boeken uit en met Wablieft werken we ook rond laaggeletterdheid. Slechts een van onze 12 boeken is van een allochtone auteur: Rachida Lamrabet. We vragen ons altijd af: willen we per se allochtone namen uitgeven en gaan we die dan in een speciaal coachingtraject zetten, zodat daar ook een goed boek uit komt? Of kiezen we voor mensen die al goed schrijven? Wat laten we voor onze doelgroep primeren: literaire kwaliteit of de achtergrond en de herkenbaarheid? Misschien hebben we niet hard genoeg gezocht naar allochtone namen. We hebben wel mensen aangeschreven en opgebeld, maar die zagen het niet zitten. Anderzijds beseffen we ook wel dat we met Wablieft een voorbeeldrol kunnen en moeten spelen. Ik heb mezelf voorgenomen om daar in 2013 een aandachtspunt van te maken.

Leveren schrijfcursussen geen nieuwe schrijvers op?
Er zijn wel allerlei projecten geweest om allochtonen aan het schrijven te krijgen. Maar zo erg groot is dat aanbod niet. Het Beschrijf organiseerde een aantal jaar geleden specifieke masterclasses. Dat moest dan resulteren in een publicatie met kortverhalen en sommigen zagen het niet zitten om weer eens als allochtoon naar voor geschoven te worden. Ze willen in de eerste plaats erkenning krijgen als schrijver.

En bestaat het project Vingeroefeningen nog?
Neen, dat is al een aantal jaren geleden opgeheven. Jammer, want die waren heel goed bezig. Ze hebben ook een heel mooi boek gerealiseerd. Het project is opgeheven omdat de subsidies werden stopgezet, is mij verteld. Dat is altijd het dilemma: ofwel moet je een project institutionaliseren, ofwel blijft het bij projectsubsidies en dan houdt het op een gegeven moment op. Vzw Creatief Schrijven werkt over heel Vlaanderen en je voelt dat die af en toe proberen om iets te doen voor allochtonen. In Antwerpen bijvoorbeeld met Frappant, wat staat voor Text on stage, een jongerenproject. Je hebt wel meer initiatieven om met jongeren en schrijven bezig te zijn, maar meestal houden die het niet zo erg lang vol. In Nederland heb je nu iemand als de schrijver Edward van de Vendel, die een project heeft opgezet – ABC Yourself – om jongeren columns te laten schrijven op internet. Dat is zijn manier om jongeren echt te coachen. Zoiets zou je ook in Vlaanderen kunnen opstarten. Je moet dan natuurlijk ook wel gerichte feedback geven en dan kruipen daar heel veel werkuren in.

De Slash-reeks die van de Vendel opstartte getuigt ook van engagement naar jongeren.
Ja, maar daar heb ik soms wel problemen mee. Een aantal boeken zijn echt sterk, andere overtuigen minder, zoals *Latino King* van Bibi Dumon Tak en Castel. Dat boek zit nu ook in De Weddenschap, maar ik voel dat de personages me niet overtuigen. Ik heb me zelfs afgevraagd of de schrijfster zich niet heeft laten beetnemen door Castel, of die jongen haar misschien allerlei dingen op de mouw heeft gespeld. Nu, ik kan me ook voorstellen dat jongeren daar overheen lezen. Als ze daardoor naar zo'n stevig boek grijpen is dat natuurlijk wel zeer mooi. Het is in ieder geval een mooie reeks. Ik vraag me af of zoiets in Vlaanderen ook zou kunnen.

Aan welke auteurs denk je dan zoal?
Aan Jan Simoen, bijvoorbeeld. Of aan Anne Provoost: die woont in Borgerhout en is erg betrokken bij jongeren. Haar zou ik niet meteen vragen om een Wablieftboek te schrijven omdat

haar taalniveau daar mijlenver boven zit. Hoewel, waarom niet? In de reeks die we vorig jaar hebben uitgegeven, hebben we wel iemand als Siska Goeminne opgenomen. En Sylvia Vanden Heede heeft voor ons een boek geschreven op het allerlaagste niveau. In de OKAN-klassen – de onthaalklassen voor anderstalige nieuwkomers – wordt dat veel gebruikt.
Marita De Sterck is intensief bezig met multiculturaliteit en gaat overal op zoek naar verhalen. Ook bij allochtonen in Vlaanderen verzamelt ze verhalen uit hun land van herkomst. Michael De Cock schreef onlangs een prachtig kinderboek over multicultureel ontmoeten: *Rosie en Moussa*. Hij schreef ook een volwassenenboek met getuigenissen van vluchtelingen, dat nadien werd bewerkt voor een theatertournee. Je hebt ook auteurs die op bezoek gaan in allochtone klassen en daar schitterende dingen doen.

Ook in het middelbaar onderwijs?
Ja, daar ook wel. Het hoeft natuurlijk niet altijd om multiculturele verhalen te gaan. Het hangt er natuurlijk heel erg van af wie daar op school mee bezig is. In Sint-Niklaas is schoolbibliothecaris An Schatteman van het Instituut Heilige Familie erg actief. Die school heeft een BSO-richting waarin ook leerlingen instromen vanuit het OKAN. An Schatteman organiseert schitterende projecten rond leesbevordering. In het Leonardo Lyceum in Antwerpen is leerkracht Hilde Michiels ook heel goed bezig. Zo heb je overal wel mensen met mooie praktijkvoorbeelden.

Bestaat er een forum waar deze mensen uit het veld hun ervaringen en expertise uitwisselen? Over leesbevordering bij anderstaligen vind ik weinig informatie op de site van Canon Cultuurcel, en al evenmin bij Locus.
Voor Locus zijn allochtone jongeren niet echt de doelgroep, denk ik. Bij Canon zou er meer te vinden moeten zijn. Het is inderdaad een beetje zoeken naar informatiekanalen. Stichting Lezen organiseert om de 2 jaar een studiedag rond aarzelende lezers. Het tijdschrift Leesgoed heeft de afgelopen jaren ook wel wat rond het thema gepubliceerd. En op 18 november organiseren we zelf een studiedag over de Wablieftboeken en hoe je ermee kunt werken. We willen mensen vragen om hun verhaal te komen doen.

Hoe zorgen jullie ervoor dat de Wablieftboeken de jongeren bereiken?
Wablieft werkt natuurlijk zowel voor volwassenen als voor jongeren. We werken via de intermediairen: de scholen en de bibliotheken. In de praktijk zit daar veel variatie in. Sommige bibliotheken staan te springen voor de Wablieftboeken en kopen verscheidene reeksen aan, inclusief de luisterboeken. Andere bibliotheken vallen na 2 jaar nog altijd uit de lucht, ondanks onze aanwezigheid op studiedagen en de promotie die we via Locus sturen.
Daarnaast zijn er de scholen. Er zijn veel BSO- en TSO-scholen die een beroep doen op onze boeken en ook de didactische handleidingen bestellen. Sommige scholen zetten zelf een groot project op: ze kopen 100 exemplaren van een titel aan en gaan daarmee aan de slag. Andere scholen pakken het bescheidener aan. Dat is het verhaal dat ook andere organisaties vertellen: sommige scholen kennen ons, bij anderen moet je heel veel moeite doen. Je moet daar eigenlijk blijvend in investeren.
Wablieft is natuurlijk maar een kleine speler, maar de voorbije 25 jaar hebben we wel merkbekendheid opgebouwd, dankzij onze krant. En het is fijn om daar nu boeken in te schuiven.

Zijn jullie samen met Eenvoudig Communiceren de enige spelers voor deze doelgroep in het Nederlandse taalgebied?
Ja, dat klopt. Bij Eenvoudig Communiceren herschrijven ze romans, maar wij hebben na de eerste reeks besloten dat we nieuwe boeken willen uitgeven.

Detecteren jullie nog andere leemtes?
Goh, heel veel eigenlijk. Ik zou veel meer materiaal willen hebben: een hele bibliotheek die literair is maar wel op een heel laag taalniveau. Er zijn nog zoveel doelgroepen die je nauwelijks bereikt. Nu, niet iedereen kan leesvoer op maat krijgen, je mag ook wel wat uitdaging hebben. Maar wat wij doen is toch heel beperkt: 6 boe-

ken en luistercd's per jaar. We zouden dat kunnen aanvullen met multimedia: educatieve spelletjes, bijvoorbeeld. En ik wil ook graag een literaire tournee opzetten met de Wablieftauteurs. Waarom zijn er geen literaire festivals voor laaggeletterden? Ik heb geprobeerd om daar Behoud de begeerte warm voor te maken, maar dat is vooralsnog niet gelukt. Met een speciale jeugdboekenweek of een tournee zouden we onze doelgroep helemaal 'mee' krijgen.

De jeugdboekenweek heeft elk jaar wel lessuggesties voor moeilijke lezers.
Ja, daar ben ik blij mee. Maar Stichting Lezen kan ook alleen maar impulsen geven. Mensen moeten daar dan mee aan de slag in de bib, in de klas ... Het moet doorsijpelen, en dat is niet zo eenvoudig te realiseren.

Liggen jullie boeken in de boekhandel?
Jawel. Je ziet ze hier in Mechelen liggen bij De Zondvloed. De Fnac verkoopt ze ook. Maar ons publiek gaat niet zo vaak naar de boekhandel. We merken dat mensen onze Wablieftboeken bestellen via de website, terwijl we helemaal niet de intentie hebben om een verzendboekhandel te worden. Daarom vinden we het zo belangrijk om onze boeken in de bibliotheken te krijgen, waar iedereen ze kan vinden.

Vallen jullie publicaties eigenlijk onder de noemer educatieve uitgaven?
Neen, en daarin verschillen we van Eenvoudig Communiceren: zij onderstrepen moeilijke woorden en leggen die achteraan in het boek uit. Wij hebben ervoor gekozen om dat niet te doen. Wat ons zeker niet altijd in dank wordt afgenomen, want een deel van onze afzetmarkt is het onderwijs. We zitten wat op de wip tussen leesplezier en educatief materiaal.

Hoe evalueren jullie het bereik van de boekenreeks?
Het is erg moeilijk om daar gegevens over te verzamelen. Wij horen dat allerlei scholen en bibliotheken aan de slag gaan met onze boeken, en we krijgen ook wel mails van individuele lezers. Maar dat is natuurlijk maar het topje van de ijsberg. Voor de rest blijft het een beetje gissen. Onze verkoopcijfers volgen de algemene trends van de 'gewone' boeken: het best verkochte boek uit de eerste reeks was *Diamant*, een thriller dus. Het boek over *Opvoeden* deed het ook erg goed. De verkoop gaat traag, maar gestaag . Boeken die we uitgaven in 2009 worden nog altijd mondjesmaat verkocht: onze boeken blijken dus langer houdbaarheid dan reguliere boeken.

Wat staat er momenteel op stapel?
Recent is onze Wablieftkrant online gegaan: onze lezers vinden nu elke week een aantal digitale artikels. Wat de boeken betreft: dit najaar brengen we de volgende reeks van zes uit. Daar zit een nieuw non-fictieboek bij: een kookboek in samenwerking met de KAV. We plannen voor het eerst een studiedag. En in 2010 hebben we geëxperimenteerd met leeskringen, wat erg meeviel. Daar willen we nu verder op inzetten. We hopen ook samen te werken met vzw De Dagen, om nog meer mensen te bereiken. Hun project Luisterogen richt zich tot lezers voor wie zelfs de Wablieftboeken te moeilijk zijn. We blijven dus proberen om onze doelgroep op kwaliteit te vergasten.

Glossen

BEEFCAKE PUBLISHING

Vlaanderen heeft nog altijd erg weinig allochtone auteurs – minder dan Nederland, bijvoorbeeld. Daar wil uitgeverij Beefcake Publishing iets aan doen. Deze nieuwe onafhankelijke uitgeverij focust op '*Nederlandstalig literair talent met buitenlandse roots, zonder hierbij andere schrijvers uit te sluiten*'. Inmiddels publiceerde de uitgeverij al vier titels: *Aangeboord talent: de Beefcake selectie (2011)*, een bloemlezing van verhalen en gedichten van Atilla Erdem, Dennis Daniels, Marjoke Linckens, Emad Fouad, Roderik Six, Gert Boel, Leen Raats, Iemad Ahmed Mahran, Johan Leys, Majid Matrood, Katrien De Schutter, Niels Landstra, Griet Buysse, Angelo Perrotti, Frank D'hanis en Ward Mertens, *Oraal* van Hazim Kamaledin (2010), *De nullen* van Inan Akbas (2009) en *Twee meisjes* van Mina Oualdlhadj (2011). Dat laatste boek is de vertaling van *Ti t'appelles Aïcha, pas Jouzifine!* (2008).
Waals minister-president Rudy Demotte en minister van Onderwijs Marie-Dominique Simonet schreven een omzendbrief met de aanbeveling om dit boek te verdelen in elke middelbare school van de Franstalige Gemeenschap.[16]

ABC-YOURSELF

Zes getalenteerde Nederlandse jongeren tussen 15 en 20 jaar schrijven wekelijks korte columns over hun leven en interesses. Op de website verschijnen de stukken in alfabetische volgorde. Na een jaar hebben ze '*zichzelf geABC't*.' Het project staat onder begeleiding van Edward van de Vendel die om de twee, drie maanden met de individuele deelnemers om de tafel zit. Uitgeverij Lemniscaat zal begin 2012 de eerste twee 'blogboeken' publiceren: per schrijver een bundeling van zijn of haar beste stukken.[17]
Uitgeverij Lemniscaat heeft een lange traditie in het betrekken van kinderen en jongeren bij publicaties. Zo geeft ze al jarenlang de Lemniscaatkrant uit. De Lemniscaatkrant is bestemd voor lezers van 10 tot 16 jaar en wordt bijna helemaal door jongeren geschreven. Ze verschijnt vier keer per jaar en bevat interviews met auteurs & illustratoren, recensies, achtergrondartikelen en activiteiten rond jeugdboeken.[18]
De jonge redactieleden krijgen zelfs geregeld les van professionele recensenten zoals Pjotr van Lenteren. [19] Uitgeverij Lemniscaat was overigens de eerste Nederlandse jeugduitgeverij die zich presenteerde op de Internationale Boekenbeurs van Bologna.[20]

LANGZAME LEZERS

"*Ik ben een langzame lezer. Daar heb ik me lang voor geschaamd, en de schaamte is nog niet voorbij, maar nu draai ik de schaamte om en zeg ik dat ik langzaam wíl lezen - fijnproever die ik ben. [...]*
Mijn maximum is vijftig bladzijden per uur. Vijfendertig is mijn gemiddelde. Na een paar uur kan ik niet meer. Een mooi dik boek kost me minstens een week. Als je nu maar elke dag braaf een paar uur leest, kan je in een mensenleven nog heel wat verstouwen, maar echt makkelijk gaat lezen me nog steeds niet af." - Adriaan Van Dis (2000, p. 368)

---

[16] Bron: ~~http://www.beefcakepublishing.be~~
[17] Edward van de Vendel, persoonlijke communicatie, 18 mei 2011.
[18] Bron: ~~http://www.lemniscaat.nl/Young%20Adult~~
[19] Bron: ~~http://degelukkigelezer.blogspot.com/search/label/recenseerles~~
[20] Bron: ~~http://nl.wikipedia.org/wiki/Lemniscaat_%28uitgeverij%29~~

LEESATTITUDE

In Nederland stellen openbare bibliotheken vast dat het ledenverloop het hoogst is bij tieners die het minst fictie lenen en lezen. Bibliothecarissen en andere bemiddelaars vragen zich dan ook af hoe ze deze leeftijdsgroep aan het lezen krijgen.

Wat maakt iemand tot een lezer? Vanuit deze centrale vraag voerde Cedric Stalpers in 2007 onderzoek naar factoren die verschillen in het leesgedrag van tieners kunnen verklaren. In een eerste model schetst hij het antwoord als volgt: 'Iemand leest wanneer:
- hij positieve uitkomsten van lezen verwacht (leesattitude)
- zijn omgeving (impliciet) van hem verwacht te lezen (sociale norm)
- hij verwacht een boek goed te kunnen lezen (leesvaardigheid ofwel waargenomen gedragscontrole)' (Stalpers, 2007, p. 61).

Of iemand lezen ook leuk vindt en daarom frequent zal lezen – en dus een positieve leesattitude ontwikkelt – hangt volgens Stalpers af van de wisselwerking tussen vier factoren: de persoonlijkheid, de opvoeding en het leesklimaat, de leesvaardigheid, en het waargenomen risico. Deze variabelen bepalen of iemand een *boekmijder*, een *boektwijfelaar* of een *boekliefhebber* wordt. Op elk van die factoren ga ik even in.

Persoonlijkheid: 'Verhalen kunnen een wereld voor mensen openen, maar mensen betreden die wereld alleen als ze behoefte hebben aan kennis, reflectie en verbeelding' (ibid., p.61). Naarmate adolescenten ouder worden, neemt hun vermogen tot reflectie toe, zij het niet bij iedereen. Psychologen veronderstellen dat deze karaktertrek eerder aangeboren dan aangeleerd is. Algemeen wordt aangenomen dat de behoefte aan kennis, verbeelding en reflectie persoonskenmerken zijn die bij meer dan 80% van de 21-plussers niet ingrijpend meer zullen veranderen (in tegenstelling tot stemmingen en attitudes).

Opvoeding en leesklimaat: 'Boekliefhebbers zijn doorgaans vaak voorgelezen en vaak meegenomen naar de bib. Tieners met leesenthousiaste ouders maken vijf keer zoveel kans om zelf enthousiaste en vaardige lezers te worden dan tieners die zijn opgegroeid in een minder leesgeörienteerd gezin. De docent Nederlands is intensiever met tieners in gesprek over boeken en lezen, maar zijn invloed is beduidend minder sterk dan die van de ouders. Mogelijk omdat de sociale afstand groter is en de mogelijkheden tot interactie kleiner. Tieners die zelf graag lezen, blijken vaak vrienden te hebben die graag lezen' (ibid., p. 62).

Leesvaardigheid: scholieren met een zwakke leesvaardigheid ervaren moeite en frustraties bij het lezen. Zij beleven er minder plezier aan en hebben daardoor een negatievere leesattitude. Deze lezers raken dan ook klem in een spiraal: de onprettige leeservaring ontmoedigt hen, zodat ze nog minder gaan lezen. Daardoor verhoogt hun leesvaardigheid niet en blijft lezen lastig.

Waargenomen risico: deze term komt uit de economische sector en staat voor de drempelvrees of de onzekerheid die iemand ervaart bij de aanschaf van een product en – daaraan gekoppeld – de kans op een miskoop . In de context van leesbevordering slaat het op de zoektocht en keuzevaardigheid om precies dat boek te vinden dat leesplezier verschaft. Stalpers stelde vast dat deze vaardigheid een grote invloed heeft op leesgedrag. 'Niet goed kunnen lezen is voor een relatief kleine groep (12 tot 15%) een probleem. Niet goed kunnen kiezen uit het aanbod is voor een veel grotere groep (25 tot 33%) een probleem' (ibid., p. 62). (In de glosse over keuzevaardigheid ga ik daar dieper op in) .

Succesverwachtingen

Opdat bemiddelaars meer inzicht zouden krijgen in alle factoren die de leesattitude bepalen, ga ik nog even in op de leesvaardigheid van de lezer. Stalpers haalt in zijn studie aan dat binnen de onderwijspsychologie veel onderzoek is verricht naar de relatie tussen vaardigheden en onderwijsprestaties. Hij verwijst meer bepaald naar het rapport *Self-efficacy, the exercise of control* van Bandura (1997).
Self-efficacy staat voor het vertrouwen dat kinderen hebben in hun eigen (lees)vaardigheden. Dit vertrouwen – of het gebrek eraan – wordt grotendeels opgebouwd of aangetast op school. Daar worden kinderen immers met elkaar vergeleken. Ze ontwikkelen een schaamtegevoel wanneer ze het klastempo niet kunnen volgen en de leraar hen daarop aanspreekt. Kinderen met een hoge *self-efficacy* hebben vertrouwen in hun leesvaardigheid en verwachten dat hun inspanning succes zal opleveren. Bijgevolg 'houden ze langer vol als een leestaak moeilijker wordt, zoeken ze doorgaans moeilijker taken (boeken) op en ervaren minder stress of angst bij een leestaak op school' (Stalpers, 2007, p. 19). Kinderen daarentegen die lage verwachtingen hebben van hun kansen op succes, spannen zich minder in, geven sneller op en zouden een leestaak liever mijden.
Het lijkt me daarom van belang bemiddelaars erop te wijzen dat niet enkel de leesvaardigheid en de leeservaring van belang zijn, maar dat ook het zelfvertrouwen van de adolescente lezer – het vertrouwen in zijn leesvaardigheid – en zijn succesverwachting aandacht verdienen.

De bibliotheeksector

'Als ik de bibliotheek niet had gehad, was ik waarschijnlijk drugsdealer geworden.'[21] Abdelkader Benali

Bibliotheken spelen een sleutelrol in leesbevordering. Welke rol speelt leesplezier in de dagelijkse bibliotheekpraktijk. Ria Van Daele (Bibliotheek Beveren) heeft veel ervaring in het omgaan met kinderen en jongeren. Hoe benadert ze die doelgroep? Welke initiatieven kan een bibliotheek nemen om een dialoog met jonge lezers op gang te brengen? Hoe zorgt ze ervoor jongeren in de bib het boek vinden dat hen leesplezier verschaft? Staat leesplezier volgens haar haaks op literaire kwaliteit? Kan leesplezier bij kinderen en jongeren volgens haar groeien en evolueren? Vindt ze kinderen- en jongerenjury's een goed initiatief? Zijn volwassen jury's en critici wel in staat om boeken voor kinderen en jongeren te beoordelen? Hoe werkt ze samen met de onderwijswereld? Zijn leraren volgens haar voldoende op de hoogte van wat de bibliotheek te bieden heeft – en maken ze van dat aanbod gebruik in de klas?

LOCUS – het steunpunt voor bibliotheken, cultuur- en gemeenschapscentra en lokaal cultuurbeleid in Vlaanderen – heeft onder meer de opdracht om lokale bibliotheken te ondersteunen en te inspireren. Maja Coltura van LOCUS vroeg ik of leesplezier voor haar organisatie belangrijk is. Hoe kijkt zij tegen leesbevordering aan? Werkt ze ook samen met de onderwijswereld – en wat is er met de inspirerende site schoolenbibliotheek.be gebeurd?

[21] Schrijver Abdelkader Benali in een interview op de (Nederlandse) Radio 1, 23 november 2010. Benali richtte een Facebookgroep op om te protesteren tegen het bezuinigingsbeleid van de Nederlandse overheid en van de gemeenten. Daardoor dreigt een op drie bibliotheken te verdwijnen.

Ria Van Daele (Bib Beveren)

Beveren, 18 maart 2011

Ria Van Daele werkt als coördinator van de jeugdafdeling in de bibliotheek van Beveren. Over zichzelf schrijft ze: 'Zolang ik me kan herinneren hebben boeken een grote rol in mijn leven gespeeld. Als kind en als jongere was ik een fervente lezer (weg van de wereld...) en dat is eigenlijk nooit meer veranderd. Nadat ik enkele jaren in de jeugdzorg had gewerkt, vond ik een job in de bibliotheek van Beveren. Ik prees me gelukkig tussen boeken te kunnen werken. Momenteel ben ik er coördinator van de jeugdafdeling. Ik werd een enthousiaste fan van de Kinder- en Jeugdjury Vlaanderen, startte een plaatselijke groep op en begeleidde jarenlang de groep +14. Mijn interesseveld omvat vooral op jeugd- en jongerenliteratuur. Ik volg graag nieuwe trends, nieuwe uitgaven, jonge recensenten, enzovoort.'

Hoe zou je zelf leesplezier omschrijven?
Ik denk dan vooral aan een fijne leeservaring. Bijvoorbeeld als ik in een boek mooie taal ontdek. Dan kan ik soms stukken hardop lezen omdat ik er zo van geniet. Maar leesplezier zit ook in het ontdekken van dingen die mij meer inzicht geven in relationele of andere aspecten van het leven. Zodat het boek me rijker maakt als mens.

Denk je dat bij kinderen het leesplezier kan evolueren?
Zeker. Ik heb jarenlang de Kinder- en Jeugdjury begeleid. We lazen ooit *De Wissewaswinkel* van Fréderic Clément. Ik vond het een prachtig boek, maar de jongeren gaven het een lage score. Onlangs zag ik iemand terug die toen deel had uitgemaakt van die KJV-groep. Ze vertelde me dat ze het verhaal opnieuw had gelezen en het ontzettend mooi vond. Vaak hoor ik mensen zeggen: 'Het verbaast me dat ik vroeger altijd voor de gemakkelijkere boeken koos. Nu kijk ik helemaal anders aan tegen iemand als Bart Moeyaert!' Kijk, dat zijn mensen die graag en veel zijn blijven lezen en gaandeweg meer waardering hebben gekregen voor de literaire kwaliteiten van een boek. Leesplezier groeit en evolueert mee met de jaren.

Het fenomeen is bekend: de Kinder- en Jeugdjury maakt zelden dezelfde keuzes als volwassenenjury's.
Tja, de volwassenen die jeugdboeken bekronen zijn natuurlijk geen kinderen meer. Daarom pleit ik er ook voor om de stem van jongeren te laten horen en daar niet neerbuigend over te doen. Natuurlijk mogen daarnaast ook volwassenen prijzen voor jeugdliteratuur toekennen. Het is heel belangrijk dat zij vanuit hun vakmanschap boeken literair beoordelen. Maar de twee moeten naast elkaar kunnen bestaan, zonder dat ze elkaar negatief bekijken. Met een positieve, open houding kijken naar wat jongeren zeggen en naar wat recensenten schrijven: daar gaat het om.

Recensenten zoals de Nederlandse Pjotr Van Lenteren en Bas Maliepaard nemen het steevast op voor de toegankelijkheid van kinderboeken.
Ja, daarin volg hen eigenlijk wel. Ik denk trouwens ook dat je je niet als doel moet stellen om kinderen naar hoogwaardige literatuur te loodsen. Je moet je geen enkel doel stellen. Maar het lijkt me wel van belang dat je praat over boeken. Dat je een dialoog op gang brengt met andere lezers. Je moet je mening kunnen zeggen en respect leren opbrengen voor de mening van iemand anders. Ook als bibliotheekmedewerker of leerkracht moet je willen en kunnen vertellen wat je persoonlijk van een boek vond. Bemiddelaars hebben die opdracht, vind ik.

Aidan Chambers moedigt zulke informele en individuele gesprekken met kinderen ook heel erg aan.
Ja, ik vind dat we dat meer zouden moeten doen. Zelf vertellen: 'Dat vind ik ervan, hoe zie jij dat?' En ook naar hen luisteren. Als kinderen

mij vertellen dat ze Dirk Bracke goed vinden en me ook uitleggen waarom, dan antwoord ik in alle eerlijkheid: 'Ik weet nooit wat dat hoofdpersonage bij hem denkt en voelt. Wat dat meisje allemaal doet, dat vertelt Bracke me wel, maar het wordt eigenlijk niet zo fraai verwoord. Ik vind de beschrijvingen soms nogal platvloers en choquerend. Dat hoeft niet, je kunt diezelfde dingen ook op een andere manier beschrijven. En ik wil vooral graag weten hoe de personages in een boek evolueren, en daar lees ik bij hem niets over.' Soms gaan ze daar dan in mee, soms ook niet. Maar naar elkaar luisteren is belangrijk. Dat geeft je de kans een ander boek aan te raden, hun leeshorizon te verbreden. Dat is volgens mij de goede weg.

Het aanbod is erg divers, maar de vraag is: krijgen we dat aanbod wel bij de lezer? Ik heb sterk de indruk dat de meeste openbare bibliotheken hun scholenwerking vooral toespitsen op de lagere school. Hoe verloopt de samenwerking met middelbare scholen in Beveren?
Dit jaar zijn we een project gestart voor de basisschool dat ook haalbaar is voor het secundair onderwijs. Ik ben gestart vanuit drie vaststellingen. Ten eerste: alle boeken van de KJV hebben we sowieso in verschillende exemplaren aangekocht. Ten tweede: er is het leesplezier van samen een boek te lezen, van leeservaringen te delen – denk maar aan de populariteit van leesclubs voor volwassenen. En tot slot: de boeken op de lijst van de KJV , zijn titels die positief onthaald zijn door kinderen én volwassenen. Van de titels die de jongste 4 jaar op KJV-lijsten stonden en waarvan we minstens 8 exemplaren in huis hebben, heb ik telkens de top 3 gekozen. Alles bij elkaar konden we dus starten met 12 titels. De meeste daarvan zijn van Vlaamse auteurs, omdat dat leerkrachten de kans biedt om er een auteursbezoek aan te koppelen. Ik heb hen de lessuggesties van de KJV bezorgd, samen met 8 exemplaren van elk boek. Die mogen ze 3 maanden houden. De eerste reacties van leerkrachten die ermee aan de slag gingen, lopen nu stilaan binnen. Zo is er een juf van een zesde leerjaar dat een makkelijk en een iets moeilijker boek gelezen heeft. Beide boeken heeft ze besproken in de klas. Dat was heel goed meegevallen. Onder meer door internet zijn jongeren gewend geraakt aan een cultuur van hapklare brokken en snelle consumptie. Iets uitdiepen wordt zeldzaam, het wordt ook niet meer zo sterk aangeleerd. Maar als je op school twee heel verschillende boeken te lezen krijgt, er samen over praat, de onderliggende thema's bespreekt, de personages wat uitdiept: dan lijkt me dat toch een mooie aanzet.

Uit onderzoek rond literatuureducatie blijkt dat creatieve en mondelinge verwerkingsopdrachten het meest geschikt zijn om het leesplezier van kinderen aan te wakkeren.
Wat dat betreft, ben ik het volledig eens met Aidan Chambers die ervoor pleit om de beleving van het boek centraal te stellen. Laat kinderen vertellen wat ze in een verhaal goed en slecht vonden en waar ze vragen bij hadden. Dat zal voor elk kind verschillend zijn. Kinderen ontdekken zo dat er geen foute antwoorden bestaan, en dat is des te meer aanleiding voor boeiende discussies.

In het onderwijs ligt de nadruk wellicht meer op tekstanalyse. Leerkrachten zijn bang dat een leerlinggerichte didactiek te vrijblijvend is. Kennisoverdracht primeert. Maar zijn we met ons onderwijs wel zo goed bezig als kinderen kennelijk zo weinig leesplezier ervaren, zoals uit het PISA-onderzoek blijkt?
Ik denk dat het niet veel slechter kan. Anderzijds: dat betuttelende vingertje van 'wij weten wel hoe het moet', dat blijkt niet te werken voor de jeugd van nu. Ik heb mijn kinderen op zo'n manier proberen op te voeden dat ze zelf konden ontdekken wat ze belangrijk vonden. Ze hoefden er echt niet dezelfde meningen op na te houden als ikzelf. Maar ik vond wel dat ze moesten kunnen uitleggen waarom ze iets goed of slecht vonden. Dat vond ik veel belangrijker.

Denk je dat leerkrachten het actuele aanbod van adolescentenboeken promoten bij hun leerlingen?
Je kunt van leerkrachten niet verwachten dat ze van alles op de hoogte zijn, maar van biblio-

theekmedewerkers mag je dat wel verwachten, vind ik. Die kennis moeten we op een leuke manier aan de scholen proberen door te geven. Ik heb ooit geopperd om mensen naar scholen te sturen met een boekenkoffer, met daarin bijvoorbeeld de mooiste titels van de laatste 5 jaar. Daar zouden ze dan de leerlingen en de leraren enthousiast voor maken. Het Tupperwaresysteem, zeg maar: 'Kijk hier eens, een onweerstaanbare graphic novel! En hier, een probleemboek dat echt wel diep graaft!' Dat lijkt me een goede manier om wat meer actuele boeken op leeslijsten te doen belanden en er docenten warm voor te maken.

En zouden jongeren die boeken dan gemakkelijk terugvinden in de bib?
In onze bib staan de adolescentenromans nog altijd bij de volwassenenliteratuur. In drie filialen reserveren we wel een aparte kast. Maar in de hoofdbibliotheek is dat momenteel nog niet mogelijk. Ik vind wel dat jongeren in de bib een eigen plek of minstens een eigen kast moeten hebben, waar ze aantrekkelijk gepresenteerde boeken kunnen ontdekken die echt voor hen bestemd zijn. Eigenlijk droom ik van een bibliotheek met aparte ruimtes, waar lezers en bezoekers zich rustig kunnen terugtrekken. Een bib met minder aandacht voor regeltjes, met meer aandacht voor het enthousiasme van medewerkers en leerkrachten, een bib die hen op de hoogte houdt van wat er allemaal op de markt is. En met ruimte voor persoonlijke contacten.

Als we werk willen maken van meer leesplezier, welke rol kan de bibliotheek daar volgens jou in spelen?
De medewerkers van de bib zouden meer geschoold moeten zijn, zodat ze in beter staat zijn om hun product te verkopen. Ze beperken zich nog te veel tot dat ene segment waar zij het meest mee te maken krijgen: de collectie popmuziek, de non-fictie, de trips, enzovoort. We zouden elkaar op regelmatige basis moeten informeren over de diverse genres, over hoogtepunten en trends, over laagdrempelige en populaire titels, ook prijzen en bekroningen. We zouden een formule moeten creëren om twee keer per jaar een inhoudelijke bijscholing te organiseren. In de opleiding wordt altijd gehamerd op technische aspecten: Vubis, RFID,... Dat is belangrijk, maar hoeveel mensen vragen ons niet om een goede boekentip? Hoe sterk is ons inlichtingenwerk?
Ik probeer tijdens mijn balie-uren zoveel mogelijk aanwezig te zijn in de jeugdafdeling, zodat ik aanspreekbaar ben.

Hebben de resultaten van het PISA- onderzoek hier in de bibliotheek een dialoog op gang gebracht over leesplezier?
Een artikel uit de krant dat daarover ging hebben we opgehangen in de refter. Er is wel over gepraat. Eigenlijk vind ik dat we globaal gezien te weinig inhoudelijk werken. We zijn (te) veel met praktische dingen bezig.
Nu goed, dat is natuurlijk ook maar één visie. Het beste is om een mix van opinies te verzamelen. Ook de mening van jongeren is belangrijk. Als wij hen meer laten participeren, zullen ze zich hier ook meer thuis voelen.

De ambitie is er dus om deze doelgroep de komende jaren wat gerichter te benaderen?
Daar zijn we sinds het najaar over aan het reflecteren. De inspiratie daarvoor vinden we onder meer bij vzw Ladda, een expertisecentrum voor jeugdcultuur. Zij werden door BIBLIOWAAS gevraagd om vanuit de jeugdcultuur na te denken over bibliotheken en boeken en de toekomst van de leescultuur. Uit de interviews die Ladda met jongeren heeft gehad, blijkt dat ze in de bib graag met rust worden gelaten en dat ze zich willen kunnen terugtrekken. Als ze ons nodig hebben, zullen ze ons wel aanspreken. Ze willen dus absoluut niet worden betutteld. Ladda concludeert ook dat jongeren in de bib vooral authenticiteit, gezelligheid en comfort zoeken.
Met die resultaten houden we rekening in onze communicatie met de middelbare scholen.
Naast onze traditionele klasbezoeken en bibliotheekintroducties – waar we ondanks al onze inspanningen weinig jongeren enthousiast mee krijgen – nodigen we de leerkrachten nu uit om in de bib 'hun ding' te komen doen. En we vra-

gen hen welke rol de medewerkers van de bib in hun activiteit kunnen spelen. Wij zorgen dan dat enkele jonge medewerkers ter beschikking staan.
Toen mijn eigen kinderen 15 waren en koekjes wilden bakken, moest ik mij er vooral niet mee bemoeien. Zelfs een kleine tip ging al te ver. Maar als ze problemen hadden, kwamen ze me wel om raad vragen – en dan mocht ik hen heel even helpen.

Dat moeten we volgens mij in de bib ook duidelijk maken: als ze ons nodig hebben, staan we voor hen klaar. We moeten hen de uitleg geven die ze nodig hebben, maar we mogen ook niet te veel willen toelichten. En ze moeten vooral zelf naar ons toe komen.

Jij speelt daar als coördinator van de jeugdafdeling een voortrekkersrol in. Hoe reageert de rest van het personeel?
Onze bibliothecaris vindt het alvast een goed idee. We proberen nu op een rustig tempo contacten te leggen en de leerkrachten te informeren. Veranderingen zijn niet altijd gemakkelijk. Je kunt er met volle kracht tegenaan gaan, maar ik kies liever voor de bedachtzame dialoog. Ik speel bijvoorbeeld artikels door aan de bibliothecaris en de collega's en vraag hen om daarover na te denken. Argumenten uit overtuigende praktijkverhalen kunnen mensen inspireren om geijkte standpunten in vraag te stellen en na te denken over alternatieven.

Glossen

VZW LADDA .

'*Een goede kennis over de actuele leefwereld van jongeren en hun cultuur draagt bij aan een juiste beeldvorming en een beter begrip*.' Vanuit die filosofie verstrekt vzw Ladda – als kenniscentrum inzake jeugdcultuur – onderzoek, productie en advies op maat. De vzw ondersteunt organisaties en bedrijven om acties op te zetten of een beleid te voeren omtrent jeugdcultuur. Hiertoe observeert Ladda de leefwereld van jongeren. Ze plaatst die in de hedendaagse context , geeft duiding en vertaalt de actuele evoluties die er zich afspelen. [22]
Eind 2010 onderzocht Ladda hoe de eigenheden van jeugdcultuur gekoppeld kunnen worden aan het gegeven 'bibliotheek'. In hun aanbevelingen staan dialoog en gedeelde expertise centraal.(De Bruyn, 2010; p. 15)
U vindt het integrale artikel zoals dat verscheen in de Bibliotheek- & Archiefgids, achteraan als bijlage. .

DE LEESOMGEVING

De Argentijnse essayist, journalist en bibliofiel Alberto Manguel (°1948) heeft in zijn klassieker *Een geschiedenis van het lezen* allerlei leesgewoonten omschreven. Hij heeft het onder meer over de fysieke omgeving waarin het lezen plaatsvindt. Zoals alle hoofdstukken in het boek is ook 'Lezen voor jezelf' ingebed in cultuurhistorische achtergronden en verwijzingen naar de wereldliteratuur.
'*Zoals Colette heeft ontdekt: bepaalde boeken eisen niet alleen een contrast tussen hun inhoud en de omgeving; sommige boeken lijken bepaalde houdingen te eisen om gelezen te worden, standen van het lichaam van de lezer die op hun beurt weer vragen om leesplaatsen die bij die houdingen passen. Zij was bijvoorbeeld niet in staat de* Histoire de France *van Michelet te lezen voordat ze in haar vaders fauteuille was gekropen met Fanchette, "de intelligentste kat ter wereld".'* (Manguel, 1999, p. 179)

Manguel besluit dat boeken die men in de openbare bibliotheek leest, nooit hetzelfde smaken als boeken die men op zolder leest of in de keuken. '*Men kan zelfs een kamer transformeren door erin te lezen*.' Hij verwijst onder meer naar Michel Proust, die als kind in de zomervakantie stiekem terug naar de eetkamer sloop, ' *nadat de rest van de familie was vertrokken voor de ochtendwandeling, want dan wist hij dat zijn enige gezelschap, "dat alle respect voor lezen had", zou bestaan uit "de beschilderde borden die aan de wand hingen, de kalender waar het blaadje van gisteren net was afgescheurd, de klok en de haard, die spreken zonder antwoord te verwachten (...) . Twee volle uren zaligheid voordat de kokkin zou verschijnen*."'
(Manguel, 1999, p. 180-181)

LEESFEEST

Recensent en journalist Bas Maliepaard richtte in 2001 de unieke website Leesfeest op (www.leesfeest.nl). Wat deze boekensite zo bijzonder maakt, is dat de redactieleden op maat van de jonge lezer schrijven, meer bepaald volgens de leeftijdsgroepen 4+, 6+, 9+, 12+, 14+ en 16+. Daardoor krijgt een adolescentenroman '*tekstueel gezien een pittiger recensie dan een boekje voor tienjarigen.'*
Bovendien hecht het team, ondanks haar jeugdige publiek, grote waarde aan een journalistieke werkwij-

[22] Bron: ~~http://www.ladda.be~~

ze. In gemiddeld 450 woorden komen naast de inhoud van het boek ook de illustraties en de stijl aan bod. Leesfeest schenkt aandacht aan zoveel mogelijk genres, van literaire boeken tot goed geschreven chicklit, van prentenboeken tot non-fictie. De algemenere teksten op Leesfeest worden toegesneden op een gemiddelde lezer van tien jaar. Dat probeert de redactie te bereiken door zo helder en toegankelijk mogelijk te schrijven, jargon en moeilijke woorden te vermijden. Anderzijds is het evenmin de bedoeling om kinderlijk te worden of te veel door de knieën te gaan.
De site bestaat uit zes rubrieken[23]:
(1) *Uit het leven van*: elke maand vertelt een kinderboekenschrijver of -illustrator over een gebeurtenis of anekdote uit zijn of haar schrijversleven;
(2) *Leestafette*: een rubriek waarin een schrijver of illustrator het boek van een collega recenseert. De collega van wie het werk besproken wordt, schrijft vervolgens de recensie voor het volgende nummer;
(3) *Specials*: achtergrondartikelen over belangrijke gebeurtenissen op het gebied van kinder- en jeugdliteratuur en interviews met schrijvers;
(4) *Recensies*: wekelijks minstens twee recensies in verschillende categorieën;
(5) *Hot News*: dagelijks korte nieuwsberichten over de belangrijkste gebeurtenissen in jeugdboekenland;
(6) *Biografieën* : korte bio-tekstjes die door de auteurs goedgekeurd werden, al dan niet met links naar hun persoonlijke site.

In 2004 werd het project omgevormd tot Stichting Leesfeest. In dat jaar werd de website ook genomineerd voor de Gouden @penstaart, een prijs voor de beste kinderwebsite van het jaar. (De prijs is een initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Stichting Lezen Nederland). Dat de site beantwoordt aan een reële vraag mag blijken uit de ruim 500 unieke bezoekers per dag. Leesfeest assisteert via e-mail ook ouders en leerkrachten bij het uitzoeken van geschikte boeken voor hun kinderen.

KEUZEVAARDIGHEID

Achter welke boekomslag schuilt mijn leesplezier? Uit veldonderzoek van Stalpers (2007) blijkt dat veel tieners zich erg onzeker voelen als zij een boek kiezen: 'Zal het wel bevallen?' Het boekenaanbod is zeer groot, de kennis van boeken is bij tieners relatief klein en de selectiestrategieën die ze hanteren bieden weinig kans op succes. Het risico op een tegenvaller is dus groot. Dat waargenomen risico blijkt een opvallend sterk effect te hebben op het feitelijke leesgedrag. Bemiddelaars moeten daar sterker op inspelen. Dat is overigens allesbehalve een hopeloze onderneming: goed leren kiezen kost immers minder inspanning dan goed leren lezen.

Cedric Stalpers ging op onderzoek uit met deze vragen als leidraad: 'Welke criteria hanteren jongeren om een keuze te maken uit het boekenaanbod? En hebben ze vervolgens vertrouwen in hun eigen keuze of ervaren ze drempelvrees?' (Stalpers, 2007, p. 46). In een schriftelijk enquête onder 237 scholieren achterhaalde hij de volgende zes selectiecriteria, in volgorde van belangrijkheid (ibid, p. 49):
1. het uiterlijk van een boek, zoals de afbeelding op de omslag;
2. adviezen van leeftijdsgenoten, zoals vrienden;
3. voorproeven en eigen leeservaring, zoals het doorbladeren van een boek en de kennis die men heeft van eerdere werken van een schrijver;
4. de dikte van een boek;

[23] Bron: http://leesfeest.nl/over-leesfeest

5. adviezen van volwassenen, zoals ouders, leraren, boekverkopers of bibliothecarissen;
6. publiciteit rondom boeken, zoals interviews en recensies.

Hij peilde ook naar de kennis die scholieren hebben van boeken en auteurs van met name de adolescentenroman – het genre dat het gat moet dichten tussen kinderboek en literaire fictie. 'Deze kennis bleek niet groot te zijn. 30% van de bevraagden kon geen enkele auteursnaam noemen, en 32% kwam niet verder dan één of twee auteursnamen. Opvallend is dat de aandacht geconcentreerd is op slechts een heel klein aantal auteurs zoals Carry Slee, Francine Oomen en Thea Beckman. Van de 98 auteurs die genoemd werden, bleek dat niemand door meer dan 10% van de leerlingen was genoemd' (ibid., p. 48).

Scholen en bibliotheken kunnen op die bevindingen inspelen door het organiseren van boekproeverijen – naar analogie met wijnproeverijen, waar mensen meer leren over smaaknuances en over hoe ze die kunnen beschrijven.

RICHTLIJNEN BIBLIOTHEEKWERK VOOR JONGEREN

Elke bibliotheek die werk wil maken van een jongerenbeleid vindt daarvoor inspiratie in de IFLA richtlijnen. Het UNESCO-orgaan International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) ontwierp in 1996 *Richtlijnen bibliotheekwerk voor jongeren*. U vindt de Nederlandse vertaling van 2009 in bijlage.

GOOD PRACTICES

Inzake structurele samenwerking tussen bibliotheken en scholen heeft LOCUS enkele belangrijke wenken en praktijkvoorbeelden. Samengebracht in een document dat u kan downloaden via hun site.
~~http://www.locusnet.be/portaal/Locus/Organisatie/Praktijkvoorbeelde~~n

LITERAIRE PRIJZEN DOOR JONGEREN

In het Nederlandse taalgebied zijn er een aantal literaire prijzen die mede door de stem van jongeren worden uitgereikt. Rond deze initiatieven wordt meestal aantrekkelijk en opvallend promotiemateriaal voorzien. De websites waarop jongeren hun stem kunnen uitbrengen bieden vaak zeer overzichtelijke informatie over de genomineerde werken. Sterke multimedia smaakmakers. Beschouw deze literaire prijzen als een jaarlijks inzetbare en gebruiksvriendelijke manier om jongeren warm te maken voor het beste dat de adolescentenliteratuur vandaag te bieden heeft.

Prijs van de Jonge Jury , De Kleine Cervantes, Dioraphte Jongerenliteratuur Prijs, De Inktaap, Kinder- en Jeugdjury Vlaanderen,..

Maja Coltura (Locus)

Brussel, 30 maart 2011

Maja Coltura werkt als coördinator publiekswerking bij LOCUS, het steunpunt voor bibliotheken, cultuur- en gemeenschapscentra en het lokale cultuurbeleid. Ze focust op de thema's die met het publiek te maken hebben: marketing, kunst- en cultuureducatie, leesbevordering, aanbod en spreiding.... Voordien trok ze vanuit het Vlaams Centrum voor Openbare Bibliotheken de imago- en andere campagnes voor bibliotheken en werkte ze er de marketingstrategie voor de sector uit.

Wat betekent leesplezier voor Locus?
Wij onderschrijven ten volle het belang van leesplezier. Lezen is een vorm van cultuurparticipatie, een receptieve vorm van bezig zijn met Kunst en cultuur. Het verrijkt je horizon, geeft je een andere kijk op dingen, confronteert je met andere meningen, andere visies. Dat is belangrijk om je te kunnen ontplooien.
Er bestaan natuurlijk verschillende soorten leesplezier, afhankelijk van het moment van de dag, van het moment in je leven. Leesplezier beleef je ook niet alleen aan highbrowliteratuur: je mag ook wel eens genieten van een onnozel boekje of een fluttijdschrift. Ik vind het trouwens jammer dat men vaak zo polariserend denkt in 'goede boeken' en 'niet zo goede boeken'. Dat werkt averechts, denk ik. We moeten kinderen en jongeren stimuleren om overal van te proeven, zodat ze hun eigen weg kunnen vinden. En daarvoor lijkt leesplezier ons cruciaal. Als je dat plezier hebt leren kennen, stimuleert het je om meer dingen uit te proberen. Dat kan gepaard gaan met tegenslagen, maar misschien is het zoals met spruitjes eten.

Welke bedenkingen maakt u zich bij de PISA-resultaten?
Het lectuuraanbod is zo ruim en gaat zo veel richtingen uit, en toch blijkt het aan veel jongeren nog te weinig te appelleren. Is het aanbod dan toch nog altijd te klein? Bedient het maar een niche? Kennen de leerkrachten het niet genoeg? Doet de bib te weinig? Je kunt alleen maar gissen dat het met een samenloop van factoren te maken heeft.
Locus wil de complementariteit met de scholen benadrukken: de bib schuift vooral het leesplezier naar voor, de school legt de nadruk op technische leesvaardigheid en de literaire competenties .

Hoe kijkt u aan tegen het Rondetafelgesprek van 1 april?
Ik denk dat het heel belangrijk is dat daar een open debat kan worden gevoerd. Iedereen die met jongeren en kinderen bezig is, moet naar zichzelf durven kijken en zijn of haar verantwoordelijkheid opnemen. Dat geldt ook voor de bibliotheken: misschien gaan die niet altijd op de juiste manier om met jongeren? Iedereen vindt het erg dat kinderen en jongeren minder lezen, ondanks alle impulsen die we geven. Maar ook volwassenen lezen minder. Als in het gezin minder wordt voorgelezen, als in de media boeken nauwelijks aan bod komen, als leerkrachten het aanbod onvoldoende kennen: tja, dan ligt de oorzaak van het probleem niet bij de jongeren. Het komt erop aan keuzes te maken en die consequent door te zetten. Elk van de partners die daar rond de tafel zullen zitten heeft natuurlijk de beste bedoelingen. Maar vaak gaat het om losse initiatieven, die elkaar niet genoeg versterken.

Gaat Locus een aantal voorstellen doen op die rondetafelbijeenkomst?
Goh, heel concrete voorstellen hebben wij op dit moment niet. Ik denk ook niet dat wij als eerste aan zet zijn. Maar wij zijn absoluut bereid om mee te denken en mee te zoeken.

Kan Locus adviezen geven aan het onderwijs?
Dat is helemaal onze taak en onze expertise niet. Rond literatuuronderwijs zijn partners zoals Canon veel beter geplaatst. Wij staan zeker open voor samenwerking en we willen onze eigen initiatieven zo veel mogelijk openstellen voor anderen. Sinds kort hebben we een denktank leesbevordering: een groepje mensen dat tweemaandelijks samenkomt en inhoudelijk nadenkt. Dit najaar willen we een studiedag houden over de lokale afstemming. We willen leesbevordering bekijken in een bredere context van kunst- en cultuureducatie en nadenken over de rol die bibliotheken daarin kunnen spelen.

Ik hoor u zeggen dat Locus niet de kennis in huis heeft om leerkrachten didactisch te ondersteunen. Maar u hebt toch wel de expertise om leerkrachten meer vertrouwd te maken met het ruime actuele aanbod aan jeugdliteratuur?
Ja, dat denk ik wel. Op veel plaatsen gebeurt dat ook. Er zijn bibmedewerkers die op pedagogische studiedagen het nieuwste aanbod komen voorstellen. Heel wat bibliotheken hebben een stevige band met scholen, maar je merkt toch vaak dat alles van voren af aan opnieuw moet beginnen als de contactpersoon of de leerkracht de school verlaat. En bibmedewerkers vertellen ons ook wel eens dat leerkrachten hen wat meewarig bekijken, of dat ze defensief reageren als ze te horen krijgen dat ze de AVI-niveaus niet strikt moeten volgen en dat ze met non-fictie en strips misschien beter kunnen inspelen op wat kinderen interesseert.
Het begrip moet natuurlijk van beide kanten komen. Dat was ook het opzet van de website 'school en bibliotheek': scholen en bibliotheken meer inzicht geven in hoe ze denken en waar ze mee bezig zijn. Momenteel stimuleren we dat vooral door bibliotheken aan te moedigen het Dynamoplan van scholen op te vragen. Daaruit kunnen ze afleiden hoe een school tegenover kunst- en cultuureducatie staat en welke ondersteuning ze daarbij kan gebruiken. Het onderwijs beseft helaas niet altijd dat bibliotheken en cultuurcentra bereid zijn om met de scholen mee te denken en hen input te geven.

Waarom bestaat de website www.schoolenbibliotheek.be niet meer?
Die site heeft Locus samen met Canon Cultuurcel opgericht in 2004, maar ze bleek niet zo vaak bezocht te worden. Vooral de scholen lieten het afweten. We dachten dat het aan de geringe bekendheid lag en hebben toen extra promotie gevoerd. Maar dat had te weinig effect, en de voordelen van de site wogen niet op tegen de kosten. De informatie die op de site het meest werd geraadpleegd proberen we nu te ontsluiten via de LOCUS-site. Sowieso proberen we goede praktijken via alle mogelijke andere kanalen – Klascement, bijvoorbeeld – naar buiten te brengen.
De doelgroep van Locus is natuurlijk heel ruim en het lokale cultuurbeleid is een uitgestrekt terrein. We moeten onze activiteiten afbakenen en durven zeggen dat de communicatie met de scholen geen deel uitmaakt van ons takenpakket. Bij Canon heeft men op een gegeven moment de weg van het Dynamoproject gekozen, wat een zeer relevante keuze is. Misschien hebben ze het verhaal van 'school en bibliotheek' wat losgelaten of was het momentum van die site gewoon voorbij.

Dat de communicatie met de scholen niet in jullie takenpakket zit, verrast me wel enigszins. Leerkrachten zijn toch ook een doelgroep van de bibliotheken?
Van de bibliotheken wel, maar niet van Locus. Dat is het verschil. Met Locus moeten we het hele lokale cultuurbeleid ondersteunen: cultuurcentra, gemeenschapscentra en openbare bibliotheken, noem maar op. Wij kunnen de bibliotheken wel ondersteunen om naar scholen toe te stappen. Met Canon overleggen we over wat we allemaal kunnen doen. Maar Locus stapt niet zelf naar de scholen toe.
Wij stimuleren en ondersteunen, we brengen mensen met elkaar in contact, we zoeken partners waarmee we kunnen samenwerken: dat is onze rol. Ik vind het bijvoorbeeld jammer dat de Dagen van de Literatuureducatie niet meer bestaan: scholen en bibliotheken hadden elkaar daar gevonden. Nu organiseert Canon de DynamoDagen, studiedagen voor leerkrachten

over cultuureducatie. Vorig jaar herkenden de bibliotheken zich niet zo goed in het programma van die DynamoDagen. Dat hebben we aan Canon meegegeven, dus misschien wordt dat nog wel rechtgetrokken.

Sinds de overgang van VCOB naar LOCUS wordt leesbevordering ook in een breder kader geplaatst?
Ja, we beschouwen leesbevordering als een onderdeel van kunst- en cultuureducatie. De bibliotheken en cultuurcentra moeten hun werking meer op elkaar afstemmen en een gezamenlijk aanbod ontwikkelen. Dat is niet zo gemakkelijk, maar in sommige gemeenten lukt dat behoorlijk. Daar denkt men vanuit de brede vrijetijdsbeleving en neemt daar dan ook sport en jeugdwerk in mee. Natuurlijk hoeft niet iedereen die weg op te gaan, maar je merkt dat er vaak nog dikke muren staan tussen de verschillende vrijetijdsspelers. Bovendien moeten we ook verder durven kijken dan de projecten en campagnes: we moeten een strategische lijn uitzetten en bespreken wie op welke flank werkt.

Uit onderzoek blijkt duidelijk dat continuïteit nodig is: leesbevorderingsprojecten sorteren maar effect op lange termijn.
Ja, maar dat is natuurlijk ook een probleem van financiering. Onze maatschappij wil rendement op korte termijn, maar voor leesplezier, ontplooiing en educatie heb je langetermijndenken nodig.

Stimuleert Locus de bibliotheken om een driedeling te maken in de collectie?
In veel bibliotheken hebben ze die al: hier en daar hebben ze zelfs een aparte jongerenhoek. In het Fahrenheit-project hebben we samen met Stichting Lezen eens een studiedag georganiseerd voor bibliotheken die met jongeren aan de slag wilden. Daar was toen veel belangstelling voor. Blijkbaar leeft dat toch wel. Tenslotte is de adolescentenliteratuur de afgelopen jaren sterk geëvolueerd.

Ik las in een Nederlands rapport het advies om 'slapende klanten' aan te schrijven. Hoe staan jullie daar tegenover?
Wij promoten dat actief! De afhakersactie is een idee van onderzoeker Cedric Stalpers. Hij stelde het volgende vast: als je mensen die al 6 maanden niet in de bib zijn geweest een briefje stuurt, reageert 20 procent daarop. Als je geen herinnering stuurt, keert slechts 6 procent spontaan terug. Als je je lenersbestand wat wilt activeren, moet je dus regelmatig een briefje sturen.

Heeft dat een concreet initiatief opgeleverd?
Twee jaar geleden hebben we de bibliotheekweek benut om een afhakersactie te lanceren. In die week willen we altijd met een positief imago naar buiten komen en hebben we traditiegetrouw ook een presentje voor de bibleden. Twee jaar geleden kregen ze een verjaardagskalender met de geboortedata van allerlei auteurs en andere kunstenaars. De bibliotheken kregen van ons het sjabloon van een verjaardagsbrief, zodat ze een selectie van hun leden konden aanschrijven. Gewoon een fijne brief: *gefeliciteerd met uw Verjaardag! Wist u dat u op dezelfde datum jarig bent als auteur x of componist Y ? Misschien moet u in de bib eens komen proeven om te weten of jullie gelijkgestemde zielen zijn!* Met die brief konden afhakers bij hun volgende bezoek dan zo'n kalender krijgen.

Ik hoorde toevallig dat ze in O.B. Beveren die brief nog altijd gebruiken.
Fijn om te horen. Sommige bibliotheken hielden ermee op omdat de respons tegenviel. Maar misschien moet je nu en dan eens experimenteren met de toon of de inhoud van de brief of met de selectie van de leden die je aanschrijft. We vinden het jammer dat zelfs zo'n kant-en-klare formule iets eenmaligs blijft. Publiekswerking werkt alleen als je er structureel op inzet.

Met projecten zoals Publieke Werken proberen jullie daarin verandering te krijgen?
Daarmee willen we openbare bibliotheken en cultuur- en gemeenschapscentra ondersteunen om hun marketing en management door te lichten en te versterken. We zijn vertrokken van 7 uitdagingen waar de bibliotheek mee te maken krijgt: digitalisering, de uitstroom van bibperso-

neel, enzovoort. Het hele traject begint met een zelfevaluatie: is jouw bibliotheek klaar voor die 7 uitdagingen? Die evaluatie levert je een rapport op met sterke en zwakke punten. En dan koppelen we daar een opleidingstraject aan, met bijvoorbeeld een driedaagse over verandermanagement. Ook de provincies bieden een aantal instrumenten aan voor dat traject.
Zelf denk ik dat veel bibliotheken gevangen zitten in een mallemolen van dagelijkse beslommeringen en administratie. Ze komen er niet meer toe om eens wat afstand te nemen en na te denken.

Over de meeste dingen die wij organiseren – de Bibliotheekweek, bijvoorbeeld – horen we dat mensen er met veel enthousiasme mee aan de slag gaan. Sommigen vinden dat het nog meer kant-en-klaar zou mogen. Maar dat kunnen we niet zonder betuttelend te worden en keuzes te maken die lokale bibliotheken zelf moeten maken. Elke bibliotheek moet immers nadenken over wat er in de lokale context nodig is. Dat kan hetzelfde zijn als in je buurgemeente, maar het kan ook iets totaal anders zijn. Met Publieke Werken proberen we hen daarom wakker te schudden. Die zelfevaluatie werkt in veel gevallen als een eyeopener.

Glossen

BIBNET

Bibnet is een projectorganisatie van de Vlaamse Overheid die er voor wil zorgen dat bibliotheken ook in een digitale omgeving een meerwaarde kunnen betekenen voor hun publiek. Bibnet beseft namelijk dat de beschikbare digitale diensten interessant kunnen zijn voor scholen en jongeren. Als de lokale bibliotheken en de scholen nauwer en structureler samenwerken, kan dat voor beide partijen voordelen opleveren. Tot nu toe is die samenwerking vaak afhankelijk is van individuen met specifieke contacten of van tijdelijke projecten. Daarom heeft Bibnet sinds februari 2011 een medewerker Jeugd en Onderwijs aangesteld: Koen Vandendriessche. Zijn belangrijkste opdracht bestaat erin *'te onderzoeken wat de digitale bibliotheek te bieden heeft voor het onderwijs en vervolgens (met de juiste partners) een project uit te werken daarvoor'*.

Op mijn verzoek schreef Vandendriessche een toelichting over het opzet en de voortgang van het nieuwe initiatief [24]. Het project kreeg als werktitel 'De bib op school' en richt zich in eerste instantie op secundaire scholen. Centraal staat de toegang tot digitale en de fysieke bronnen.

Voor de school is de bibliotheek vooral een toegang tot goedkope, kwalitatieve en betrouwbare bronnen. Die omvatten zowel de fysieke collectie als de digitale bronnen – de catalogus, de Mediargus-persmappen, de Bibliotheek der Nederlandse Letteren en DigiLeen. Bibnet beseft dat toegang geven tot bronnen niet meer volstaat. Koen Vandendriessche: *'Om betekenisvol aan de slag te gaan met het rijke aanbod van de bibliotheek is omkadering nodig: ondersteuning, stimulans en toelichting.'* Daarom focust het project op drie mogelijke vormen van samenwerking rond deze bronnen: logistieke ondersteuning, leesbevordering en mediawijsheid.

Het project 'De bib op school' wil scholen ondersteunen, maar ze niet in een keurslijf stoppen. Daarom zet Bibnet in op maatwerk, schrijft Koen*: 'Elke bibliotheek en elke school heeft eigen behoeften en mogelijkheden en samen hebben ze vaak een unieke voorgeschiedenis van samenwerking. Daarom beslissen de bibliotheken en de lokale scholen samen, en in samenspraak met eventuele lokale coördinerende partners, waarop ze prioritair in willen zetten (en waarop niet). Deze beslissing gebeurt in functie van de mogelijkheden van de bibliotheek en de wensen en behoeften van de scholen'*.

Ondertussen is de onderzoeksfase afgerond. De projectaanpak wordt momenteel doorgenomen met mogelijke partners, mensen uit het onderwijsveld – leerkrachten, ICT-coördinatoren, directies – en met de bibliotheken. De eerste reacties zijn alvast heel positief.

Persoonlijk vind ik dit nieuwe 'Bib in de school'-project hoopgevend: het breit een sterk vervolg aan de afschaffing van de site schoolenbibliotheek.be. De bib kan nu – vanuit haar focus op het leesplezier en het brede aanbod – opnieuw werk maken van het ontsluiten van de rijke verzameling praktijkvoorbeelden.

[24] Bron: Koen Vandendriessche, projectmedewerker Bibnet, persoonlijke communicatie, 31 mei 2011.

DE JONGERENBIBLIOTHEEK

In 2009 deed de Nederlandse studente moderne letterkunde Marieke Deinum een onderzoek naar het lees- en leengedrag van jongere bibliotheekleden (15 tot 17 jaar) uit Groningen. Men had geconstateerd dat er zeer weinig jongeren de bib bezochten. Uit onderzoek van Deinum bleek dat te maken te hebben met het boekenaanbod voor adolescenten. Deinum zocht een antwoord op twee onderzoeksvragen: (1) Verloopt de overgang van C-boeken naar volwassenenliteratuur in de bibliotheek problematisch? Zo ja, hoe komt dat dan? (2) Zou een afdeling tussen jeugd en volwassenen in, een zogenaamde cross-overafdeling, zinvol zou kunnen zijn ? En hoe kan die in de bibliotheek van Groningen gestalte krijgen? Deinum deed de volgende vaststellingen:

- 'Er zijn wel degelijk geschikte en interessante boeken voor adolescenten, maar ze zijn slecht vindbaar.' De situatie ter plaatse wees uit dat adolescentenromans – zoals die van Chambers en Moeyaert, met adolescenten als hoofdpersonages en met een thematiek die bij die leeftijdsfase past – zich (zoals in veel andere bibliotheken) bevinden bij de C-boeken op de jeugdafdeling. Uit de leengegevens van de bib van Groningen blijkt echter dat jongeren na hun vijftiende vooral de volwassenenafdeling bezoeken. 'Op deze manier lopen jongeren de adolescentenboeken dus mis.' (Deinum, 2010, p. 4)
- 'De afname van leesplezier en het lenen van boeken onder jongeren, maakt duidelijk dat een jongerenbeleid voor bibliotheken noodzakelijk is.' Maar wie een jongeren*hoek* creëert, met een ontmoetingsruimte en met aandacht voor onder meer gamen en muziek mag de boekbemiddeling niet uit het oog verliezen. Men moet ervoor zorgen dat jongeren geschikte boeken ook effectief kunnen vinden. En daar leent het concept van een jongeren*afdeling* met cross-overkasten zich het beste toe. Een duidelijke en aantrekkelijke vormgeving is daarbij van belang. (Deinum, 2010, p. 4)

De producenten

'Literatuur is de gedachte van iemand die alleen is terwijl hij ze formuleert, gericht aan iemand die ook alleen is terwijl hij ze leest: twee keer opperste concentratie.'[25] Dimitri Verhulst

Geen leesplezier zonder schrijvers en uitgevers. Met jeugdauteur Edward van de Vendel en podiumdichter Stijn Vranken besprak ik de rol die leesplezier in hun eigen leesbiografie heeft gespeeld. Als ze nu zelf een verhaal of een gedicht schrijven – maken ze zich dan een voorstelling van het leesplezier dat jongeren zouden kunnen ervaren? Voelen ze zich sterk betrokken bij de leefwereld van jongeren? Vinden ze het belangrijk dat hun werk toegankelijk is? Denken ze zelf na over strategieën om 'afhakers' weer aan het lezen te krijgen? Vinden ze voorlezen aan adolescenten een zinvolle leesbevorderingsmethode? Welke rol kan de bibliotheek volgens hen spelen om het leesplezier van jongeren te vergroten?

Uitgevers zorgen ervoor dat het boek bij de lezer terechtkomt. Belle Kuijken van uitgeverij Querido licht toe hoe ze het manuscript van een adolescentenroman beoordeelt. Welke inhoudelijke en literaire criteria gebruikt ze? Welke leeftijdsafbakening hanteert Querido voor jeugdboeken en adolescentenromans? Valt literaire kwaliteit gemakkelijk te verzoenen met commerciële haalbaarheid? Besteden de media volgens haar wel genoeg aandacht aan adolescentenliteratuur? Welke impact hebben literaire bekroningen en mond-tot-mond reclame? Voert ze als uitgever promotie naar scholen en bibliotheken?

[25] : Bron: notitieboekje *Lezen nu en nog heel lang* (Stichting Lezen)

Edward van de Vendel (jeugdauteur)

Gent, 24 maart 2011

Edward van de Vendel is een van Nederlands meest bekende jeugdauteurs. In 15 jaar tijd publiceerde hij maar liefst 50 titels. Verscheidene daarvan werden bekroond met een Gouden Zoen, een Zilveren Griffel , een Vlag en Wimpel en De Woutertje Pieterse Prijs. Ook in de Vlaamse bibliotheken en boekhandels vind je zijn prentenboeken, kinder- en jeugdpoëzie, adolescentenromans en non-fictie. Enkele succesrijke werken zijn: Superguppie, *met Fleur van der Weel (2003),* Opa laat zijn tenen zien *met Floor De Goede (2008) en* De dagen van de bluegrassliefde *(1999). Recent verschenen* De duif die niet kon vliegen *en* Het lekkere van pesten.

Mr. van de Vendel, zat die liefde voor boeken er bij u van jongs af aan in?
Als kind heb ik niet zo veel gelezen, maar dat is wel losgebarsten toen ik 13, 14 jaar was. Ik ben opgegroeid in een heel klein en vrolijk dorpje, maar op mijn 12de ben ik naar een school in de grote stad gegaan. Het eerste jaar op die school vond ik natuurlijk verschrikkelijk. Volgens mij ben ik toen beginnen lezen omdat ik me verdwaald voelde. Ik wist al heel vroeg dat ik later het onderwijs in wilde, net zoals mijn vader. Geleidelijk is een dubbele stroom van leesplezier ontstaan. Enerzijds was er de volwassenenliteratuur die we moesten lezen voor school – en we werden echt gestimuleerd om eigenzinnige keuzes te maken. Anderzijds bleef ik ook kinderboeken en adolescentenromans lezen omdat ik wist dat ik later in de basisschool wilde gaan lesgeven.

Dat was begin jaren '80?
Ja, en ik heb het gevoel dat ik met het genre van de adolescentenroman ben meegegroeid. Ik heb echt heel erg veel verslonden. Sommige boeken maakten zoveel indruk op me dat ik zelfs fysieke reacties kreeg: dan zat ik bijvoorbeeld te trillen terwijl ik las. Ja, leesplezier was heel erg aanwezig.

Zou u kunnen omschrijven welke functie lezen toen voor u had?
Ik denk dat lezen vooral een uitgestrekt veld van mogelijkheden opende. Het liet me ontdekken dat er zo enorm veel verschillende levens waren! Ik las ook veel vertaalde boeken. En wat toen ook een aanvang heeft genomen, is die oneindige troost die van boeken uitgaat. Je kunt heel oud worden, maar er blijven altijd nieuwe, mooie boeken om te lezen. Het besef dat die schuilplaats er altijd zal zijn is ongelooflijk prettig. Dat was een belangrijke ontdekking voor me – naast het feit dat ik bijna echt leerde éten van de taal.
Op school moesten we onze eigen leeslijst samenstellen met 25 romans – de helft van vóór, de helft van nà 1900. Ik vond dat het boeken moesten zijn die echt bij mij hoorden. Daarom ging ik op zoek naar titels die de anderen niet hadden. Het was een manier om mijn identiteit te vinden en te bevestigen.

Maakt u zich een voorstelling van het leesplezier dat jongeren in uw poëzie en jeugdromans vinden?
Toen mijn eerste jeugdroman verscheen, *De dagen van de bluegrassliefde*, had ik niet zo'n scherp beeld van mijn publiek. Maar ik heb toen heel erg veel mails en brieven van lezers gekregen. Van al mijn boeken heeft dat eerste de meeste reacties uitgelokt. De algemene strekking van die brieven was: *'Dat boek dat u hebt geschreven gaat over mij!'* Sommige lezers schreven me letterlijk *'Ik ben die jongen, ik ben Tycho!'* Of: *'Hoe gaat het nu met hem?'* Die reacties maakten me duidelijk dat een boek pas werkelijk geslaagd is als de lezers het van je afnemen, het zich eigen maken. Wat mij betreft, zit daarin ook het grootste leesplezier dat je

jongeren kunt geven: als je ervoor kunt zorgen dat ze het gevoel krijgen 'dit ben ik'. Zoals ik vroeger zelf ook op zoek was naar boeken waarmee ik – als je ze allemaal op een rijtje kon zetten – anderen kon vertellen wie ik was. Zodra je dat tot je hebt laten doordringen, krijg je als schrijver natuurlijk ook een enorme verantwoordelijkheid in de schoot geworpen. Vanaf die eerste brieven wist ik dat je met een boek een soort solidariteit met jongeren kunt laten zien. Terwijl ik dat nooit van tevoren had gepland. Dat is mooi, maar het legt ook een verantwoordelijkheid op je schouders: ik vind dat ik moet uitkijken dat ik geen flauwekul maak.

Hoe zorgt u daarvoor? Waar let u op als u een boek schrijft?
Wat ik het leesbelang noem, dat heeft voor mij te maken met het feit dat je personages maakt die zo echt zijn dat op zijn minst een bepaalde groep jongens of meisjes zich ermee kan identificeren. Dat heeft dan met geloofwaardigheid te maken, met aandachtig om je heen kijken ook. Als je over jongeren van nu schrijft, moet je weten wat ze doen, wat er in hen omgaat. Het gaat er niet om dat je het juiste jongerentaaltje gebruikt of de juiste game noemt, maar je moet er wel voor zorgen dat er een kloppend hart in die boeken zit. Dat het boek ademt.

Volgens mij is het voor jongeren belangrijk dat een boek spannend, grappig en echt is. Ikzelf vind die drie dingen ook belangrijk, maar in een andere volgorde: 'echt' is voor mij het allerbelangrijkste criterium. Maar voor de rest ben ik het met ze eens. Je moet er altijd voor zorgen dat een boek zeker 2 van die 3 elementen bevat. Als schrijver vind je natuurlijk ook dat de stijl goed moet zitten en dat je origineel moet zijn, dat soort dingen. Maar voor jongeren staat dat op het tweede plan. 'Echt' moet een boek altijd zijn, ook al schrijf je over kabouters in de 13 de eeuw: dan moet het binnen die setting toch weer geloofwaardig zijn

Sommige recensenten hechten naast literaire kwaliteiten ook belang aan de toegankelijkheid van een boek. Pjotr Van Lenteren vindt dat literaire prijzen vaak naar boeken gaan die volgens hem te moeilijk zijn voor de beoogde doelgroep.
In 2006 had ik de eer om de Annie M.G. Schmidtlezing te geven. Toen heb ik het gehad over Bart Moeyaert aan de ene kant en Francine Oomen – die ik overigens ook heel goed vind – aan de andere kant. Ze schrijven heel erg verschillend, maar allebei creëren ze personages die herkenbaar en geloofwaardig zijn, hetzij bij een grote groep (Oomen), hetzij bij een wat kleinere groep (Moeyaert). Dat het ene boek misschien wat moeilijker is, maakt eigenlijk niet uit: je voelt dat er leven in zit, dat het waar is wat er staat. Als je dat kunt bereiken heb je bovendien een veel groter handvat om jongeren leesplezier te bezorgen.

Uw Annie M.G. Schmidtlezing was bovendien een warm pleidooi voor meer betrokkenheid bij de leefwereld van jongeren?
Ja, en ik vond dat ik het niet bij een pleidooi mocht houden maar ook zelf een initiatief moest nemen. Ik heb toen nagedacht over een formule die goede schrijvers dwingt om heel dicht bij de jongeren van nu te komen. Zo is de Slash-reeks ontstaan. Vlaamse en Nederlandse auteurs engageren zich om het levensverhaal van een bijzondere jongere als basis te gebruiken voor een jeugdroman. Naam en foto van die jongere komen ook op het omslag. De Slash-reeks bestaat nu 5 jaar en er zijn inmiddels al 10 boeken verschenen, van auteurs als Lydia Rood, Bibi Dumon Tak, Jan Simoen en Mirjam Oldenhave..

Denkt u dat voorlezen aan jongeren een zinvolle leesbevorderingsmethode is?
Ik vond het vroeger jammer dat alleen op de basisschool werd voorgelezen en dat het daarna ophield. Ik kom nu veel leraren tegen die het wel blijven doen – dat zijn natuurlijk de leukere leraren. Voorlezen is zo belangrijk. Er zijn verschillende voordelen aan verbonden: als iemand je voorleest, is dat een heel intieme aangelegenheid, maar omdat het voor de hele klas is, hoef je je daar niet voor te schamen. En de leerlingen vinden het natuurlijk heerlijk: ze krijgen het

gekke idee dat ze intussen niets hoeven te doen. De leraar moet natuurlijk goed kunnen voorlezen en de voorgelezen boeken zorgvuldig kiezen. Het kwalijke vind ik dat leraren vaak alleen de boeken voorlezen die ze zelf nog van vroeger kennen. Dat is verschrikkelijk. Veel leraren zijn gewoon niet op de hoogte van wat er nu wordt geschreven.
Ik las onlangs over een onderzoek naar de bekendheid van een aantal jeugdboeken die literaire prijzen hebben gehad. Daaruit blijkt dan dat zowat 90 procent van de docenten die namen niet kent. Je mag toch hopen dat leerkrachten weten dat er zoiets als literaire jeugdboeken bestaan. Vaak kennen ze alleen Carry Slee of Marc De Bel, maar hebben ze nog nooit iets van Bart Moeyaert of Marita De Sterck gelezen!

Als een van de bekendste Nederlandse jeugdauteurs wordt u wellicht regelmatig uitgenodigd in scholen. Ontdekt u daar dan boeiende praktijkvoorbeelden van literatuureducatie?
Op een aantal scholen in Nederland zijn er leesclubs en dat is echt geweldig. Ze bestaan op basis van vrijwilligheid en zijn toch vrij populair. Leerlingen en docenten lezen er na schooltijd samen een boek. Het is fantastisch als je die leeftijden kunt mixen. In Oostenrijk bezocht ik scholen waar jongeren die veel lezen in een literaire jury zitten. Jaarlijks kennen ze een prijs toe: ze gaan dus eigenlijk zelf canoniseren. Het is jammer dat we zoiets in Nederland niet hebben. Onze Dioraphte Jongerenliteratuurprijs – voorheen Grote Jongerenliteratuurprijs – bestaat nu twee jaar. Maar ik vind dat de jury zou moeten bestaan uit jongeren die veel lezen, en niet uit politici van zestig.
Een slecht voorbeeld was dan weer een school waar leerlingen werden verplicht om elk jaar zo'n goedkoop boekenpakket met 5 herdrukken te kopen. Daar zat ook mijn boek bij, dus dat was op zich wel leuk. Maar hun leeslijst voor dat jaar bestond uit die 5 boeken en niets anders. En dan krijg ik natuurlijk mailtjes van scholieren die klagen: 'Dit boek is te dik! Kunt u zeggen wat het thema is?' Ja, dan heb ik liever niet dat ze mijn boek lezen. Het is heel wat anders als de docent zegt dat ze 5 boeken moeten lezen, maar meteen ook het hele jaar door vertelt over de boeken die hij zelf fantastisch vindt.
Je hebt scholen waar jongeren geen jeugdboeken mogen lezen en scholen die daar veel aandacht aan besteden. Het is echt wisselend.

Wat is uw belangrijkste aanbeveling voor openbare bibliotheken?
Ik zou als bibliotheek veel meer samenwerken met bekende mensen die populair zijn bij jongeren en hen laten vertellen welke boeken ze goed vinden. Het Vlaamse Fahrenheit- project met *De Weddenschap* is daar een prachtig voorbeeld van. In Nederland heb je nu het project *Lezen met de sterren*, dat wordt georganiseerd door literair productiehuis Wintertuin. Daar kunnen jongeren hun leeservaringen delen met hun favoriete ster – een rapper, een actrice, een presentator. Die sterren komen dan zelf ook hun favoriete boeken presenteren.

Glossen

Solidariteit

'Vanaf die eerste brieven wist ik dat je met een boek een soort solidariteit kan laten zien met jongeren.'
Als antropologe en jeugdauteur maakt ook Marita De Sterk duidelijk dat deze solidariteit met jongeren geen overbodige luxe is. De fase tussen puberteit en volwassenheid wordt immers gekenmerkt door psychische, sociale en culturele groei. Dat gaat onontkoombaar gepaard met 'vlijmscherpe ervaringen en emoties, ultieme dromen, intensiteit en pathetiek, absolute waarden en betekenissen'. (De Sterck, 1997, p. 80)

Herkenning

- *'Het grootste leesplezier dat je kan bereiken bij jongeren is als zij het idee hebben "dit ben ik!"* ' -
In hun studie *Waarom is lezen plezierig* besteden Tellegen en Frankhuizen (2002) aandacht aan de leesmotivatie, leesaandacht en leesbeleving van kinderen, jongeren en volwassenen. Een van de aspecten die zij onder de loep nemen, zijn emoties bij zelforiëntatie: herkenning en bewondering (2002, p.81). Mensen vergelijken zich met anderen en dat draagt bij tot hun zelfkennis. Boeken lenen zich daar uitstekend toe. Personages worden immers niet alleen sprekend en handelend opgevoerd, maar ook de gedachten die personages hebben, kunnen worden beschreven.

Uit hun onderzoek konden de auteurs niet afleiden bij hoeveel leerlingen herkenning daadwerkelijk bijdraagt tot zelfkennis. Maar volgens Tellegen en Frankhuizen (2002, p. 83) is het wel duidelijk dat mensen tijdens het herkennend lezen zelforiënterende ervaringen kunnen hebben. Uit het commentaar van de respondenten blijkt bovendien dat herkenning bijdraagt tot het leesplezier.
Ook bewondering is een zeer frequent verschijnsel. Zowat driekwart van de leerlingen zou zo dapper willen zijn als iemand in een boek. Dat uit zich in de hoge scores die stellingen als 'Ik zou willen worden als iemand in een boek. Ik zou willen durven wat iemand in een boek doet' krijgen. Wanneer personages als voorbeeld worden beschouwd, ontdekken jongeren rolmodellen in de verhalen die ze lezen.

Querido adolescentenromans

Dat Edward van de Vendel voor zijn jeugdromans vanaf het begin bij uitgeverij Querido zat, kan je nauwelijks toeval noemen. Sinds halverwege de jaren '90 verschijnen bij Querido literaire adolescentenromans voor jonge mensen vanaf 15 jaar. Het genre werd krachtig ingezet door het debuut van Aidan Chambers: *Breaktime* (1979). Querido typeert dit 'nieuw soort boeken' in 1998 als volgt:
'*Deze boeken hebben een sterk verhalend karakter. Ze vertellen met een heftigheid over mensen en over hun wereld die op de een of andere manier het begrip van de lezers voor zichzelf, voor de mensen en de wereld om hen heen vergroot. Dat maakt ze bij uitstek geschikt voor jonge lezers, voor wie hun hele omgeving en het sociale spel nog nieuw is. Het zijn vaak boeken die, zonder in het minste of geringste belerend te zijn, 'levenservaring' aandragen. Dat doet aan de volwassenheid van de boeken niets af, noch aan de literaire kracht of speelsheid ervan*.' (De With, 2005, p. 6)

ANNIE M.G. SCHMIDTLEZING

Sinds 2000 organiseert IBBY Nederland de Annie M.G. Schmidtlezingen. Deze jaarlijkse lezing wordt georganiseerd in het kader van de Annie M.G. Schmidt-leerstoel voor kinder- en jeugdliteratuur die sinds 1998 bekleed wordt door professor Helma van Lierop-Debrauwer.
Met de lezingen wil men de kritische reflectie op de kinder- en jeugdliteratuur stimuleren. '*Het perspectief is daarbij niet dat van de criticus of de wetenschapper, maar dat van de auteur. Voor het beeld van de jeugdliteratuur is het van groot belang dat auteurs zich laten horen en hun positie bepalen'* (persoonlijke communicatie, Toin Duijx, secretaris IBBY-Nederland, 30 mei 2011).

De volgende bekende auteurs uit Nederland en Vlaanderen hebben de lezingen verzorgd: Imme Dros 2000, Bart Moeyaert 2001, Joke van Leeuwen 2002, Anne Provoost 2003, Peter van Gestel 2004, Paul Biegel 2005, Edward van de Vendel 2006, Rita Verschuur 2007, Gerda Dendooven 2008, Sjoerd Kuyper 2009, Marita de Sterck in 2010 en Floortje Zwigtman op 26 mei van dit jaar.

In zijn Annie M.G. Schmidtlezing (2006) zei van de Vendel:
'*Aangenomen dat wij schrijvers een speciale interesse voor het leven van jonge mensen hebben, voor hun hartstocht en hun eerste botsingen met liefde, vriendschap, pijn en verdriet. Blijft het toch verbazend hoe mondjesmaat de werkelijke, huidige wereld van jongeren tot onze boeken doordringt*.' Hiermee pleit van de Vendel niet voor het kommer-en-kwelboek zoals dat floreerde in de jaren '70. Hij droomt vurig van meer goed geschreven jeugdromans, 'met dunne of dikkere wortels in de realiteit'. (*Literatuur Zonder Leeftijd*, jrg, 2006, nr. 71, p. 126)

GRAPHIC NOVEL

Vrouwen zijn de baas van de wereld (en ik heb het bewijs)
Onder deze titel zal uitgeverij De Eenhoorn dit najaar (2011) de eerste graphic novel van Edward van de Vendel publiceren. De historiek van het boek is bijzonder. In 2007 ging het Vlaamse kunstenaarscollectief De Dagen een artistiek samenwerkingsverband aan met tolken Vlaamse gebarentaal, jeugdauteurs, fotografen en enkele leerkrachten van de Speciale Beroepsschool Emmaüs, een school in het Bijzonder Beroepsonderwijs voor dove en slechthorende jongeren. Samen bedachten ze het experimenteel leesbevorderingsproject LUISTEROGEN, dat dove, allochtone jongeren (16 – 19 jaar) laat genieten van een spannend verhaal en hen tegelijk nieuwe woorden aanleert in het Nederlands en de Vlaamse Gebarentaal.

Ook van de Vendel werd gevraagd. Toen hij de jongeren vroeg waar het verhaal volgens hen over moest gaan, luidde het antwoord: zwarte BMW's en vrouwen! (Van de Vendel zei dat in een interview met Griet Pauwels in de Gentse stadsbibliotheek, 24 maart 2011) Dus dat deed hij dan ook. Fotograaf Mich vanden Berghe zorgde voor grappige, eigentijdse foto-illustraties en naar goede LUISTEROGEN-traditie mondde het project uit in een nieuwe kamishibai-vertelling.
Uitgeverij De Eenhoorn (die al jaren de prentenboeken van van de Vendel uitgeeft) heeft nu besloten om het verhaal als graphic novel op de markt te brengen voor jongeren die niet van lezen houden. Striptekenaar en illustrator Serge Baeken zal instaan voor het grafische werk.

MOEILIJKE LEZERS 1

Het is niet de eerste keer dat van de Vendel zich richt op een bijzondere groep
Met *Opa laat zijn tenen zien* (Querido, 2008) en *Draken met stekkers* (Querido, 2010) bracht hij samen met Floor De Goede (ill.) een nieuw genre op de markt: stripgedichten. Beide bundels werden zowel door publiek als door literatuurcritici vol lof onthaald. Hij ontving er dan ook een Zilveren Griffel (2009) voor. De 2de bundel werd op de Stripdagen (Houten, Nederland) bekroond tot Album van het jaar in de categorie Jeugd (2010).
Sofie en de pinguïns (Querido, 2010) is dan weer een kinderboek voor 8-plussers, met non-fictie-gedeeltes (tekeningen van Floor de Goede en fotostrips van Ype + Willem). Van de Vendel baseerde zich hier op elementen die van de Geronimo Stilton-reeks zo'n succes hebben gemaakt. Kinderen vinden het leuk om extra's in een boek te vinden: landkaartjes, een kleine quiz, grappen, ... Overigens vindt van de Vendel het jammer dat de Stilton-reeks in Vlaanderen zo negatief wordt bekeken: '*Dat is een trieste ontkenning van de hartstocht waarmee kinderen deze boeken lezen. Die liefde voor dat personage heeft een reden. Je moet die boeken lezen en bekijken. En inderdaad, ik vind ze ook niet goed. Maar ik vind ze er wel heel kleurrijk, vol en groots uitzien. En dat past veel meer bij de games die kinderen spelen. [...] Een boek moet altijd een potentieel lievelingsboek van iemand zijn. Dat is waar je voor moet werken, vind ik*.' (interview, 24 maart 2011)

Stijn Vranken (podiumdichter)

Antwerpen, 23 maart 2011

Stijn Vranken is een Antwerps dichter. Hij was medeoprichter van De Sprekende Ezels, een maandelijks terugkerende poëzieavond (een 'chaopoëtisch maandverband'). Hij is ook medeoprichter van Stichting Zondag!, een vereniging die sinds de lente van 2004 gelijkaardige podia onder de vleugels neemt. In 2008 verscheen zijn eerste gedichtenbundel Vlees mij! *bij Meulenhoff/Manteau. In 2010 volgde – in samenwerking met illustratrice Sabien Clement - het jeugdboek* Aaron Holsters, de restauratie van een droom *bij De Eenhoorn. In 2011 verscheen bij De Bezige Bij zijn tweede gedichtenbundel* Wees Gerust, maar niet hier.

Vorige week bracht je gedichten op het podium tijdens de uitreiking van De Inktaap. De zaal vol jongeren hing onmiskenbaar aan je lippen. Herken je jezelf in dat publiek van jonge boekliefhebbers?
Als kind was ik een absolute boekenmijder. Ik kon me niet concentreren op een boek en had het gevoel dat ik mijn tijd verdeed door andermans verhalen te lezen. Ik las wel strips omdat mijn broer die verzamelde. Een strip is een soort cocon waar je inkruipt – je weet dat je er een uurtje later klaar mee bent.
Op school probeerde ik op alle mogelijke manieren de verplichte literatuur te ontwijken. Zo kregen we bv. de opdracht om *In de ban van de ring* te lezen, een drama voor wie niet graag leest. Ik las de strip en behaalde ook nog een goed cijfer omdat ik de enige was die het globale plaatje begreep. *(lacht triomfantelijk)* Ik deed Latijnse en hield wel van opstellen schrijven, maar ik kon me nooit verliezen in een boek. De drempel waarop ik vastliep, was ikzelf.
De goesting kwam er pas toen ik 19 was en toegaf aan het boek *Zen en de kunst van het motoronderhoud* van Robert Pirsig, omdat mijn leraar Nederlands me daar al 3 jaar mee achtervolgde.

Je bent dus het levende bewijs dat leesplezier ook op latere leeftijd kan ontkiemen?
Ja, sinds mijn twintigste geniet ik mateloos van literair werk en non-fictie. Non-fictie kan ik vooral waarderen omdat het me verrassende zienswijzen laat zien. Wetenschap doet dat natuurlijk heel erg. We mogen dan wel ondergedompeld zijn in wetenschap maar eigenlijk weten we nauwelijks wat er in de frontlinie gebeurt. Is er iets plezierigers dan ongelijk te krijgen? Dan te merken dat iets niet is zoals je had gedacht? Ik hou van non-fictie omdat ze regelmatig mijn kijk op de werkelijkheid door elkaar schudt. De essentie van leesplezier ligt daar: in de uitdaging steeds nieuwe perspectieven te ontdekken.

Maar van romans kan je ook genieten?
Daar ervaar ik het plezier van de esthetiek van taal. Dat mag voor mij een zo fysiek mogelijke beleving zijn. Bij Erwin Mortier beleef ik die bijvoorbeeld. En bij Nabokovs *Lolita*, waar de zinnelijkheid van de openingszin eigenlijk het hele boek door blijft zinderen. Als ik een roman lees wil ik in een soort roes terechtkomen, wat ik vroeger dus niet kon. Die roes wordt ten dele veroorzaakt door de taal, de verwoording, maar ook door het verhaal. Ik hou bijvoorbeeld heel erg van de gedichten van Peter Verhelst, maar de romans die ik tot nu toe van hem gelezen heb – *Zwellend fruit* en zo – liggen me wat minder. Hij schrijft het verhaal zo poëtisch op dat het me een beetje hindert: ik heb een slecht geheugen en dat poëtische verhaal wordt in mijn hoofd dan een hele brij...

Hoe verklaar je het leesplezier dat adolescenten in je poëzie vinden?
Als ik dat zou kunnen verklaren zou ik weten hoe het werkt. Het hangt natuurlijk ook af van wat jongeren zoeken. Voor een deel hou ik nog wel contact met wat jongeren bezighoudt. Wat misschien ook betekent dat ik het wat uitstel om contact te maken met wat volwassenen be-

zighoudt! (*lacht*) Die 'state of mind' verbindt me misschien wel met hun levensmoment.
Ik blijf ook heel erg gefascineerd door het heel directe en kleine van mensen. Niet door de grote sociologische bewegingen, maar door het hier en nu. Dat is iets wat ook jongeren bezighoudt: je komt stilaan te weten wie je bent, je wordt langzaam volwassen en begint relaties aan te gaan. Met dat relationele zijn ze natuurlijk heel intensief bezig.

Zouden ze een stuk identificatie in jouw werk vinden? Je geeft meer vragen dan antwoorden.
Ja inderdaad, nu je het zegt. Ik vind ook al die dingen niet evident: mensen, vriendschappen, heel dat conflict tussen lichaam en geest, engagement en verlangen. Ik kàn het ook niet evident vinden, tot grote ergernis van sommige mensen. (*lacht*) Voor jongeren is dat net iets waarmee ze beginnen te experimenteren: wat verwachten mensen van mij, hoe speel ik daarop in, enzovoort... Volwassenen belanden gemakkelijker in een patroon waarin alles vanzelfsprekend lijkt.

Je kiest daarbij voor een lichte, soms scherpe, vaak ironische taal, zonder jezelf serieus te nemen.
Hoe zou je dat ook kunnen! Ik vind het echt wezenlijk absurd om jezelf serieus te nemen. Wat ik maak, neem ik natuurlijk wel serieus, maar dat zit altijd ingebed in relativiteit. Wij cultiveren illusies. Dat is een biologische strategie. De hoogmoed van de mens vind ik iets enorm bevreemdends. Je zou kunnen zeggen dat mijn principiële onderstroom fatalistisch is. Ik denk dat we als mensen niet goed bezig zijn. Maar mijn egocentrische onderstroom bestaat uit een onnozele levenslust. Daarboven hangt dan een soort van cerebraal waas.

Je geeft ook voorstellingen voor scholen en bibliotheken?
Zowel scholen als bibliotheken zijn dan verrast dat poëzie zo'n dynamiek teweeg kan brengen en dat ze zelfs amusementswaarde blijkt te hebben. Voor een klas maak ik natuurlijk een andere keuze dan bijvoorbeeld voor Saint Amour. Je legt toch andere nuances. Wanneer ik in een school optreed, zoek ik altijd een evenwicht tussen emotie en humor. Dat vind ik ook logisch: zo zit het leven nu eenmaal in elkaar. Als ik gedichten voordraag, zal daar vooral veel afwisseling in zitten. Als ik zelf een bundel van een dichter lees, heb ik ook niet de behoefte aan een consistente toon. Elk gedicht is een wereld op zich en op de volgende bladzijde mag dat een andere wereld zijn.

Maar toegankelijk zijn jouw gedichten meestal wel.
Ik krijg het moeilijk als iemand heel veel moeite doet om iets in onbegrijpelijkheid te hullen. Er zijn verschillende manieren waarop iets hermetisch kan zijn. Je hebt bijvoorbeeld gedichten die vereisen dat je de hele literatuurgeschiedenis achter de kiezen hebt en ook nog eens de biografie van de dichter kent. Dan vind ik dat meestal slechte gedichten. Ik hou er heel erg van als de eerste laag van het gedicht toegankelijk is, maar het is fijn als je bij een tweede of derde lezing nog andere lagen vindt. Meestal werk ik lang aan een gedicht omdat ik tegelijk wil condenseren en bewaken dat het helder blijft.
Het is zoals bij mensen: iemand die alleen maar huid of lichaam is, blijft je niet lang boeien. Maar iemand die voor jou geen huid of lichaam is, die kom je niet eens tegen. Je hebt de twee nodig. De eerste laag moet toegankelijk en vlot genoeg zijn om je in de lectuur binnen te trekken. Tegelijk moeten daar dan een paar angels in zitten waar je aan vast blijft haken.

De meeste mensen kennen je vanwege je poëzieperformances. Schrijf je nog andere genres?
Ik heb 3 jaar een column geschreven voor het weekmagazine 03. Ik koos daarbij bewust voor korte stukjes proza met een duidelijk subjectieve of absurde insteek. Dat schrijf ik liever dan een intellectueel opiniestuk, waar mensen dan misschien te veel belang aan hechten.

Recent heb je ook de overstap gemaakt naar kindergedichten?
Voorlopig schrijf ik kindergedichten alleen op

vraag. Het Nederlandse tijdschrift *Boekie Boekie* – over kunst en literatuur voor kinderen van 6 tot 14 – vraagt geregeld of ik hen wat kindergedichten wil toesturen en Querido heeft me gevraagd voor hun reeks Poëziespektakel. Die wordt samengesteld door Ted Van Lieshout en bevat werk van zo maar even 70 Vlaamse en Nederlandse dichters. Bij optredens in een zaal voel ik meestal goed aan of een gedicht werkt, maar als ik voor kinderen schrijf, voel ik dat niet zo goed aan. Voor mijn kinderpoëzie vertrouw ik daarom heel erg op de redactie.

Glossen

DEMYSTIFICATIE

'Ze zijn verrast dat poëzie zo'n dynamiek teweeg kan brengen en zelfs een amusementswaarde heeft.' (Vranken)
In zijn scriptie voor de bibschool geeft Jeroen Messely (2002) een 'kleine encyclopedie van poëziepromotieactiviteiten'. De auteurslezing ontbreekt daarin natuurlijk niet. Het is immers een succesformule die het publiek 'dichter bij de dichter' brengt. De bezoeker wordt betrokken bij zijn of haar oeuvre en krijgt de kans om een rechtstreekse dialoog aan te gaan met de auteur en met andere poëzieliefhebbers. Messely beveelt in dit hoofdstuk ook aan om het fenomeen poëzie te demystificeren.
In zijn essay *De cultuur van het lezen* wijst Ronald Soetaert (2006) op het belang daarvan. Hij citeert een uitspraak van de Amerikaanse literatuurtheoreticus Gerald Graff: 'Het aanleren van een bepaalde geletterdheid is vergelijkbaar met toetreden tot een exclusieve club.' Het is m.a.w. aan de bemiddelaar om deze club te demystificeren, de exclusiviteit ervan te doorbreken en anderen te overtuigen om tot de club toe te treden.
Messely geeft hier concrete tips voor. Hij beveelt de bibmedewerker aan om als inleider geen litanie van literatuurkritische beschouwingen te presenteren, maar juist te spreken vanuit de eigen leeservaring. Dat zal het publiek warm maken voor wat komt.

DE NIEUWE LEZER

In zijn lessen voor studenten Letterkunde in Amsterdam besteedt prof. dr. Thomas Vaessens veel aandacht aan podium- en internetdichters. Naast auteurs van de literaire traditie plaatst hij ook populaire cultuur op het programma. Hij vindt dat kritiek en onderwijs zich meer op de 'nieuwe lezers' moeten richten om van hen te leren dat er nog heel andere manieren van lezen zijn dan de gebruikelijke. Lezen is voor zijn studenten vaak onderdeel van een 'meervoudig, hiërarchieloos en niet-lineair proces waarin meerdere teksten en tekstsoorten tegelijk tot zich worden genomen'. Dat betekent onder meer dat jonge lezers vooral fragmenten lezen. Vaessens noemt zijn studenten meesters van de compilatie. Zijn uitspraken veroorzaakten veel ophef bij critici en literatuurliefhebbers. Zij betogen onder meer dat wie iets van literatuur wil begrijpen nu net nauwkeurig i.p.v. rommelig moet lezen.[26]
In zijn boek *Ongerijmd succes. Poëzie in een onpoëtische tijd* (2006) beschuldigt Vaessens de poëziekritiek van zelfgenoegzaamheid en pleit hij voor literaire emancipatie en nivellering. In zijn recentste boek *De revanche van de roman. Literatuur, autoriteit en engagement* (2009) gaat Vaessens nog een stap verder: hij beschouwt de literaire cultuur als een subcultuur, 'een wereld met zijn eigen wetten en waarden', waar alleen 'connaisseurs' worden toegelaten. Dit is op zijn minst een omstreden boodschap. Zo reageerde Carel Peeters in *Vrij Nederland* (16 mei 2009) dat '*er ruimte moet zijn voor cultuur die niet voor iedereen is omdat ze te nieuw, afwijkend, origineel, avant-gardistisch is*'.

MOEILIJKE LEZERS 2

Ook moeilijke lezers kunnen de smaak van het lezen definitief te pakken krijgen en zelfs een onstilbare schrijfdrang ontwikkelen. Daarvan getuigt o.a. het succesvolle oeuvre van de Nederlandse schrijver Adri-

[26] Bron: ~~http://www.vn.nl/Standaard-mediapagina/ThomasVaessensLiterairePopulisme.htm)~~

aan Van Dis (°1946). In 2000 gaf hij – voorafgaand aan de uitreiking van de Gouden en Zilveren Zoenen – een ontwapenende terugblik op zijn leesgedrag als adolescent. Zo blijkt bijvoorbeeld dat taal zijn grootste struikelblok was: *'Ik heb in mijn leven nog nooit een voldoende voor een dictee gehaald. Zodra iemand blanco papier uitdeelde en met een doodgraversgezicht moeilijke woorden ging voorlezen, verloor ik elk zelfvertrouwen.[...]. Ook al leerde ik alle gevaarlijke woorden uit het hoofd, de spelling bleef maar niet hangen. Misschien schreef ik steevast als smichien, ik wist zo goed dat het met twee s-en moest, dat ik er al bij voorbaat één voor plakte. [...] Het dictee kon ik niet bijhouden, het klassikaal lezen nog minder, alsof er lijm aan mijn meeleesvinger zat. Mijn taalschrift werd de klas als afschrikwekkend voorbeeld opgehouden'* (Van Dis, 2000, p. 371 en 372)

Van Dis ontdekte het leesplezier pas dankzij de strip. Ten huize Van Dis werd op strips neergekeken, maar toevallig kreeg de echtgenoot van de huishoudhulp een baan bij de Nederlandse uitgeverij Classics[27]. De werkster zou voortaan elke week een graphic novel avant la lettre meebrengen. '*Homerus, Victor Hugo, Shakespeare, Dickens en Mark Twain, ja, zulke namen mochten wel over de vloer. Ik las en herlas ze, ik had geen enkele moeite met de letters in de ballonnen. Macbeth bestond voor de helft uit tekst, op rijm. Voor het eerst kon ik ook met de leeskinderen praten: ik blufte me regelrecht in de literatuur. [...] Het jeugdboek als internationale ervaring. Die verhalende plaatjes zitten in mijn geheugen geëtst. De Classics van de werkster hebben mij tot de wereldliteratuur gebracht*.' (Van Dis, 2000, p. 374)

Van Dis deed positieve leeservaringen op, groeide verder en kreeg plezier in lezen dankzij de verplichte leeslijsten op de mulo[28]. '*Echte letterboeken zaten eigenlijk ook vol plaatjes, je hoofd stroomde er van vol... geen tekenaar kon daar tegen op. Al lezend kon en zag ik alles, ik kwam overal, in alle tijden, zelfs twintigduizend mijlen onder zee. In elk boek leidde ik een ander leven*.' (Van Dis, 2000, p. 374)

Hij ging Nederlands studeren aan de universiteit van Amsterdam en vond strategieën om met de technische drempels van het lezen en schrijven overweg te kunnen. *'Dat ik langzaam las, kon niemand wat schelen, als ik maar las. Dat ik slecht spelde, hoefde niemand te merken zolang ik mijn in te leveren werkstukken eerst liet nakijken. Pas na jaren studie maakte een docent me attent op mijn kwaal. Er bestaan mooie woorden voor. Ik noem het spelblind. [...] 'Het is een teken van genialiteit,' zei de docent smalend. Daar hielden we het maar op. Arrogantie als schaamtebedekker*.' (Van Dis, 2000, p. 376)

Sinds 1983 publiceert Adriaan van Dis romans, novellen, verhalen, essays, poëzie en toneel. Zijn werk werd inmiddels bekroond met 6 literaire prijzen.

[27] Deze uitgeverij bracht van 1956 tot 1976 een vertaalde versie op de markt van de Amerikaanse serie Classics Illustrated, waarin klassieke verhalen uit de wereldliteratuur werden verteld in de vorm van een strip. Om zich in te dekken tegen kritiek van ongeruste ouders promootte de uitgever zijn serie als 'gezonde, robuuste en frisse lectuur die met succes de slechte en onbenullige beeldroman verdringt.' (bron: wikipedia)

[28] Mulo staat voor 'meer uitgebreid lager onderwijs'.

Belle Kuijken (Querido)

Antwerpen, 11 april 2011

Belle Kuijken ging na haar studies aan de slag als promotieverantwoordelijke bij kindertheater Bronks en schreef daarna voor de kinderpagina van De Morgen, waarvoor ze ook recenseerde. Momenteel werkt ze als acquirerend redacteur voor Querido Kinderboeken in Vlaanderen.

Wat betekent leesplezier bij adolescenten voor uitgeverij Querido?
Wij denken dat een adolescent leesplezier haalt uit een goed geschreven verhaal, een verhaal waar hij of zij in kan verdwijnen omdat het meeslepend en spannend geschreven is. Een verhaal ook waar adolescenten zich mee kunnen identificeren, onder meer omdat het vaak over leeftijdgenoten gaat die hun eigen taal spreken, maar ook omdat het impliciet (levens)vragen aansnijdt die hen bezighouden.

Hanteert Querido een leeftijdsafbakening tussen jeugdboeken en adolescentenboeken?
Bij ons begint jeugdliteratuur vanaf 12+. Voor de groep van 13 tot 15 wordt er niet zo veel gedaan, je voelt dat: ook in het jeugdtheater is dat zo. Het is een leeftijdsgroep waarmee mensen blijkbaar niet zo veel kunnen aanvangen. Het zwaartepunt van de adolescentenliteratuur begint op 14 jaar. Maar anderzijds stopt dat dan ook weer 2 jaar later. De NUR-codes zijn 10-12, 13-15 en 15+. Zodra ze 16 zijn, lezen jongeren heel vaak al volwassenenliteratuur. Het is ook wel een overgangsperiode: je hebt jongeren die nog een hele tijd adolescentenliteratuur lezen, maar je hebt er toch ook die op school al andere literatuur voorgeschoteld krijgen. Dat is een kantelmoment. Velen stappen dan af van de jeugdliteratuur. Strikt genomen kun je dus zeggen dat adolescentenliteratuur wordt gemaakt voor de doelgroep van 13-15-jarigen. Maar dat is dan zo'n klein segment dat ik eerder zou spreken van de groep van 12 tot 16 jaar.

Heeft Querido van in het prille begin boeken voor deze doelgroep uitgegeven?
Querido is in 1971 gestart met een kinderboekenfonds. En in 1979 hebben we Aidan Chambers eerste jeugdroman *Breaktime* in vertaling uitgegeven. We hebben dus wel een lange traditie. Het is natuurlijk wel een doelgroep die veel minder leest. Jonge kinderen hebben nog die gretige leeshonger en openheid. In de puberteit krijgen andere activiteiten voorrang en is het misschien ook minder cool om te lezen. We merken dat ook aan de oplages: die zijn kleiner dan voor kinderliteratuur.

Anderzijds bestaat het Vlaamse Queridofonds voor het grootste deel uit auteurs die voor adolescenten schrijven.
Dat is eerder toevallig, denk ik. Je hebt in de Vlaamse jeugdliteratuur een tijdlang de trend van het 'probleemboek' gehad – men noemt dat ook wel eens de kommer-en-kwel-periode. Allerlei problemen zoals echtscheiding of drugs werden toen heel expliciet behandeld. Dat soort boeken wilden we bij Querido nu net niet. In elk geval willen we de sensationele en spectaculaire aspecten van zulke problemen niet uitvergroten. Waar we wel graag aan meewerken, is de Slash-reeks, een voorstel van Edward Van De Vendel. Hij wilde goede auteurs koppelen aan jongeren met een bijzonder verhaal en daar literatuur van maken.

U geeft aan dat adolescenten een moeilijke doelgroep zijn. Hoe vertaalt zich dat bij het beoordelen van manuscripten voor adolescentenromans?
Goh, er spelen allerlei aspecten mee. In de eerste plaats is er de kwaliteit van het manuscript. Dan gaan we toch ook wel kijken naar wat jongeren interesseert. Is het iets waar we een tamelijk ruim publiek mee kunnen bereiken? Dat commerciële aspect wordt de jongste jaren steeds belangrijker. Omdat er minder lezers

zijn, omdat er minder boeken worden verkocht en omdat het allemaal wat moeilijker gaat, moeten we daar wel rekening mee houden. Voor sommige literaire boeken is het publiek echt te klein. Ik denk dat dat komt doordat Harry Potter en andere vertaalde reeksen heel veel worden verkocht. Die boeken slokken het budget en de interesse van de doelgroep op.

Ook de media focussen steeds meer op een beperkt aantal goed verkopende titels. Bovendien slinken de boekenbijlagen ziendergogen en loopt de aandacht voor jeugdliteratuur almaar meer terug.
Ik heb 10 jaar lang gerecenseerd voor De Morgen. We waren toen met 5 jeugdrecensenten en hadden elke week een hele pagina voor kinderliteratuur. Op heel korte tijd is dat geslonken tot 2 recensenten en 1 pagina om de 3 weken. Annemie Leysen en ik hebben die pagina dan nog een poosje verzorgd, maar dat was zeer frustrerend. We moesten altijd zeuren bij de hoofdredactie. Tegelijk verweten de uitgevers ons dat we niets meer deden. Ik hoor dat het nu nog altijd zo gaat.

Gelukkig krijgen boeken ook aandacht door literaire prijzen en initiatieven zoals de Vlaamse Kinder- en Jeugdjury.
Ja, een mooi voorbeeld daarvan is het adolescentenboek *Allemaal willen we de hemel* van Els Beerten. Het boek heeft bij de Kinder- en Jeugdjury Vlaanderen de derde prijs gehaald. Het is tegelijk ook een cross-overboek dat door volwassenen wordt gelezen en dat veel mond-tot-mondreclame krijgt. Dat is fijn. Er zijn mensen die niet weten dat ik de redacteur ben van Els Beerten en die me het boek toch enthousiast aanprijzen. Eigenlijk is het de eerste keer dat ik zoiets meemaak. Vaak blijft het voor zo'n dik en moeilijk 15+-boek toch bij een beperkt publiek. Maar nu blijken moeders en dochters het te lezen. Dat is geweldig. We hebben ondertussen 11.000 exemplaren verkocht, en na twee jaar herdrukken we het nog altijd.

Wordt er bij adolescentenboeken rekening gehouden met de toegankelijkheid van het boek?
Er is natuurlijk wel een verschil tussen adolescentenromans van Dirk Bracke en Els Beerten. We hebben bijvoorbeeld overlegd of we in het boek van Els geen toelichting moesten geven bij de oorlogsachtergrond. Bij volwassen lezers ga je ervan uit dat ze zelf achtergrondinformatie opzoeken, als ze dat nodig vinden. Maar bij jongeren ligt dat anders. Dan praten we daar toch over. Anderzijds hebben we ons bij *Miss Dakloos* van Lydia Rood – een boek in de Slash-reeks – afgevraagd of de beschrijvingen van het meisje dat op straat leeft en wordt verkracht niet te heftig zijn voor jongeren van 15+ . Misschien moet je er ook rekening mee houden dat 13-jarigen naar dat boek grijpen. Is het verkeerd om daar rekening mee te houden? Ik weet het niet goed, dat beschermende komt spontaan bij me op.

In die voorbeelden houdt u om inhoudelijke redenen rekening met de doelgroep. Spelen literaire aspecten soms ook een rol?
Bij *Het Paradijs* van Bart Moeyaert is daar wel kritiek op gekomen: het zou eigenlijk een boek voor volwassenen zijn. Bart Moeyaert wil die grenzen net openbreken. Dat soort boeken lees je samen met je kind, langzaam. Er zijn best wel kinderen die ervan kunnen genieten, maar eigenlijk zijn ze geschikt voor kinderen én volwassenen. Bij wijze van uitzondering geven we sommige boeken voortaan twee NUR-codes mee. Dat hebben we gedaan voor *De schepping* en *Het paradijs*, twee boeken die je heel goed als kind kunt lezen, als je wat begeleiding krijgt. Bibliotheekmedewerkers en boekhandelaars kunnen dan zelf kiezen in welk rek ze het boek zetten. Soms denk ik dat het toch wel zinvol is om opnieuw leeftijdsaanduidingen op de rug van onze boeken te drukken. Ouders die voor hun kind naar de boekhandel komen, kunnen misschien wel een leidraad gebruiken. Soms geven we een boek ook in twee versies uit, met twee verschillende kaften. *De gelukvinder* van Edward Van De Vendel is zo'n voorbeeld: zo heftig en ook zo literair geschreven dat het net zo goed voor volwassenen kan worden uitgegeven.

De reeks *Spokenjagers* van Cornelia Funke wordt gepromoot voor moeilijke lezers. Is dat een potentiële doelgroep voor Querido?
Nee, wij bekijken vooral of het een goed kinderboek is. Als dat dan wordt opgepikt door een breed publiek is dat heel mooi. Boeken als die van Funke zijn laagdrempelig, maar toch goed. Lezers kunnen zo het boekenvirus te pakken krijgen. In dat opzicht is Querido geëvolueerd van puur literaire uitgeverij naar een uitgeverij die breder gaat en ook boeken voor een ruimer publiek uitgeeft.

Wat is uw reactie op de PISA- resultaten?
Er zijn toen in de kranten meteen tegenberichten verschenen. 'Goh, we zien wel,' dacht ik zelf. Waarschijnlijk heeft het ook met cultuurpessimisme te maken. Er wordt heel vaak gezegd dat het allemaal 'naar de knoppen' is. En dat klopt misschien ook wel, maar ik heb vaak het gevoel dat het wel eens zou kunnen verkeren. Dat mensen diepgang missen en dat we straks weer dikke bijlagen met serieuze artikels in de krant gaan krijgen.

Mensen kunnen zich ook heel pessimistisch uitlaten over 'de jeugd van tegenwoordig'.
Ja, maar daar brengen mensen tegenin dat jongeren weer meer met vrijwilligerswerk bezig zijn. Het is geen verloren generatie. Er zijn gewoon heel veel soorten kinderen, zoals die er altijd geweest zijn. Bovendien is de adolescentie ook een moeilijke leeftijd, waarin ze op een bepaald ogenblik niet meer lezen of juist héél gericht lezen. Nu denk ik ook wel dat er voor het onderwijs een cruciale rol is weggelegd om jonge mensen in contact te brengen met boeken – en als het even kan: graag niet altijd dezelfde boeken. (*zucht*) Schrijvers die in de klas komen vertellen, zouden misschien al iets in beweging kunnen brengen.

Welke promotie voeren jullie naar bibliotheken, scholen en boekhandels?
Voor bibliotheken wordt niet zo veel gedaan, vrees ik. De meest intensieve promotie is bestemd voor boekhandels. Bij scholen hebben we niet zo'n ingang omdat we niet met educatieve uitgaven bezig zijn. Terwijl ik denk dat scholen wel een belangrijk kanaal kunnen zijn. We hebben wel eens een folder gemaakt met een overzicht van alle Vlaamse adolescentenboeken uit ons fonds en die naar docenten Nederlands, schoolbibliothecarissen en directies gestuurd. Maar veel reactie is daar niet op gekomen. Waarschijnlijk krijgen scholen zulke brieven wel vaker.

Jullie geven de succesvolle graphic novels van Shaun Tan uit. Zijn er nog andere auteurs binnen dat genre in jullie fonds?
Neen, maar persoonlijk ben ik heel geïnteresseerd om dat meer te gaan uitgeven. En er zijn ook plannen voor. Niet om meteen een reeks op te stellen, maar wel om het eens te proberen. Het is een genre dat ook interessant zou kunnen zijn voor jonge kinderen. Ik las net *Mijn mama is in Amerika en ze heeft Buffalo Bill ontmoet* van Jean Regnaud. Dat is onvoorstelbaar mooi: laagdrempelig en goed. Een fantastische combinatie. Kinderstrips en graphic novels lopen soms in elkaar over, maar dit is echt een strip met meerwaarde. Je kunt daar echt een literair verhaal in kwijt. Anderzijds zou ik graphic novels ook heel interessant vinden voor kinderen ouder dan 12. Met meer tekst of met tekstballonnetjes. Daar is nog heel veel mogelijk. Met beeld kan je heel hedendaags werken.

Als mensen u om leestips vragen, raadt u dan wel eens een website aan?
Iedereen wil een soort van wegwijzer in die grote berg van kinderboeken. Ik raad iedereen Boekenzoeker.org aan. Als je niet weet waar je moet beginnen zoeken en je hebt bijvoorbeeld een kind van 8 jaar dat geïnteresseerd is in paarden: hop, met de Boekenzoeker heb je zo een geschikt boek gevonden! Het is een sterke site met een ruim aanbod voor een breed publiek, maar ook goeie en kwalitatieve boeken. En dat kinderen ook lezersreacties kunnen plaatsen, kan ervoor zorgen dat een boek gaat rollen. Als kinderen elkaar een boek aanprijzen, heeft dat heel veel effect. Daar kan geen advertentie tegenop.

Glossen

ADOLESCENTENROMANS2

Hebben we adolescentenromans nodig? En zo ja, welke? Marita De Sterck stelt zich die vraag in een opstel [29] waarin ze de adolescentie schetst als een periode van verwarring en creatieve chaos, van zelfconfrontatie en zoeken naar identiteit, van crisis en wedergeboorte: een drempel- en initiatiefase. Het is de periode waarin de zogenaamde continue leeslijn – van laag naar hoog, van simpel naar gecompliceerd – bij velen een bibberig, grillig lijntje wordt, en vaak helemaal afbreekt. In de adolescentie wordt van de jongere immers verwacht dat hij of zij overstapt van de jeugdliteratuur naar de volwassenenliteratuur: '*voor de enen een greppel, voor de anderen een kloof*', schrijft De Sterck (1997, p.81). Want het valt niet mee om die overstap te maken: als je een meesterwerk als *De verwondering* van Claus wilt kunnen smaken, moet je toch wel een paar decennia lees- en levenservaring in je bagage hebben zitten. Heb je die niet, dan wordt zelfs het grootste meesterwerk ongenietbaar, en haak je misschien voorgoed af.

Tot een paar decennia geleden kregen jongeren in die fase daarom gemakkelijk verteerbare tweederangsliteratuur voor volwassenen voorgeschoteld, van schrijvers als Ruyslinck, Vandeloo of Lampo. Intussen worden karrenvrachten 'adolescentenromans' aangevoerd om de greppel of de kloof te dempen. Daar is De Sterck niet zo over te spreken: '*Tijdens het lezen voel je tot in de toppen van je tenen dat de auteurs een welbepaalde leeftijdsgroep voor ogen hadden, met eigen belangstellingspunten, verwachtingen, beperkingen, dat ze bewust of onbewust concessies deden inzake themakeuze, inhoudelijke uitwerking, plotopbouw, complexiteit van stijl en structuur, verteltoon, sfeer, vertelstandpunt*' (ibid., p. 85). Veel leesbevorderaars zijn er blij mee, omdat ze de doelgroep aan het lezen houden, maar als inwijding in de volwassenenliteratuur deugen deze adolescentenromans – met hun '*doorzichtige trukendoos, de overduidelijke receptuur*' – toch niet. Daarvoor bieden ze net te weinig literaire uitdaging.

Daarom pleit De Sterck voor 'de complexe, literair krachtige adolescentenroman', tot in de hoogste klassen van het secundair onderwijs: '*Als het om literaire initiatie gaat, moeten we op zoek naar strakgespannen literair vel, waar de idee niet voortdurend met knoken doorheen steekt*' (ibid., p. 86). Anders dan de 'megafoonboeken' laten literaire adolescentenromans ruimte voor nuance, complexiteit, stilistische suggestie: ruimte om mentale en literaire lenigheid te ontwikkelen, om betekenis en zin te zoeken. En anders dan *hardcore* volwassenenliteratuur vergen deze literaire adolescentenromans geen massa's lees- en levenservaring. Integendeel, de kracht van romans als *Vallen* (Anne Provoost), *Het boek van Bod Pa* (Anton Quintana), *De dolk* (Ed Franck) of *Blote handen* (Bart Moeyaert) is nu net dat ze over initiatie en zelfconfrontatie gaan, ervaringen die elke adolescent aan den lijve meemaakt. Zulke boeken '*illustreren hoe precies de verwarrende, rare, moeilijk plaatsbare, grensoverschrijdende verhalen over adolescentie dit thema inhoudelijk én literair het krachtigst gestalte geven en hoe groot het verschil is met de megafoonboeken, of die nu voor de jeugd of voor volwassenen zijn geschreven*' (ibid., p. 87).

Kortom: De Sterck pleit voor een '*adolescentenliteratuur die aan alle definities ontsnapt, confronterend is, grensverkennend en - verleggend, ambivalent, paradoxaal, grillig, een dubbel spoor. Een literatuur bedreven*

[29] *Een vaste stek? De adolescentenroman tussen Nijntje en Nabokov* / Marita De Sterck
In: Van Nijntje tot Nabokov: Stadia in geletterdheid / Helma Van Lierop-Debrauwer [e.a.]. – Tilburg: Tilburg University, 1997. – p. 80-95

door mensen die weigeren om op een vaste plaats vastgepind te worden, die het kind en de volwassene nooit op één rechte lijn in elkaars verlengde plaatsen' (ibid., p. 92).

'GEEF EEN BOEK AAN DE JUISTE DOELGROEP'

Vlaanderen heeft een fantastische reputatie op het vlak van kinder- en jeugdliteratuur. Onze auteurs en illustratoren zijn wereldwijd in trek om hun kwaliteit, vernieuwing en originaliteit. Zo werd Bart Moeyaert inmiddels genomineerd voor de Astrid Lindgren Memorial Award en de Hans Christian Andersen Award, de grootste literaire onderscheidingen die een jeugdauteur kan verwerven.
Wat bij Moeyaert de laatste jaren opvalt, is dat hij de grens tussen prentenboek en roman zeer diffuus maakt. Zijn boeken *De Schepping* (2003) en *Het Paradijs* (2010) hebben alle fysieke kenmerken van een prentenboek en ook leestechnisch zou je ze in dat genre plaatsen. Maar inhoudelijk blijken de boeken toch vooral geschikt voor 14+ . Oordeelkundig advies van de bemiddelaar kan ervoor zorgen dat het boek bij de juiste doelgroep terechtkomt. Toch staat *De Schepping* in de bib van Gent gecatalogiseerd als prentenboek, en in 2004 kregen 8- tot 10-jarige kinderen van de Vlaamse Kinder- en Jeugdjury (KJV) hem voorgeschoteld in hun leeslijst. Zulke situaties kunnen (ondanks de literaire kwaliteit van het boek) leiden tot negatieve leeservaringen.

Het leek mij opportuun om Bart Moeyaert de kans te bieden om hierop zelf te reageren. Ik ontving van hem volgend antwoord dat ik letterlijk mocht overnemen

"Het is opvallend dat mensen zich gemakkelijk een mening vormen over boeken, in dit geval over twee boeken. Als het om leeservaring gaat, wordt op geen enkel moment de schrijver zelf geraadpleegd. Over het hoe en waarom van "De Schepping" en "Het Paradijs" bij QueridoKind is het misschien zinvol om het volgende te weten.
Eerst was er "De Schepping". In opdracht van het Nederlands Blazers Ensemble [NBE] zette ik het Genesisverhaal naar mijn hand. Wolf Erlbruch maakte daar passende illustraties bij. Bij dat scheppingsverhaal pasten lichte gedachten, en het thema (het ontstaan van de dingen) zou alle leeftijden kunnen boeien, daarvan was ik overtuigd. Toen het NBE en ik drie seizoenen lang met de muziekvoorstelling hadden opgetreden, merkte Bart Schneemann (artistiek leider van het NBE) op of het geen mooi idee zou zijn om een trilogie uit te bouwen, muzikaal met (1) Die Schöpfung van Haydn, (2) Die Jahreszeiten van Haydn en (3) Die Sieben Letzte Worte van Haydn, en tekstueel met (1) Genesis, het begin van alles, (2) Adam en Eva (het leven) en (3) de zeven laatste woorden (de dood). Ik vond het een schitterend idee, vooral ook de gedachte dat we in 2015 dan de marathonvoorstellingen zouden doen, alle drie de stukken achter elkaar door, voor een publiek van jong en oud.
"Het Paradijs" is het tweede deel van de trilogie. In mijn hoofd kan alles dan wel kloppen: boeken in hetzelfde formaat, straks een cassette met drie boeken erin, wat een mooi geheel was dat in mijn gedachten. Maar de praktijk is natuurlijk anders: net zoals ik mezelf niet wilde herhalen, wilde ook Wolf 'nieuw' beginnen en op basis van een tekst beslissen hoe hij die tekst moest gaan illustreren. Al snel bleek dat Wolf of ikzelf Adam en Eva onmogelijk in twee kinderen konden veranderen, omdat het dan geschikter zou zijn voor kinderen. Wolf ontdekte net als ik dat het verhaal niet alleen over het leven gaat, maar ook over de eerste relatie — en die was tussen twee volwassenen, omdat alles in het Paradijs nu eenmaal volwassen was (er bestonden geen scheutjes, puppy's of kinderen). Om dat te ondervangen heb ik de tekst zo aangepakt dat kinderen er de kleine verhalen in zouden horen — de loopwedstrijd, het luieren, het restaurantje spelen. Weinig mensen hebben dat opgemerkt, iedereen had het maar over het grote verhaal, over de volwassen relatie, en nog

eens: geen levende ziel vroeg naar mijn versie van de feiten. Ik ben er nog steeds van overtuigd dat "De Schepping" een prentenboek is voor jong en oud, en dat "Het Paradijs" een prentenboek is voor oud en jong. Let op de volgorde.)

Verder bleek er nog iets aan de orde: als ik "Het Paradijs" bij Querido volwassenen had laten verschijnen (wat ter sprake is gekomen), zou dat verkeerd begrepen zijn: "dit tweede deel is helemaal niet voor kinderen", terwijl ik ervan overtuigd ben dat er kinderen zijn die wél in dit verhaal meegaan. Dat is ook zo gebleken bij de voorstellingen. Ze horen in het verhaal van de relatie ook het verhaal van ongelukkig zijn terwijl je alles hebt — om maar iets te noemen.
Het feit dat het boek een ander formaat dan "De Schepping" kreeg, is de vraag van Wolf, die als kunstenaar net zo vrij moet zijn als ik. Met andere woorden: als straks "De Hemel" komt, het derde deel over de dood, dan zal dat de vorm krijgen die het vraagt, en waar het zal verschijnen moeten we zien als het boek af is. Zo. Mensen moeten mij verder niks aanwrijven. Ik moet doen wat ik moet doen: schrijven. – Bart Moeyaert" (persoonlijke communicatie, 21 mei 2011)

DUBBELPUBLIEKSBOEKEN

Moeyaerts verhaal brengt nieuwe schakeringen in mijn mening over deze boeken. Ik ben blij met zijn bijdrage aan het debat. In die discussie ontbreken vaak stemmen en masseert een polariserende zweem alle nuances weg – iets waar ik mezelf in mijn interviews soms ook wel schuldig aan heb gemaakt.
Het is me nu helder waarom Querido beide titels met een dubbele NURcode uitgeeft. Het zijn immers 'dubbelpublieksboeken': jong en oud kunnen er leesplezier in ontdekken. Misschien kan een NUR-code voor 'samenleesboeken' het publiek nog wat meer oriëntatie bieden.

De literatuurkritiek

'Als ik de kinderboekenrubrieken van recensenten lees, denk ik toch wel erg vaak dat er soms een heel mooi kinder- of jeugdboek verschijnt, iets vaker een redelijk boek en heel erg vaak een vervelend en overbodig boek.' [30]
Bregje Boonstra

Als hoofdredacteur van De Leeswelp – het enige tijdschrift in Vlaanderen dat zich uitsluitend wijdt aan boeken voor kinderen en jongeren – was Jen De Groeve de geknipte persoon om mij uit te leggen hoe leesplezier vanuit literatuurkritisch perspectief wordt benaderd. Ik vroeg haar of de term leesplezier in de literatuurkritiek wel bruikbaar is. Voor sommige recensenten staat leesplezier haaks op literaire kwaliteit – hoe komt dat? Waarom heeft leesplezier voor sommige critici een negatieve bijklank? Moet of mag een recensent rekening houden met het leesplezierpotentieel – de 'plezierfactor' – van een boek? Worden kinder- en jeugdboeken anders gerecenseerd dan boeken voor volwassenen? Kunnen volwassen recensenten zich wel genoeg inleven in het leesplezier dat kinderen kunnen ervaren – of hoeft dat eigenlijk niet? Welke handvatten kan een recensie aanreiken aan de bemiddelaars?

[30] *Klankbord of doorgeefluik?* / Bregje Boonstra IN: Literatuur zonder leeftijd. – 25 (1993) ; p. 82

Jen De Groeve (Vlabin-VBC)

Antwerpen, 8 maart 2011

Jen de Groeve studeerde Germaanse filologie in Brussel en Antwerpen en is hoofdredacteur van de tijdschriften De Leeswolf *en* De Leeswelp*. Voor Vlabin-VBC is ze projectcoördinator van diverse digitale informatie- en recensiedatabanken voor de bibliotheeksector.*

In je lezing op de recensentendag 2009 zei je: 'Vertalen volwassenen de vraag van kinderen naar spanning, avontuur en humor enz. niet een beetje te gemakzuchtig naar oppervlakkigheid, rechtlijnigheid en *louter leesplezier*?'
Ja, ik gebruik hier leesplezier niet in een positieve context, dat realiseer ik mij me nu. Ik vind wel dat het streven naar leesplezier een behartenswaardig iets is. Ik maak in mijn kwaliteitsbeoordeling eigenlijk geen strikt onderscheid tussen literaire en niet-literaire jeugdboeken.

Een ontspannend boek kan net zo goed literaire kwaliteiten hebben?
We moeten ons inderdaad niet laten obsederen door de vraag of een boek wel literair is. Het moet gewoon een goed gemaakt boek zijn. Het moet interessant zijn. Ik vind het prettig als een boek op een of andere manier een uitdaging vormt. Die uitdaging kan ook leesplezier met zich meebrengen. Je hebt het soort boeken waarin je je gewoon kunt laten meedrijven op het verhaal en je ervan kunt genieten zonder dat je er al te veel hoeft bij na te denken: de pageturners. Daarnaast heb je boeken die niet zo meteen te behappen zijn. Waar je op moet ingaan, waar je jezelf vragen moet bij stellen: dat zijn boeken die een appèl doen aan de lezer. Dat is een andere vorm van leesplezier. Bij het ene soort zit je meer bij het ontspannende boek, en bij het ander zit je meer bij het literaire segment.

Maar schrijvers moeten geen veronderstellingen maken over waar kinderen plezier in hebben?
Dan gaan ze meestal op de hurken zitten, of ze denken aan hoe ze zelf waren als kind, wat ze toen leuk vonden. Of ze kijken om zich heen en pikken ergens op in waarvan ze denken 'hier komen veel kinderen op af, dit vinden ze leuk, daar ga ik het over hebben.' En dat bedoel ik eigenlijk wanneer ik 'louter' leesplezier aan oppervlakkigheid koppel.

Ook recensenten maken soms die fout. En dan lees je dingen als 'Het is een krakkemikkig verhaal, maar dat zal voor de jonge lezer de pret niet drukken.'
Je als volwassene trachten te verplaatsen in een kind, is riskant en bovendien is het van geen nut bij het schrijven van een recensie. Waarop baseert zo'n recensent zich om dat te zeggen? Het is ook een wat hautaine houding: 'Ik weet wat goed is, maar kinderen staan nog niet zo ver.' Maar het is toch niet omdat een kind nog niet kan zien wat er bijvoorbeeld aan de structuur van een boek mankeert, of dat de taal niet in orde is, dat je het zomaar moet aannemen, dat het dan goed genoeg is voor een kind.

Heeft de jeugdauteur daar een bepaalde verantwoordelijkheid in?
Wie kinderboeken schrijft of met kinderboeken bezig is, neemt altijd in zekere mate een pedagogische factor in rekening. De bedoeling is altijd om ze een mooi, interessant, boeiend boek te geven, maar je wilt ook dat ze leestechnisch gezien of qua literaire opvoeding wat verder komen. Dat ze een stap kunnen zetten in de leesopvoeding die elk kind toch zou moeten krijgen. Vroeger was leesopvoeding blijkbaar belangrijker dan nu. Het geschreven woord is sterk aan status aan het inboeten.

Verwijs je dan naar het gezin of meer naar de school?
Dan verwijs ik naar de school. We hebben veel mensen uit het onderwijs die voor *De Leeswelp* of voor onze recensiedatabank recenseren. Uit hun recensies kun je afleiden hoe zij met boeken omgaan. Het is bedroevend hoe weinig belang er soms gehecht wordt aan de kwaliteit van kinder- of jeugdliteratuur, hoe laag men het belang van een zekere literaire competentie inschat. Ik vind dat het onderwijs wat leesopvoeding aangaat heel erg tekortschiet. Want sommige kinderen krijgen van thuis uit veel mee, maar anderen komen met een serieuze achterstand. Je kan niet van elke ouder vragen dat hij belezen is, dat hij of zij een gevarieerd aanbod kan geven aan zijn of haar kinderen, dat hij de juiste context kan scheppen. Daar is het onderwijs voor. Maar het probleem is natuurlijk ook dat de status van het lezen en de belezen persoon erg veranderd zijn. Lezen hoeft eigenlijk niet meer, alles staat op het internet. Daar lees je al zappend. En daar heb je niet dezelfde competenties voor nodig als wanneer je een volledige tekst in zijn samenhang moet kunnen begrijpen. Die evolutie is niet te stoppen of om te draaien.

Lezen heeft onder invloed van de nieuwe media andere vormen aangenomen. Het Internet stimuleert 'hyper attention' (versnippering van aandacht) en 'fast reading'. Terwijl boeken een vorm van een 'slow reading' zijn. En de 'deep attention' die daarvoor vereist is, komt onder druk te staan.
Een boek moet je traag lezen, en dan komen er andere dingen naar voren dan wanneer je diagonaal of snel leest. Wie zappend leest, krijgt hooguit de headlines of de aandachtpunten mee. En in de cultuur van vandaag is dat waar het om gaat. Heel snel en heel veel. Het idee leeft dat alles beschikbaar is: alles is opzoekbaar, ik hoef niet verder dan het internet te kijken. Dat is toch heel opvallend.

Denk je dat de term leesplezier onbruikbaar is in de literatuurkritiek?
Hij is nuttig, maar het mag niet het uitgangspunt zijn. Je moet een boek eerst op zijn inherente kwaliteiten beoordelen en uit die kwaliteiten kan leesplezier voortkomen. Leesplezier is natuurlijk belangrijk, want als je geen plezier hebt in het lezen, waarom zou je het dan willen doen? Maar de term is moeilijk hanteerbaar omdat hij zo persoonlijk is. Vandaar dat een recensie ook geen persoonlijk leesverslag mag zijn. Ik ga ervan uit dat een recensie moet informeren over wat maakt dat een boek goed of niet goed is. En dat geeft aan iedereen die geïnteresseerd is de informatie die hij of zij zelf nodig heeft om te beslissen of het hem of haar persoonlijk leesplezier kan bezorgen. 'Gegarandeerd leesplezier' is een holle frase, daar kun je niets mee doen. Die promotietaal moeten we aan de uitgevers laten, maar ze wordt heel vaak overgenomen door recensenten of leesbevorderaars.

De missie van Vlabin-VBC is openbare en schoolbibliotheken te ondersteunen in het samenstellen van een kwalitatieve boekencollectie. Maar die bibliotheken hebben ook te maken met doelgroepen zoals moeilijke lezers, kinderen met dyslexie, anderstalige nieuwkomers, enz. Maken jullie bibliotheken ook wegwijs in het aanbod voor die doelgroepen?
Eigenlijk niet. Daar hebben we ook de competentie niet voor. Vlabin-VBC heeft redacteurs en catalografen. De catalografen maken de formele titelbeschrijvingen voor de Vlaamse Centrale Catalogus (Vlacc). Zij zitten daarvoor in diverse werkgroepen. Daarnaast heb je de redacteurs die allemaal vanuit een literaire achtergrond werken. Onze tijdschriften zijn geen literaire tijdschriften in de strikte zin van het woord (zoals bijvoorbeeld de *Poëziekrant*) maar ze hebben wel literatuur als uitgangspunt. In die zin kunnen bibliotheken bij gelegenheid wel die titels uit onze besprekingen halen die als boek beter geschikt zijn voor een bepaalde doelgroep. Maar we werken er niet doelgericht naartoe. Bovendien is dit waar veel leesbevorderingsinstanties mee bezig zijn.

Maar Vlabin-VBC recenseert wel alle nieuwe Nederlandstalige titels die verschijnen.

Ja, zowat 6000 per jaar. Momenteel zitten we in een tussenfase: de recensiedatabank op onze website is voorlopig enkel raadpleegbaar door leden van de organisatie. Maar op www.zoeken.bibliotheek.be zijn er op dit moment al circa 40.000 recensies van ons vrij consulteerbaar. En we hebben de intentie om dat bestand op korte termijn uit te breiden en te actualiseren.

Denk je dat leesplezier kan evolueren in het traject van de lezer?
Dat is eigenlijk wel de bedoeling, toch? Iemand die begint met lezen en ermee voortgaat, zal gaandeweg boeken op een andere manier gaan waarderen. Door de ervaring die je opdoet, ga je de kwaliteiten van een boek beter herkennen en dat heeft zijn invloed op het leesplezier. Wij hanteren enkel literaire criteria, we doen geen aanbod op basis van criteria waarvan we denken dat ze mensen aan het lezen zullen krijgen. Hoe sterker de kwaliteit van een boek is, hoe meer leesplezier het voor bepaalde lezers kan opleveren. Niet elk boek is geschikt voor iedereen, natuurlijk.

Misschien kan voorlezen daar wel bij helpen, ook als de kinderen al wat ouder zijn?
Ja, zo kunnen kinderen kennismaken met verhalen die ze leestechnisch nog niet aankunnen, maar waar ze wel plezier aan kunnen beleven. Ze leren bovendien op een heel onnadrukkelijke manier hoe een verhaal opgebouwd kan zijn, welke verschillende stemmen en perspectieven je kunt hebben. Die basis wordt niet gelegd als je stopt met voorlezen zodra het kind zelf leert lezen. Veel leerkrachten en veel ouders doen het nochtans zo. Vroeger zowel als nu.

Het verschil tussen jullie recensies (in *De Leeswelp*) en die in boekenbijlagen van kranten wordt steeds groter. Betreurt u dat?
De boekenbijlagen van kranten zijn sterk ingekrompen. Er is hoe langer hoe minder plaats voor. De ruimte voor goed, grondig recensiewerk krimpt. In de jaren '80 bijvoorbeeld had je op de boekenredactie van De Standaard en De Morgen een aantal mensen die auteurs en hun oeuvre op de voet volgden. Als ze een nieuwe titel bespraken, werd die geplaatst binnen het hele oeuvre. Op die manier bied je de lezer een kader waarover hij of zij zelf waarschijnlijk niet beschikt. Vandaag de dag schetst een recensie in de krant meestal uitgebreid het verhaal en daarna wordt in een paar woorden verteld dat het een 'geweldig boek' is want 'de taal is toch zo vlot, de humor is toch zo sprankelend'. Vervolgens krijg je een rits voorbeelden die dit moeten illustreren. Het verschil in wat je aan informatie meegeeft is enorm.

U verwacht dat de recensent verder gaat dan zijn persoonlijke leeservaring van een boek?
Een recensie is de plaats waar gedifferentieerd omschreven kan worden welke betekenis een boek mogelijk voor een lezer kan hebben. De belangrijkste informatie in een recensie is niet of de recensent het een boek goed vond of niet, maar waarom hij tot dat besluit is gekomen. Zo kan een recensie een ijkpunt zijn voor de lezer, omdat de recensent nu eenmaal een professionele lezer is, met waarschijnlijk een breder referentiekader en een hele set aan criteria om een boek te beoordelen.

Als we dan gaan kijken naar de beoordeling van het kinderboek in het bijzonder, valt daar de kritiek van recensent Pjotr Van Lenteren heel erg op. Hij vindt de bekroning van sommige kinderboeken onterecht omdat ze het petje van de kinderen te boven zouden gaan. Volgens hem zou men naast de literaire kwaliteit ook rekening moeten houden met het feit of het 'echte kinderboeken' zijn.
Dat is nu precies zijn stokpaardje. Hij vindt altijd dat de boeken die volwassenen kiezen niet door jongeren bekroond zouden worden. Dat is waarschijnlijk ook zo en het kan ook niet anders want er ligt een andere leeservaring achter. Maar waarom mag je als volwassene met lees- en levenservaring die boeken niet uit de grote massa lichten en zeggen 'kijk hier ook eens naar'? Want dat is wat de literatuurkritiek en de jury's doen. Alles wordt tegenwoordig op de leefwereld van kinderen toegesneden, overal wordt op toegankelijkheid ingezet. Het is aan de bemiddelaar om een boek te kiezen dat op een

bepaald moment geschikt is voor een kind. Daarom gebruik ik niet graag stellingen zoals 'het moet afgestemd zijn op de leefwereld van een kind'. Ja, natuurlijk moet het dat in een bepaalde mate zijn, anders schiet je je doel voorbij, maar je moet het niet beperken tot die leefwereld of hun taal- en verhalenkennis. Je moet ze meenemen.

Het boek *Het paradijs* van Bart Moeyaert en Wolf Erlbruch werd ontzettend positief onthaald. Maar bij het lezen begreep ik niet dat zo'n abstract verhaal de richtleeftijd van +8 meekrijgt.

Ik denk dat je daar een heel goed voorbeeld aangeeft en ik denk dat je gelijk hebt. Ik heb *Het Paradijs* zelf ook besproken en ik vind het topkwaliteit. Maar is het jeugdliteratuur? Ja, ook, maar niet uitsluitend. Het zal sterk van de individuele lezer afhangen of het iets teweegbrengt. Als je je de vraag stelt of het jeugdliteratuur is, is het dat niet op grond van de moeilijkheidsgraad of de literaire taal. Mogelijk wel op grond van het thema: het gaat over het eerste man-vrouwconflict. Wellicht is dat iets wat meer volwassenen dan kinderen bezighoudt, maar kinderen krijgen er toch onvermijdelijk ook mee te maken thuis? Het is ook een kwestie van persoonlijk aanvoelen en van context. Een boek moet op het juiste moment bij iemand aankomen. En je moet het als volwassene vanuit een eigen overtuigen aanbieden. Want als je gewoon bij gelegenheid een stapeltje boeken aanbiedt en zegt 'lees maar', dan doe je echt niet veel. Kinderen stimuleren om te lezen vraagt meer dan een formeel gebaar.

Glossen

LEES WIE? LEESWELP

Het Vlaamse boekentijdschrift De Leeswelp heeft een lange voorgeschiedenis. Het is een voortzetting van *Leesidee Jeugdliteratuur* (1994-2003), dat nog vroeger verscheen onder de naam *Jeugdboekengids* (1959-1994). De oorsprong van de Leeswelp ligt dus 52 jaar geleden. In 1959 ontstond de Jeugdboekengids als 'dochter' van de Boekengids. Dit blad informeerde al sinds 1923 bibliothecarissen van de 'katholieke boekerij' over welke 'goede en schone boeken' vanwege hun 'zedelijk en intellectueel gehalte en hun opvoedende waarde' in aanmerking kwamen voor de collectie.
Uitgever van beide tijdschriften was het Algemeen Secretariaat voor Katholieke Boekerijen (ASKB, later het KCLB).
Het streng katholieke normeringsysteem werd in de jaren '60 afgezwakt. De redactie van de jeugdboekengids zou voortaan 'lectuuradvies' aanbieden.
Tot 1987 was de redactie grotendeels een eenmanszaak. Maar met haar hoofdredacteurschap (van 1988 tot 1992) bracht jeugdauteur Marita De Sterck daar verandering in. Zij zorgde voor een sterke inhoudelijke verruiming. Er werden voortaan recensies van verschillende critici opgenomen, maar ook overzichtsartikelen, beschouwingen vanuit andere disciplines en analyses van academici. (De Groeve, 2006, p. 77)
In 1994 stopte het KCLB met het uitgeven van de recensietijdschriften. In datzelfde jaar werd Vlabin opgericht (Vlaams bibliografisch en dienstverlenend centrum) dat zich profileert als een onafhankelijke pluralistische organisatie. De naam werd veranderd in Leesidee jeugdliteratuur. Van 1997 tot 2005 verzorgde Marita Vermeulen – die later uitgever bij De Eenhoorn zou worden – de hoofdredactie. Sinds 2004 heet het blad De Leeswelp.[31]

JEUGDBOEKENRECENSENT

Bregje Boonstra wijst in haar lezing *Klankbord of doorgeefluik* (1993) op het onderscheid tussen een kinderboekenrecensent en een criticus van volwassenenliteratuur. De tweede is een rechtstreekse bemiddelaar tussen lezer en boek, de eerste bemiddelt indirect via andere volwassenen.
Dat de recensenten van Stichting Leesfeest hierop een uitzondering vormen, kon u lezen in de glosse *Leesfeest*.

LITERAIR-EDUCATIEVE KRITIEK

De discussie over de toegankelijkheid van door volwassenen bekroonde boeken voor kinderen bestaat al een hele poos en duurt nog altijd voort. Maar sinds 2004 is er naast de literaire kritiek ook een literair-educatieve kritiek ontstaan. Recensenten die deze vorm van kritiek aanhangen, selecteren kinderliteratuur voor toepassingen in leesbevordering, om op die manier kinderen op weg te helpen in hun literaire socialisatie. Van Lierop-Debrauwer (2009) stipt aan dat deze recensenten en leesmethodeontwikkelaars een pragmatischer perspectief hanteren dan de literaire kritiek, die vooral op het boek (en zijn literaire kwaliteiten) georiënteerd is. Het gaat bij hen zowel om wat kinderen graag lezen als om wat de bemid-

[31] Bron: *Lezen tegen de stroom in: Twee Vlaamse boekentijdschriften De Leeswolf en De Leeswelp*. / Jen De Groeve. IN: Literatuur Zonder Leeftijd. - 71 (2006) ; p. 72-87

delaars graag willen dat ze lezen. Ze zetten dan ook – naast de literair sterke boeken – het beste uit de volkscultuur en de populaire cultuur in de kijker. Dat levert een andere, meer pluriforme selectie van auteurs en titels op

LEEFTIJDSAANDUIDINGEN

Volgens Jen De Groeve zijn de catalografen van Vlabin samen met Bibnet een proefproject gestart om te kijken hoe ze binnen de leeftijdsklassen de moeilijkheidsgraad meer kunnen nuanceren. Ik weet niet of het er mee samenhangt, maar inmiddels vermeldt Locus in zijn nieuwsbrief van 26 mei 2011 dat er een aantal leeftijden toegevoegd zijn aan de Open Vlacc. Het gaat om de leeftijden 2+ en 8+ bij de jeugdfictie. Daarnaast onderzoekt men ook of een categorie voor jongvolwassenen (15+) kan worden toegevoegd. De beslissing daarover volgt in oktober 2011.

Hoewel deze nieuwe leeftijdscategorieën voor extra differentiëring kunnen zorgen, moeten we ons ervan bewust blijven dat leeftijd slechts één aspect is van het profiel van de lezer. '*Leeftijdsaanduidingen*', zo merkt Marita De Sterck op '*verwijzen naar de grootste gemene deler. Niet de leeftijd is echter van doorslaggevend belang , maar de levens- en leeservaring, terwijl ook de motivatie waarmee en de context waarin gelezen wordt, meetellen.(...) Leraren en bibliothecarissen plaatsen boeken in een bepaald veld op basis van een leeservaring uit eerste of tweede hand en van hun inschatting van de literaire slagvaardigheid en de morele en emotionele weerbaarheid van hun leerlingen of bibliotheekgebruikers. Zowel die eigen leeservaring als die inschatting zijn uiteraard individueel gekleurd en niet zelden wijken ze af van wat collega's en uitgevers (niet gespeend van commerciële doelstellingen) aangeven. Het belangrijkste blijft echter dat de discussie over de kasten en lijsten, over de signalisatie, over de leeftijdsaanduidingen en grenzen in beweging blijft en niet alleen met terreinkennis, maar ook met de nodige zelfkritiek gevoerd wordt'* (De Sterck, 1997, p. 82-83).

De boekhandelaars

'Cultuur is conversatie. Schrijven, lezen, redigeren, drukken, distribueren, catalogiseren, recenseren kan brandstof voor die conversatie zijn, manieren om die levendig te houden. Je zou zelfs kunnen zeggen dat als je een boek publiceert, een uitgeverij, boekwinkel of bibliotheek opricht, je een conversatie begint.'[32]

Gabriël Zaid

Voor de boekhandelaar is leesplezier hun 'core business': zij hebben er alle belang bij dat hun klanten plezier beleven aan de boeken die ze kopen. Hilde Seys en Iris Van Germeersch vertellen wat leesplezier voor hen persoonlijk inhoudt en wat het voor jongeren kan betekenen. Merken ze iets van de ontlezing? Hoe gaan ze te werk als kinderen of ouders hen om advies vragen? Hoe brengen ze de conversatie op gang waar Gabriël Zaid het in bovenstaand citaat over heeft? Hoe kijken ze aan tegen bestsellers zoals Harry Potter en Twilight? Waar halen ze zelf hun informatie vandaan? Heeft boekeninformatie in de media een invloed op de keuze die klanten maken? Bieden ze in hun boekhandel ook boeken aan voor moeilijke lezers? Hebben ze contacten met de onderwijswereld?

[32] *Zo veel boeken: Lezen en uitgeven in een tijd van overvloed* / Gabriël Zaid. – Amsterdam: Bert Bakker, 2006. – p. 34

Hilde Seys (Limerick)

Gent, 4 maart 2011

Wie voor een kinder- of jeugdboek boekhandel Limerick in Gent binnenstapt, komt al snel aan de praat met Hilde Seys. Al 8 jaar is zij er vooral verantwoordelijk voor de aankoop, met de focus op Duitse en Engelse literatuur en kinder- en jeugdboeken. Voordien stond ze met raad en daad bij in boekhandel PoesPas in Mechelen.

Voor mij persoonlijk is de betekenis van leesplezier door de tijd heen geëvolueerd. Als kind werd ik elke avond voorgelezen. Mijn beide ouders zijn boekenwurmen: overal lagen stapels kranten, tijdschriften en boeken. Als leerkracht Engels en Nederlands zorgde mijn moeder voor een levendige dialoog over boeken. In de jaren '80 had je de trend van de Vlaamse probleemromans: die konden mijn behoefte aan identificatie en escapisme op veilige en inspirerende wijze inlossen. Als student ben ik me ook gaan interesseren voor non-fictie. Geschiedenis bijvoorbeeld interesseert me mateloos.

Ook nu nog ervaar je leesplezier in verschillende vormen?
Ja hoor, soms – bij poëzie bijvoorbeeld – geniet ik puur van de taal, soms geniet ik ervan om nieuwe dingen te leren. Bovendien betekent lezen voor mij echt tot rust komen. Als ik door omstandigheden een aantal dagen niet aan lezen toe kom, word ik rusteloos, worden de dagen chaotischer, krijg ik mijn baan en huishouden minder goed georganiseerd.
Lezen creëert rust in mijn hoofd. Ik denk tegelijk ook na over dingen waar ik mee zit. En ik slaap beter als ik in bed nog een half uurtje kan lezen. Ik kan dus wel zeggen dat ik zowel mentaal als fysiek plezier aan lezen beleef.

Dan is voorlezen wellicht ook aan jou besteed? Absoluut. In boekwinkel Poespas organiseerden we regelmatig voorleesactiviteiten voor klassen van het kleuteronderwijs tot en met de 1ste graad van het secundair. Die vonden plaats op onze grote zolder, op een berg kussens. Voor de jongeren lazen we een spannend hoofdstuk voor uit het midden van een boek. Daarop volgden meestal actieve verwerkingsopdrachten. Vaak kwamen die scholieren dan al het volgende weekend naar de winkel om het boek te kopen. Ze wilden te weten komen hoe het verhaal afliep. Zo hebben we van bepaalde titels gigantisch veel boeken verkocht.

Mijn eigen kinderen ben ik beginnen voor te lezen toen ze nog in de wieg lagen. Eigenlijk deed ik dat in de eerste plaats voor mijn eigen plezier. Ik had zoveel kinderboeken dat ik blij was dat ik daar eindelijk iets mee kon doen. De oudste kan inmiddels zelf lezen, maar zolang ze ernaar vragen blijf ik gretig voorlezen. Klanten vragen soms hoe oud kinderen moeten zijn om voorgelezen te kunnen worden. Ik zeg dan: 'Begin ermee zodra je er zelf zin in krijgt!' Het is een moment om met je baby bezig te zijn.

Aangezien jullie boeken verkopen – en geen stofzuigers – veronderstel ik dat de term leesplezier in jullie winkel geregeld te horen is?
Tegen klanten die met een boek buiten wandelen, zeg ik vaak 'Veel leesplezier!' Ik gebruik het woord graag. Ik merk wel dat mensen de term vaak verontschuldigend gebruiken, en dan voegen ze eraan toe: 'Een boek mag toch ook wel een keertje ontspannend zijn?'
Dat leesplezier voor volwassenen en kinderen anders is, blijkt soms ook uit de gesprekken die ik met klanten heb. Zo hoor ik geregeld van ouders dat ze een kinderboek zelf fantastisch vinden, maar dat hun kind of kleinkind het niet lust. *De wei van Koe* bijvoorbeeld, een boekje voor eerste lezertjes van Paul De Moor. De kinderen

vinden er niks aan, begrijpen het niet goed. De humor die De Moor hanteert is wat te abstract.

Hoe ga je eigenlijk te werk als ouders een boek willen kopen voor een zoon of dochter die niet graag leest?
Ik vraag altijd eerst hoe oud ze zijn, wat ze graag doen, waar ze mee bezig zijn en waarom ze wel of niet graag lezen. Als het om een kind gaat dat veel met sport en muziek bezig is en volgens zijn moeder niet stil kan zitten, zal ik een dun boekje zoeken met een fris ritme en wat spanning erin. Laatst nog was er een oma die zei dat ze haar kleinzoon graag een boek wou geven, maar dat hij niet wil lezen: hij is de hele tijd met film en *special effects* bezig. Toevallig hadden we zo'n filmdoos binnen, met wat filmgeschiedenis erin, een cd'tje met geluidseffecten en instructies om met je gsm filmpjes te maken... Allemaal zeer toepassingsgericht, maar als je wil experimenteren moet je wel eerst het boekje lezen. De volgende dag kwam die oma vertellen dat haar kleinzoon er meteen zeer enthousiast mee aan de slag is gegaan.
Ik probeer bij ouders of kinderen ook te achterhalen welke sfeer ze zoeken in een boek. Moet het spannend zijn, grappig, of misschien juist wat meisjesachtig?

Het blijft natuurlijk vaak gissen. Dat is ook zo als je voor jezelf een boek kiest: dan zit je er af en toe ook naast. Daarom hoor ik nadien graag van klanten of het een goede keuze was. Bij hun volgende bezoek vraag ik er meestal naar. Zulke dialogen zijn erg waardevol.

Je hebt dan ook een idee van de meeste boeken die je in de winkel hebt?
Oh ja, van veel auteurs heb ik een of meer titels gelezen. Dan ken je hun recept zo'n beetje. Voor een volgende titel volstaat het dan vaak om de korte inhoud, enkele recensies en een paar bladzijden van het boek te lezen. Maar geregeld lees ik het boek dan toch helemaal uit.

En waar haal jij je informatie? Uit vakliteratuur? Ik neem vaktijdschriften zoals de Leeswelp en de Leeswolf door en ik lees de boekenbijlagen van De Morgen en De Standaard. Ik volg de blog van Villa Kakelbont en check regelmatig een aantal websites. Maar de meeste informatie verzamel ik door zelf zoveel mogelijk te lezen. Bij Poespas in Mechelen heb ik me 2 jaar volledig kunnen focussen op kinder- en jeugdliteratuur: daar bouw ik nu op voort.

Daarnaast onderhoud ik wel een goede band met vertegenwoordigers van uitgeverijen. Zij komen 4 maal per jaar de nieuwe publicaties voorstellen. Op de duur leer je hun smaak kennen. Je bouwt een vertrouwensrelatie op. Ze nemen hun job heel serieus en durven ook eerlijk te zijn.

Hoe sta je tegenover rages en hypes?
Op zich is daar niets mis mee. Een boek kan hip zijn, net zoals een muziekgroep. Kinderen en jongeren hebben behoefte aan identificatie en de *peer group* speelt daar een belangrijke rol in. Laat ze dan samen dat boek lezen en het goed vinden.
Na Harry Potter, die ik zelf ook graag gelezen heb, zorgt de Amerikaanse Stephenie Meyer er nu voor dat fantasy-liefhebbers massaal beginnen te lezen. Geronimo Stilton is een ander verhaal. Die vond ik kwalitatief echt niet goed en ik had van elke titel slechts één exemplaar in huis gehaald. Maar de kinderen bleven ernaar vragen. Tja, als het hen aan het lezen brengt, mij goed. Al vraag ik me af of ze zo de smaak van het lezen te pakken krijgen.
Het is altijd een evenwichtsoefening tussen wat ik zelf goed vind en de klant wil laten lezen enerzijds, en wat de leesvoorkeur van de klant is anderzijds. En we moeten natuurlijk ook economisch zien te overleven.

Denk je dat leerkrachten een rol kunnen spelen in het verbreden van de leeshorizon bij kinderen en jongeren?
Volgens mij wordt leesplezier van thuis uit meegegeven en zelden op school geleerd, tenzij door die enkele gepassioneerde leraars. In het 3de middelbaar had ik een docent Nederlands die met ons een toneelstuk maakte rond het toen pas verschenen boek *Duet met valse noten* van Bart Moeyaert. Daar hebben we toen een

heel jaar rond gewerkt. Iedereen was enthousiast, we leerden op een andere manier naar het verhaal kijken. Werkelijk alle kinderen van mijn klas hebben aan dat boek plezier beleefd. Ik denk dat er op school nog maar weinig ruimte is om op die manier met boeken om te gaan. Het vergt heel wat voorbereiding en de leerkrachten staan zo al voortdurend onder tijdsdruk.

Zou een boeiende introductie van nieuwe boeken een eerste aanzet kunnen zijn?
Absoluut. En dan denk ik terug aan een leerkracht geschiedenis die in zijn eerste les een plaat van Wagner opzette. Sommigen vonden er niks aan, anderen kon het bekoren. Er volgde een heus klasgesprek over onze individuele luisterervaring. Twee lessen lang schetste hij het tijdskader waarin Wagner leefde – inclusief de literatuur en de schilderkunst van die tijd. Daarna ging hij verder met de reguliere geschiedenislessen. Maar we hadden onze mening kunnen zeggen, er was interactie en vooral: onze nieuwsgierigheid was gewekt. Dat moet je ook met boeken doen. Je kunt midden in een boek beginnen en dan bij de leerlingen polsen: waarover denk je dat het gaat? Maak het minder saai door mondelinge verwerkingsopdrachten. Maak het plezant door hen samen in groepjes aan de slag te laten gaan.

Uit onderzoek blijkt dat Vlaamse 15-jarigen zeer goed scoren op leesvaardigheid maar bijzonder laag op leesplezier. Dat blijkt ook uit het afnemend bibliotheekbezoek. Merk je dat ook in de winkel?
Ook daar krijg je weinig jongeren over de vloer. Ze zijn blijkbaar even met andere dingen bezig of haken definitief af. Ofwel keren ze na 2 of 3 jaar terug en maken dan effectief de sprong naar de literatuur voor volwassenen.

Boeken voor moeilijke lezers – kinderen met dyslexie of leesachterstand bijvoorbeeld – kom ik haast nooit tegen in boekhandels? Waaraan ligt dat?
Met zo'n aanbod stappen uitgeverijen liever rechtstreeks naar scholen en bibliotheken. De boekhandel is voor hen commercieel minder interessant. Uitgeverij Clavis bijvoorbeeld maakt voor hun educatieve uitgaven specifieke afspraken met scholen. En de prentenboeken die in de vorm van Japanse vertelplaten (*kamishibai*) verkrijgbaar zijn, bestellen scholen en bibliotheken meestal rechtstreeks bij de uitgever.

Heb je via de boekwinkel contact met leerkrachten?
Minder dan ik zou willen. Het is me ook niet zo duidelijk waar zij hun informatie over boeken halen. Op welke basis selecteren zij boeken voor de klasbibliotheek en de leeslijsten? De boekhandel is in elk geval geen primair kanaal voor hen. Uitgevers sturen wel brochures en catalogi naar scholen. En waarschijnlijk hebben ze op veel plaatsen een abonnement op De Leeswelp. Leerkrachten krijgen met hun leerkrachtenkaart een directe korting bij ons. Het tijdschrift Klasse publiceert geregeld een overzichtlijst van alle boekhandels waar ze die korting krijgen. We merken dat er daardoor de laatste 5 jaar wel meer leerkrachten over de vloer komen dan vroeger.

Zijn er nieuwe genres in de jeugdliteratuur waarmee je mensen uit het onderwijs graag laat kennismaken?
Literaire non-fictie is een relatief jong genre. *Wild verliefd* van Ditte Merle en *Botjes* van Midas Dekkers hebben we veel verkocht, ook dankzij de persaandacht. Maar het zijn toch vooral de ouders die ze kiezen. Kinderen grijpen er nog niet gemakkelijk naar.
Daarnaast heb je de opkomst van graphic novels. Ik ben daar erg enthousiast over, maar onze zaakvoerder vond dat mensen daarvoor maar naar de gespecialiseerde stripwinkel moesten. Wegens plaatsgebrek krijgt dat aanbod voorlopig te weinig ruimte in onze winkel. Als het aan mij ligt, kan *Een deken van sneeuw* van Craig Thompson heel goed bij de literatuur staan, en *Footnotes in Gaza* van Joe Sacco bij de actualiteit, naast een Palestinaboek van Lucas Catherine.

Spelen de boekenbijlagen van kranten een rol in de keuze die mensen maken uit het grote aanbod van titels?
Dat is toch de indruk die ik in de winkel krijg. Lezers gaan duidelijk voort op het oordeel van recensenten. Bepaalde boeken krijgen daardoor geen kans. Andere titels verkopen dan plots heel goed, terwijl ze soms al 6 maanden in de winkel lagen. Je zou zelfs kunnen stellen dat de persaandacht een indicator is voor het verkoopsucces op korte termijn. Iedereen leest of koopt hetzelfde boek. Dat creëert een gemeenschappelijkheid die gezellig kan zijn en gesprekssstof levert. Maar ergens vind ik het ook jammer.

Net zoals boekhandelaars, leerkrachten, ouders en bibliothecarissen zijn literatuurcritici bemiddelaars tussen de schrijver en het publiek. Kan je hun bijdrage waarderen? Tijdschriften zoals De Leeswolf en De Leeswelp reiken zeer waardevolle en bruikbare recensies aan. Vaak scheppen ze bovendien een breed referentiekader. De recensies in dagbladen daarentegen zijn voor mij een bron van ergernis. Ze zijn te persoonlijk. Soms lijkt het zelfs te gaan om een afrekening tussen de recensent en de auteur. Het boek zelf komt amper ter sprake. De krantenrecensies zijn een vorm van koopadvies geworden. Typisch is de sterrenquotering. Bij 2 sterren haakt de lezer al af. Waarom een 2-sterrenboek lezen als er beter is ? Maar vaak komt de literaire kwaliteit van het boek nauwelijks aan bod. Laat staan dat er nog nagedacht wordt over wat van een boek tot goede literatuur maakt. Bovendien recenseert men vooral auteurs die geen aandacht meer nodig hebben. Telkens opnieuw worden dezelfde helden opgevoerd.

En dat terwijl de diversiteit van het aanbod groter is dan ooit.
Het probleem is dat boeken tegenwoordig te veel als een commercieel product gezien worden. En zo redeneren uitgevers ook meer en meer. Zelfs hun vertegenwoordigers klagen daar over: zij krijgen de indruk dat het voor de uitgeverijen zelf niet uitmaakt of ze met schoenen of met boeken op de baan zijn. Dat vind ik een gevaarlijke trend. Een boek is nog altijd een cultuurproduct.

En de zichtbaarheid van het kwalitatieve boek lijdt daaronder?
Niet alleen de zichtbaarheid, ook de bereikbaarheid van het aanbod. Bibliotheken bestellen steeds vaker bij de boekhandel die hen de grootste korting geeft. Als dat een Standaard Boekhandel is, die jarenlang de publicaties van uitgeverij De Eenhoorn niet heeft willen verkopen omdat ze die financieel niet interessant genoeg vonden, dan krijgen de bibliotheekbezoekers dus geen toegang tot dat aanbod. Dat komt steeds vaker voor. Een verschraling waar ik me zorgen om maak.

En zo komen we bij de meerwaarde van een directe dialoog met lezers.
Ja, met veel klanten heb ik wel een intieme band opgebouwd. Zonder schroom wisselen we leeservaringen, titels en lijstjes uit. Mensen vertellen me ook waar ze in een boek behoefte aan hebben. Boeken blijken mensen echt wel dichter bij elkaar te brengen.

Glossen

Vertrouwensrelatie

Terwijl boekhandelaren baat hebben bij een goede relatie met de vertegenwoordigers van de uitgeverijen, kunnen zij op hun beurt zelf het verschil maken door een vertrouwensrelatie op te bouwen met klanten. Bij onze noorderburen vestigt John Schrijnemakers daar al jaren de aandacht op. Schrijnemakers is penningmeester van de Stichting Woutertje Pieterse Prijs en zaakvoerder van kinderboekenwinkel Speelboek die werd genomineerd voor de titel Beste Boekhandel van Nederland 2008-2009.
Hij roept bemiddelaars met aandrang op om jongeren serieus te nemen in hun zoektocht naar een mooie leeservaring en hen te wijzen op boeken die net buiten hun blikveld vallen. Tegelijk moeten ze die jongeren ook waarderen om hun uiteindelijke keuze. 'Zonder aandacht voor het kind, zonder enthousiasme voor het lezen kan een bemiddelaar niet bouwen aan succes' (Schrijnemakers, 2004).
Zijn boodschap aan de jonge lezers is '*enerzijds brutaalweg méér aandacht te vragen of anderzijds juist niet te afwachtend te zijn: vertel wat je tot nu toe steeds las en vraag om iets dat nog mooier, spannender of moeilijker is te lezen. Trek die bibliothecaris achter haar bureau vandaan, en haal die boekverkoper achter zijn toonbank weg!*' (Schrijnemakers, 2008).

Constellaties van boeken

Hoe kunnen de boekhandelaar en de lezer een keuze maken uit het overweldigende aanbod?
In *Zo veel boeken: Lezen en uitgeven in een tijd van overvloed*, geeft de Mexicaanse schrijver Gabriel Zaïd sprankelende beschouwingen. Er zijn 'meer boeken te bekijken dan sterren in een nacht op volle zee' (Zaïd, 2006, p. 85). Hij geeft boekhandelaren het advies om hun winkel een bepaalde identiteit te geven. 'De aanpassing is wederzijds: de boekverkoper stelt zich de constellaties van boeken voor die zijn lezers op het lijf geschreven zijn en creëert een type winkel dat klanten met bijpassende verwachtingen aantrekt' (Zaïd, 2006, p. 89). Volgens de auteur neemt de kans om een specifiek boek te vinden toe wanneer de focus van de winkel duidelijk is. In tegenstelling tot bijvoorbeeld boekenketens met een grote, maar amorfe collectie, kan een kleine, goed georganiseerde constellatie de lezer meer oriëntatie bieden. In plaats van verweesde titels bied je boeken aan die gemakkelijker gevonden worden door hun beoogde lezers (Zaid, 2006, p.93).

Iris Van Germeersch (I*Boeks)

Gent, 21 maart 2011

*Iris Van Germeersch studeerde af in Gent als licentiate geschiedenis en werkte een aantal jaren als bedrijfsjournalist. Daarna stapte ze over naar de boekensector, als zelfstandig zaakvoerder van boekhandel I*BOEKS, gespecialiseerd in kinder- en jeugdboeken en lid van Colibro. Sinds 2008 is ze voorzitter van de Vereniging van Vlaamse boekverkopers (VVB)*

.

Op de website van I*Boeks staat: '*Lezen doe je niet van de ene op de andere dag. Het vraagt inzet, geduld en veel oefenen. De beloning is leesplezier, woordenschat en uiteindelijk kennis.*' Het leesplezier wordt bij jullie niet onderschat.

Wij vinden leesplezier het allerbelangrijkste: zonder leesplezier zet je nooit de stap om te blijven lezen. Zonder leesplezier blijft lezen meestal ook lastig, omdat de motivatie er niet is.
Voor mij persoonlijk betekent leesplezier: kunnen wegglijden in een boek, in een ander verhaal terechtkomen, daar in je hoofd mee bezig zijn, ook als het boek uit is, en ervan kunnen nagenieten. Een goed boek zorgt ervoor dat je gegrepen wordt, dat je meeleeft. Als ik kinderen een boek kan aanreiken dat hen die ervaring schenkt, vind ik dat echt wel leuk. Je kunt het vergelijken met bioscoopbezoek: in een goede film ga je helemaal op, en achteraf blijft die film ook in je hoofd hangen. Lezen is in principe nog intenser omdat je zelf voor beeld en geluid moet zorgen. Ik herinner me van mijn jeugdjaren dat ik vaak het gevoel had het boek zich voor mijn ogen had ontrold, als een film.

Denk u dat er factoren zijn die het leesplezier kunnen belemmeren?
Lezen is niet gemakkelijk. Je moet je kunnen concentreren, inleven, de tijd nemen. Ik denk dat er zoveel andere dingen zijn die opgroeiende jongeren bezighouden: muziekschool, sport, facebook, games. Dat zijn allemaal sociale of interactieve activiteiten, terwijl lezen een solitaire bezigheid is. Het heeft geen uiterlijke verschijningsvorm: niemand ziet dat je goed kunt lezen. Terwijl je dat in sport en muziek wel gemakkelijk kunt laten zien. Met lezen scoor je als adolescent ook minder bij leeftijdsgenoten. En natuurlijk moet je om te lezen ook momenten van rust kunnen creëren.

Denkt u dat er vanuit het onderwijs ook belemmeringen worden opgeworpen?
Leerkrachten van het secundair onderwijs moeten absoluut rekening beginnen te houden met het soort boeken dat jongeren willen lezen. We krijgen nog steeds leeslijsten te zien met titels uit 1999 en 2000. Dat zullen geen slechte boeken zijn, maar ze zijn intussen wel 10 jaar oud. Intussen is de leefwereld van jongeren ingrijpend veranderd. Als je ze wil motiveren, moet je toch eerst naar de inhoud kijken. Dat blijf ik beklemtonen. Het is ook niet zo moeilijk om het actuele aanbod bij te houden: zoek de expertise bij gespecialiseerde boekhandels en bibliotheken. In de lerarenopleiding zou men dat sterker moeten stimuleren.

Verwijst u leerkrachten, ouders of jongeren die in uw winkel komen soms door naar informatiebronnen op het internet? Zoals de Boekenzoeker?
We geven vooral folders van uitgeverijen mee. Van de uitgeverijen krijgen we ook leesexemplaren: dat zijn smaakmakers met het eerste hoofdstuk van een boek. Ouders, leerkrachten en jongeren kennen het internet natuurlijk. Als ze iets willen opzoeken, vinden ze het wel. De link naar de Boekenzoeker hebben we nog niet meegegeven.

Voelt u als zaakvoerder van een boekhandel dat er sprake is van ontlezing?
Voor ons springt dat misschien wat moeilijker in het oog. Wie de winkel bezoekt, komt eigenlijk al vanuit een bepaalde interesse. Het beeld is onduidelijk. De ene studie zegt dat er minder gelezen wordt, de andere studie ontkent dat weer. De resultaten van de Boekenbeurs geven aan dat er dit jaar weer meer jeugd op af gekomen is. We zien wel dat de impact van hypes groter geworden is – Geronimo Stilton en Harry Potter, dat soort dingen. We merken ook dat er vaker dan vroeger gevraagd wordt naar boeken 'die gemakkelijk lezen'. Kinderen en jongeren willen wel graag lezen, maar dan bij voorkeur spannende verhalen of boeken met veel illustraties. Het literaire genre krijgen we moeilijker verkocht.

Hoe helpt u boektwijfelaars om een boek te kiezen dat hen een positieve leeservaring kan bezorgen?
We vragen naar leeftijd, hobby's, interessesferen. Iemand die van geschiedenis houdt, raden we een historische roman aan. Een kind dat niet graag leest, geven we een boek mee dat niet al te dik is, of een boek met losse verhalen die je ook apart kunt lezen. We vragen ook welk boek ze wél leuk vonden, of welke film ze graag hebben gezien. Zelf lezen we natuurlijk heel veel, omdat we een grondige kennis van het aanbod belangrijk vinden. Bovendien moeten we de boeken ook lezen om precies te weten bij welke categorie we ze in de winkel willen onderbrengen. Richtlijnen van de uitgever volgen we nooit blindelings.

Keuzevaardigheid is iets dat bewust gestimuleerd moet worden?
Je hebt inderdaad gemakkelijke keuzes en moeilijke keuzes. Een adolescent kan niet weten wat hij van een bepaald boek mag verwachten als hij de auteur of het genre nog niet kent. De cover verklapt niet altijd waar het boek over gaat. Het is belangrijk dat kinderen met alles in contact komen. Ze moeten ook geïnitieerd worden in illustratietechnieken, zodat ze durven af te wijken van de traditionele tekeningen. Ik vind het leuk dat bibliotheken dat met hun Blind Date uitproberen. Vind een lezer het boek niet goed, dan is er niets verloren. In de boekhandel moet je ervoor betalen en je wil niet thuiskomen met een boek dat je op je honger laat. Toch proberen we ook de onbekende illustratoren en de boeken die niet vanzelf spreken in de kijker te zetten. Het is trouwens zoals met eten: je moet een nieuwe smaak een aantal keer hebben geproefd voordat je hem lust. Ook de manier waarop een ouder een boek voorleest kan er mee voor zorgen dat kinderen het toch leuk vinden.

Welke genres zou u onderscheiden als het gaat om adolescentenliteratuur?
Chick-lit, fantasy en science fiction, echt gebeurde verhalen, poëzie (bloemlezingen), historische romans, thrillers en graphic novels – al worden die eigenlijk vooral door volwassenen gelezen. Non-fictie voor adolescenten bestaat nauwelijks. Zij moeten voor informatieve boeken meteen overstappen naar boeken voor volwassenen.

In de literatuurkritiek zijn er mensen die ervoor pleiten om meer rekening te houden met het leesplezier dat kinderen aan een bepaald boek kunnen beleven.
Ja, dat is een eeuwige discussie. Het probleem is dat je als volwassen lezer kinder- en jeugdliteratuur wil beoordelen op het thema, de uitwerking van het thema, het woordgebruik, de zinsconstructies - op het literaire aspect, dus. En natuurlijk wil je ook hebben dat de kinderen het boek graag lezen. Maar het ene is niet altijd het gevolg van het andere. Dat is ook de steeds terugkerende discussie bij de uitreiking van prijzen zoals de Boekenleeuw en Boekenpauw. Je hebt mensen die vinden dat het literaire op de eerste plaats moet komen, terwijl anderen volhouden dat het leesplezier moet primeren. Gelukkig zijn er ook wel boeken die aan die twee eisen tegemoetkomen. We moeten de gulden middenweg zoeken, denk ik. De ene keer moet je een boek durven bekronen dat literair is en misschien wat moeilijker te lezen valt – met het risico dat niet zo veel kinderen er leesplezier aan zullen bele-

ven. En de andere keer moet je misschien een toegankelijker boek in de schijnwerpers plaatsen. Het is zoals met eten: de ene keer kies je friet, dan ga je weer voor oesters. Als volwassene moet je ervoor zorgen dat kinderen en jongeren van een ruim aanbod kunnen proeven.

Recensies lezen is heel interessant, zelfs nadat je het boek gelezen hebt. Moet het onderwijs jongeren niet stimuleren om dat vaker te doen?
Ja, recensies wekken de nieuwsgierigheid op. En als je ze na het boek leest, kun je je ervaring van het boek opnieuw toetsen. Ik vind dat het onderwijs nog heel veel kansen laat liggen als het om boeken gaat. Kinderen mogen wel een boek bespreken en in de klas naar voren brengen, maar het blijft allemaal nog zeer stereotiep: wat is het thema, beschrijf de personages, enzovoort. Daar moeten ze toch op zwoegen. Het zou allemaal wat frisser en dynamischer kunnen. Laat kinderen bijvoorbeeld discussiëren over boeken. Je moet ze daarin natuurlijk wel begeleiden: als je het houdt op 'zijn er nog vragen?' dan kan ik me voorstellen dat iedereen in de klas lusteloos 'neen' mompelt. Je kunt vertrekken vanuit het inhoudelijke, vragen wat ze van het boek vinden om dan geleidelijk wat dieper te boren en naar hun leeservaring te peilen. Dat is boeiender dan de stereotiepe aanpak, die er vooral voor zorgt dat lezen iets vervelends blijft. Van de leerkracht wordt dan natuurlijk ook een degelijke begeleiding verwacht, en daar kruipt veel tijd in.

Leraren die tekst*bestuderend* i.p.v. teks*tervarend* literatuuronderwijs geven, houden vaak ook meer vast aan de literaire canon.
Ik vind die literaire canon ook wel belangrijk, maar ze moeten die boeken niet allemaal lezen. Dat kunnen ze later doen, als hobby buiten de lesuren of als ze volwassen zijn. Je kunt er les over geven, maar je moet hen bijvoorbeeld niet vragen om pakweg Filip De Pillecyn te lezen. Dat is te ver van hun bed. Je kunt een paar stukjes voorlezen om zo'n schrijver in een context te situeren, of je kunt zeggen: ik heb zijn boeken hier liggen, wie er even van wil proeven, kan ze van me lenen. Op die manier kun je jongeren de canon leren ontdekken. Maar niet als leesopdracht. Het spreekt voor jongeren niet vanzelf om iemand als Johan Daisne te lezen: dat is uit de tijd van toen, die staat heel ver van hun wereld af. Ik zeg niet dat hij geen waardevolle boeken heeft geschreven, maar het is zoals op de muziekschool: kinderen willen zo graag ook eens iets anders spelen dan Mozart en Bach. Daarom is het jammer dat een grote groep hedendaagse auteurs nog niet aan bod komt in het onderwijs. In het begin was ik nog zo gemotiveerd dat ik met koffers vol mooie boeken naar lerarenkamers trok. Maar de respons was niet van die aard dat ik ermee verder wilde gaan. (*lacht*)

Leesplezier dus niet als middel om literaire competenties te verwerven, maar als doel op zich?
Als je jongeren leesplezier kunt leren ervaren, komen die literaire competenties wel vanzelf. Dat is met alles zo, ook met sport: je moet oefenen, maar je oefent maar als je merkt dat je het plezierig vindt. En zodra het goed gaat, beleef je er nog meer plezier aan en ga je vanzelf nog grotere uitdagingen aan. Die eerste fase is de moeilijkste. Daarin gaat het ook om technische vaardigheden, en het is de bedoeling dat je ook daar plezier aan beleeft.

Lezen vervult tal van functies voor het individu, maar is het ook maatschappelijk belangrijk?
Lezen is belangrijk voor je gevoelsleven. Maar ik wil ook dat mijn kinderen lezen opdat ze zo ook wat maatschappijkritiek mee krijgen. Een boek over de oorlog of over armoede geeft hen heel wat mee. Lezen is een antigif tegen alle oppervlakkigheid, het is de basis waarop democratie en tolerantie steunen. Hoe kun je nu verwachten dat mensen elkaar begrijpen als ze niets kunnen lezen over mekaar? Als je dat ondergraaft, ondergraaf je ook veel kansen op begrip en empathie. Als je mensen alleen brood en spelen geeft, hou je hen dom. Die vervlakking is een bedreiging van de democratie. En lezen is een manier om die vervlakking tegen te gaan.

Glossen

MAATSCHAPPELIJK BELANG

Al zolang literatuur bestaat wordt haar maatschappelijk belang met bezieling verdedigd. In zijn nawoord bij *Actual Minds, Possible Words* (Harvard University Press, 1986) verwoordt Jerome Bruner de intrinsieke waarde van literatuur zo: ' *Literatuur kan de wereld van haar vaste vorm ontdoen, haar minder rechttoe rechtaan maken en ontvankelijker voor vernieuwing. Literatuur zet dingen in beweging, leidt tot verwondering, maakt het vanzelfsprekende minder vanzelfsprekend en het onkenbare minder onkenbaar; door literatuur kunnen we waarden en normen met andere ogen bekijken. Zo opgevat is literatuur een instrument van vrijheid, lichtheid, verbeelding en ja, ook van verstand. Het is onze enige hoop tegen de lange grijze nacht.'* (Chambers, 2002, p. 9)

BLIND DATE

Blind Date is een promotieactie die voor het eerst werd gelanceerd in het Britse Gloucestershire en naar Vlaanderen overwaaide tijdens de Bibliotheekweek van 1999 (Messely, 2002, p.35). Met deze actie brengen bibliotheken op een speelse manier hun collecties onder de aandacht. De gebruiker kan een gesloten tas lenen waarin 5 of meer verschillende materialen zitten: bijvoorbeeld een roman, een informatief boek, een graphic novel, een dvd, een tijdschrift, een luisterboek en een cd. In elke tas zit in elk geval ook een evaluatieformulier. De inhoud van de tas is een verrassing. Met deze actie wil men lezers verleiden om te proeven van andere genres en media en kennis te maken met het onbekende. Mensen aarzelen immers vaak om iets nieuws te ontlenen.

Dat de formule succes heeft, ondervonden ze onlangs nog in Erpe-Mere. Daar werd de Blind-date-koffer met 80 pakketten op de Verwendag 2010 compleet geplunderd door enthousiaste bezoekers (verslag Bib Bang, 2010).
In de bibliotheek van Dommeldal (Nederland) zijn lezers ook blij *'dat ze een keertje niet zelf moeten kiezen'* en daar klinkt zelfs de vraag naar meer differentiatie. Bib Dommeldal experimenteert nu ook met een mannentas en een kindertas. (Maessen, 2010).

In het originele *Start To Read*-project van bibliotheek Heist-op-den-Berg stimuleert men aarzelende lezers op diverse uitgekiende manieren. In hun pamflet *10 tips om vol te houden* luidt de 6de tip[33]:
'Laat je verrassen door de blind-book-date. Een goede relatie vraagt af en toe een verrassing om de dagelijkse sleur te doorbreken. Jouw relatie met boeken kan soms ook wel een leuke verrassing gebruiken. Vraag daarom aan een familielid, vriend, bibliotheekmedewerker, … om je een blind-book-date te bezorgen. Je weet niet met welk boek je zal thuiskomen, maar wie weet beleef je wel veel plezier aan het lezen ervan.'

BOEK EN JEUGD

Wie wel eens heeft gesnuffeld tussen de afgeschreven en te koop aangeboden boeken van de bib,moet ze al zijn tegengekomen: de jaarlijkse gidsen *Boek en Jeugd*. Elke medewerker van de jeugdafdeling was ermee vertrouwd. De betere boekhandelaar verkocht ze. Sinds 1965 verscheen deze handige boekjes

[33] Bron: http://starttoread.be/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=7&Itemid=56

met overzichten van nieuwe publicaties in de leeftijdscategorieën 0 tot 4 jaar (de peuterboekengids) , de gids 4 tot 12 jaar en de gids + 12.
De Nederlandse uitgeverij Biblion stond in voor de publicatie, met financiële steun van de Vereniging van Nederlandse Bibliotheken (NBLC). De gedrukte versie werd jammer genoeg stopgezet in 2009. Dankzij de steun van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Stichting Bibliotheek.nl leeft Boek en Jeugd nu online verder: de gids is omgevormd tot een doorzoekbare database die nog wel voortdurend wordt uitgebreid. De basis voor de invoer vormden de gidsen die vanaf 2004 waren verschenen.

De redactie van Boek en Jeugd houdt vooral het lees- en kijkplezier voor ogen. Bij het maken van de titelkeuze spelen diverse factoren mee: 'de ideeën die aan een uitgave ten grondslag liggen en de uitwerking daarvan in thema's, figuren en situaties; originaliteit en humor; het taalgebruik; de opbouw van het verhaal; het wereldbeeld dat gewild of ongewild wordt opgeroepen; bijzondere aspecten of speciale gebruiksmogelijkheden; waar het gaat om informatieve boeken spelen toegankelijkheid van de informatie en het al of niet beschikbaar zijn van andere literatuur over het onderwerp mee.' De besprekingen zijn gericht op bemiddelaars en tellen gemiddeld 150 woorden.

Boek en Jeugd Online heeft een direct verband met ~~Leesplein.n~~l. Jongeren van 12 tot 16 kunnen vanaf de Leesplein-site doorklikken naar ~~jeugdboekenplein.n~~l.
Deze website bestaat uit volgend hoofdmenu: *Leestips; Boeken zoeken (op titel/op onderwerp); Boeken bespreken; Wat is er te doen? (theater, tentoonstelling, feestelijke acties); Kijken en luisteren (films [verfilmde jeugdromans], luisterboeken, tijdschriften) ; Kennisquiz; Schrijvers en tekenaars.*

Conclusie

Voor deze scriptie heb ik een zwerftocht ondernomen doorheen het landschap van leesbevordering, letterenbeleid, openbare bibliotheken, onderwijs, literatuurkritiek , boekhandelaars, auteurs en uitgevers. Allerlei bevoorrechte getuigen en experten heb ik mijn microfoon onder de neus gedrukt. Wat me opviel? Dat die neuzen eigenlijk in dezelfde richting wijzen. Alle experts en betrokkenen vinden leesplezier belangrijk. In de manier waarop ieder van hen – binnen zijn of haar actieradius – leesplezier verdedigt, stimuleert, bewaakt, verspreidt en faciliteert zitten natuurlijk accentverschillen en nuances. Maar de bekommernis voor leesplezier is de grootste gemene deler – en dat is een goede zaak.

Toch zouden jongeren misschien hoger scoren op leesplezier als al die inspanningen uit de sector beter op elkaar zouden aansluiten en elkaar zouden versterken. Een open en vrij debat is daarvoor een eerste en elementaire voorwaarde. Als alle actoren zelfkritisch, out-of-the-box en met frisse vastberadenheid gaan nadenken over hun collectieve verantwoordheid staat de plezierfactor een veelbelovende toekomst te wachten. Dat heeft de overheid ook begrepen. Op het rondetafelgesprek dat CANON Cultuurcel op 1 april 2011 heeft georganiseerd, gaf Vlaams minister van Onderwijs Smet alvast duidelijk verstaan dat de overheid een meerjarenplan wil uitwerken met acties om werk te maken van leesbevordering en leesplezier.

Ook de bibliotheken spelen in die ontwikkelingen een sleutelrol. Her en der zijn al succesvolle acties opgezet om het leesplezier bij jongeren te verhogen – in de glossen bij de interviews kon u daarvan voorbeelden lezen. Toch is er nog werk aan de winkel. Ik hoop dat mijn toekomstige collega's in de bibliotheekwereld in deze scriptie inspiratie vinden om creatief en vernieuwend in te zetten op de leesbeleving en het leesplezier van kinderen en jongeren. En ik hoop natuurlijk ook dat ze aan deze scriptie zelf wat leesplezier zullen beleven...

Literatuurlijst

Geschreven bronnen

Barthes, R.
Het plezier van de tekst / Roland Barthes. – Nijmegen: Sun, 1986. – 84 p.

Boonstra, B.
Klankbord of doorgeefluik? De grootste handicap van een kinderboekenrecensent is dat hij of zij geen kind meer is. / Bregje Boonstra
IN: Literatuur zonder leeftijd. – 25 (1993) ; p. 82-

Chambers, A.
De leesomgeving: Hoe volwassenen kinderen kunnen helpen van boeken te genieten / Aidan Chambers. - Den Haag: Biblion Uitgeverij, 2002. - 104 p.

Canonvorming
Dat moet je gelezen hebben: Literaire en educatieve canonvorming in de jeugdliteratuur / Helma Van Lierop-Debrauwer, Piet Mooren en Harry Bekkering (red.). – Leidschendam: Biblion, 2004. – 226 p.

De Bruyn, L.
Vuurtje stook in de bibliotheek. Een kijk op bibliotheken en de toekomst vanuit jeugdculturele hoek / Lotte De Bruyn
IN: Bibliotheek- & Archiefgids. - 4 (2010) ; p. 14-20

De Groeve, J.
Lezen tegen de stroom in: Twee Vlaamse boekentijdschriften De Leeswolf en De Leeswelp.
IN: Literatuur Zonder Leeftijd. - 71 (2006) ; p. 72-87

Dendooven, G.
Lezen is tijdverspilling (vinden heel veel jonge Vlamingen) / Gerda Dendooven
In: De Standaard, 11 december 2010. (artikel)

De Sterck, M.
Een vaste stek? De adolescentenroman tussen Nijntje en Nabokov / Marita De Sterck
In: Van Nijntje tot Nabokov: Stadia in geletterdheid / Helma Van Lierop-Debrauwer [e.a.]. – Tilburg: Tilburg University, 1997. – p. 80-95

De Saedeleer, M.
Waar is het leesplezier gebleven? / Majo De Saedeleer
In: De Morgen, 9 december 2010. (artikel)

Eijgenraam, F.
De plezierfactor: Nut en genot van het boekenschrift / Felix Eijgenraam. – Bloemendaal: Aramith uitgevers, 1990. – 71 p.

Lezen en leesgedrag van adolescenten en jongvolwassenen / Raukema, A.M., Schram, D. en Stalpers, C. (red.). – Delft: Eburon, 2002. – 307 p.

Lezen in de lengte en lezen in de breedte. De doorgaande leeslijn in wetenschappelijk perspectief / Schram, D. en Raukema, A.M. (red.). – Delft: Eburon, 2006. – 298 p.

Manguel, A.
Een geschiedenis van het lezen / Alberto Manguel. – Amsterdam: Ambo, 2005. – 416 p.

Meeus, W.
Ontwikkeling en leesgedrag in de adolescentie / Wim Meeus.
In: Lezen en leesgedrag van adolescenten en jongvolwassenen/ Raukema, A.M., Schram, D. en Stalpers, C. (red.). – Delft: Eburon, 2002. – p.27-35

Mottart, A.
Een nieuw literatuuronderwijs voor een nieuwe leescultuur. Onderzoek naar en ontwikkeling van handelingsoriëntaties ter verbetering van de lerarenopleiding en het literatuuronderwijs. (Volledige projectaanvraag Expertisenetwerk Lerarenopleiding AUGent) / André Mottart. – Gent, 2011. - 8 p.

Mottart, A.
Geletterd lezen. Van enkelvoud naar meervoud./ André Mottart en Ronald Soetaert
IN: Lezen en leesgedrag van adolescenten en jongvolwassenen / Raukema, A.M., Schram, D. en Stalpers, C. (red.). – Delft: Eburon, 2002. – p.249-261

Oordelen
Oordelen op maat. Een kwestie van vraag en aanbod. Over het beoordelen van jeugdliteratuur / Helma Van Lierop-Debrauwer en Karen Ghonem-Woets (samenst.) . – Leidschendam: Biblion, 2009. – 251 p.

Peeters, C.
ABC van het voorlezen / Carel Peeters. – Amsterdam: De Harmonie, 1999. – 97 p.

Pennac, D.
In een adem uit: Het geheim van het lezen / Daniel Pennac. – Amsterdam: De Brink, 1993. – 176 p.

Publieksbereik
Publieksbereik: Expertise uit en in het veld – Brussel: Locus, 2011. – 56 p. – Brochure

Rondetafelgesprek
Verslag rondetafelgesprek 'Lezen in het onderwijs' 1 april 2011
Intern document van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - Agentschap voor onderwijscommunicatie.

Schrijnemaekers, John
Blijde boodschapper of zondebok: De rol van bemiddelaars bij de ontwikkeling van lezende kinderen / John Schrijnemaekers
In: Dat moet je gelezen hebben: Literaire en educatieve canonvorming in de jeugdliteratuur / Helma Van Lierop-Debrauwer, Piet Mooren en Harry Bekkering (red.). – Leidschendam: Biblion, 2004. – p. 189 - 194

Soetaert, R.
De cultuur van het lezen / Ronald Soetaert
In: De cultuur van het lezen. – Den Haag: Nederlandse Taalunie, 2006. – p. 7-74

Stalpers, C.
Het verhaal achter de lezer: Een empirisch onderzoek naar variabelen die verschillen in leesgedrag verklaren / Cedric Stalpers. – Delft: uitgeverij Eburon, 2007. – 79 p.

Tellegen, S.
Waarom is lezen plezierig? / Saskia Tellegen en Jolanda Frankhuisen. – Delft: uitgeverij Eburon, 2002. – 167 p.

Van Coillie, J.
Leesbeesten en boekenfeesten: Hoe werken (met) kinder- en jeugdliteratuur? / Jan Van Coillie. – Leuven: Davidsfonds/Infodok, 2007. – 520 p.

Van de Vendel, E.
Over Adem: Annie M.G. Schmidtlezing 2006
IN: Literatuur Zonder Leeftijd. - 71 (2006) ; p. 118-128

Van Dis, A.
Al lezend kon en zag ik alles: Terugblik op mijn leeservaringen / Adriaan Van Dis
IN: Literatuur Zonder Leeftijd. - 53 (2000) ; p.368-376

Stadia in geletterdheid
Van Nijntje tot Nabokov: Stadia in geletterdheid / Helma Van Lierop-Debrauwer [e.a.]. – Tilburg: Tilburg University, 1997. – 161 p.

Van Lierop-Debrauwer, H.
De jeugdliteratuurkritiek als graadmeter / Helma Van Lierop-Debrauwer
IN: Oordelen op maat. Een kwestie van vraag en aanbod. Over het beoordelen van jeugdliteratuur / Helma Van Lierop-Debrauwer en Karen Ghonem-Woets (samenst.) . – Leidschendam: Biblion, 2009. – p. 30- 38.

Van Woerkom, M.
Men bezit een boek pas als men het gelezen heeft. De leesautobiografie als spiegel van de leescarrière / Margitka van Woerkom
In: Dat moet je gelezen hebben: Literaire en educatieve canonvorming in de jeugdliteratuur / Helma Van Lierop-Debrauwer, Piet Mooren en Harry Bekkering (red.). – Leidschendam: Biblion, 2004. – p.96-114

Vingeroefeningen
Vingeroefeningen: Tips van schrijvers voor schrijvers / Els Beerten, Daniel Billiet, Kolet Janssen, Jan Simoen, André Sollie, Marita De Sterck. – Amsterdam: Afijn, 2003. – 128 p.

Zaid, G.
Zo veel boeken: Lezen en uitgeven in een tijd van overvloed / Gabriël Zaid. – Amsterdam: Bert Bakker, 2006. – 123 p.

Audiovisuele bronnen

Beefcake Production
http://www.beefcakepublishing.be/ - geraadpleegd op 26 mei 2011

Bessemans, A.S.
Een herkenningspunt is cruciaal. Interview bij de leeslijst van 2010.
http://www.deleeswolf.be/?navigatieid=74 - geraadpleegd op 5 april 2011

Bib Bang
juryverslag Bib Bang 2010 / Bram Tollenaere (Locus)
http://www.locusnet.be/portaal/Locus/Publiekswerking/Bibliotheekweek/Bib%20Bang – geraadpleegd op 15 mei 2011

Blind date
Blind date in de bibliotheek van Dommeldal / Annie Maessen (2010)
http://www.bnbibliotheek.nl/weblog/2010/07/19/blind-date-bibliotheek-dommeldal – geraadpleegd op 15 mei 2011

Dag van het literatuuronderwijs
http://www.dagvanhetliteratuuronderwijs.nl/nieuws/412/verslagen-dag-van-het-literatuuronderwijs-2010-online.html - geraadpleegd op 7 maart 2011

De Groeve, J.
Geef literatuur terug aan de literatuur: Literaire kritiek en jeugdliteratuur / Jen De Groeve
lezing op de recensentendag 2009
http://www.deleeswelp.be/?navigatieid=65 - geraadpleegd op 8 maart 2011

Deinum, M.
De jongerenbibliotheek. De rol van cross-overkasten bij de overgang van C-boeken naar volwassenenliteratuur / Marieke Deinum (2010)
http://irs.ub.rug.nl/dbi/4b41ce3d73d7c- geraadpleegd op 17 februari 2011

De Meyer, I.
Pisa. Leesvaardigheid van 15-jarigen in Vlaanderen. De eerste resultaten van PISA 2009/ Inge De Meyer en Nele Walrop (Universiteit Gent, 2010)
http://www.ond.vlaanderen.be/nieuws/2010/bijlagen/20101207-PISA.pdf - geraadpleegd op 28 mei 2011

De With, J.
Overgangsliteratuur voor bovenbouwers (2005)
http://www.lezen.nl/index.html?spsearch=overgangsliteratuur&age_group_id=0&menu_item_id=2001&sp1=43 - geraadpleegd op 19 maart 2011

Fahrenheit 451
Het leesbevorderingsproject van Stichting Lezen Vlaanderen
http://www.fahrenheit451.be/ - geraadpleegd op 3 juni 2011

FOCUS
De nieuwsbrief die nieuws bevat over de werking en de projecten van LOCUS en Bibnet
http://www.locusnet.be/portaal/Locus/Over%20Locus/FOCUS/Archief_Focus/ - geraadpleegd op 26 mei 2011

Guldemond, I.
Emotionele betrokkenheid bij jeugdliteraire teksten. (2003)
http://www.lezen.nl/index.html?spsearch=guldemond&age_group_id=0&menu_item_id=2001&sp1=28 – geraadpleegd op 2 december 2010

IBBY
International Board on Books for Young people
http://www.stichtinglezen.be/content.aspx?l=007.009.001# - geraadpleegd op 29 mei 2011
http://duijx.net/ibby/?page_id=3 - geraadpleegd op 29 mei 2011

IFLA Richtlijnen bibliotheekwerk voor jongeren
http://www.ifla.org/files/libraries-for-children-and-ya/publications/ya-guidelines2-nl.pdf
- geraadpleegd op 11 februari 2011

Inktaap
Literaire jongerenprijs voor scholieren
http://www.inktaap.org – geraadpleegd op 11 mei 2011

Jansen, H.
Samenvatting van het onderzoek 'Interactief voorlezen in het vmbo' / Hannah Jansen en Lucienne Klinkenberg (2010)
http://www.lezeninhetvmbo.nl/index.html?page_id=3005 – geraadpleegd op 3 juni 2011

LADDA vzw.
Expert in jeugdcultuur.
http://www.ladda.be – geraadpleegd op 30 mei 2011

Leyman, D.
Het ministerie van leesplezier / D. Leyman en H. Cottyn (2011)
http://www.dwb.be/feuillesvolantes/het-ministerie-van-leesplezier - geraadpleegd op 21 maart 2011

Leesfeest
Nederlandse kinderboekenwebsite
http://leesfeest.nl/ - geraadpleegd op 30 mei 2011

Leesplein
Nederlandse website over kinder-en jeugdliteratuur
http://www.leesplein.nl/ - geraadpleegd op 4 juni 2011

Messely, J.
Hoe bibliothecarissen hun bundel te buiten kunnen gaan: Enige wenken voor het promoten van poëzie en andere kleine, weinig populaire deelcollecties in O.B. (2002)
http://www.locusnet.be/portaal/Locus/Publiekswerking/Gedichtendag/ - geraadpleegd op 30 maart 2011

Mol, S.
De rol van het vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling (2010)
http://congres.lezen.nl/page/sprekers - geraadpleegd op 25 februari 2011

Nicolaas, M.
Het literatuuronderwijs in Nederland en Vlaanderen: Een stand van zaken / Nicolaas, M. en Vanhooren, S. (Nederlandse Taalunie 2008)
http://taalunieversum.org/onderwijs/publicaties/literatuuronderwijs/literatuuronderwijs.pdf
- geraadpleegd op 22 februari 2011

Schrijnemaekers, J.
Aan het woord.. John Schrijnemaekers (2008)
http://www.leesplein.nl/LL_plein.php?hm=1&sm=2&id=4 – geraadpleegd op 13 mei 2011

Stalpers, C.
Gevormd door leeservaring. De relatie tussen leesattitude, het lezen van fictie en het voornemen van adolescenten om lid te blijven van de openbare bibliotheek (2005)
http://taalunieversum.org/onderwijs/onderzoek/publicatie/2858/_gevormd_door_leeservaringen_ - geraadpleegd op 11 oktober 2010

Start To Read
Motivatie: tien tips om vol te houden en tien smoezen weerlegd / Bibliotheek Heist- op-den- Berg
http://starttoread.be/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=7&Itemid=56 – geraadpleegd op 15 mei 2011

Stichting Leesfeest
http://leesfeest.nl – geraadpleegd op 30 mei 2011

Stichting Lezen Vlaanderen
http://www.stichtinglezen.be – geraadpleegd op 4 mei 2011

Stichting Lezen Nederland
http:// www.lezen.nl – geraadpleegd op 31 mei 2011

Taalunieversum
De website van de Nederlandse Taalunie
http://taalunieversum.org/ - geraadpleegd op 31 mei 2011

Training Interactief Voorlezen
Interactief voorlezen in het vmbo en praktijkonderwijs
http://www.lezeninhetvmbo.nl/index.html?page_id=3005 – geraadpleegd op 3 juni 2011

Tollenaere, B.
Praktijkvoorbeelden samenwerkingsmogelijkheden bib en school / LOCUS
http://www.locusnet.be/portaal/Locus/Organisatie/Praktijkvoorbeelden?p_itemtype=58142&p_page_group=116&p_perspective=508270 - geraadpleegd op 17 januari 2011

Trioen, M.
Lezen voor de lijst. Twee visies op het wat, hoe en waarom (2010)
http://www.deleeswolf.be/?navigatieid=74 - geraadpleegd op 5 april 2011

Trioen, M.
Een eigenwijze keuze van boeken. Interview bij de leeslijst van 2007
http://www.deleeswolf.be/?navigatieid=74 - geraadpleegd op 5 april 2011

Van Woerkom, M.
De leesautobiografie als spiegel van de leescarrière / M. Van Woerkom en W. De Moor (1992)
http://taalunieversum.org/onderwijs/onderzoek/publicatie/361 - geraadpleegd op 20 februari 2011

Weddenschap, De
De leesbevorderingscampagne van Stichting Lezen Vlaanderen
http://www.deweddenschap.be – geraadpleegd op 17 mei 2011
http://www.fahrenheit451.be/deweddenschap - geraadpleegd op 2 juni 2011

Witte, T.
Het oog van de meester. De literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs./ Theo Witte (2008) .
http://www.lezenvoordelijst.nl/documents/proefschrift.pdf - geraadpleegd op 26 februari 2011

Bijlagen

1. Beknopt overzicht niveaukenmerken – lezen voor de lijst / Theo Witte

2. Vuurtje stook in de bibliotheek. Een kijk op bibliotheken en de toekomst vanuit jeugdculturele hoek / Lotte De Bruyn

3. IFLA Richtlijnen bibliotheekwerk voor jongeren

4. www.boekenzoeker.org , Handleiding voor leerkrachten en bibmedewerkers / Stichting Lezen